

ต่อความตาย 3) ประสบการณ์ของการได้รับความสูญเสียหรือการเห็นเพื่อนหรือสมาชิกในครอบครัวเสียชีวิตไปแล้ว และ 4) บริบททางสังคมวัฒนธรรมอีสาน ได้แก่ ความเชื่อในศาสนาพุทธ การอยู่ร่วมกันแบบสังคมเครือญาติ บทบาทของสมาชิกในครอบครัวที่ให้การดูแลผู้ป่วยเอ็ดส์ รวมทั้งประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อ ความศรัทธาที่เกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนชนบทอีสาน ข้อค้นพบดังกล่าวมีผลต่อวัฒนธรรมการดูแลผู้ป่วยเอ็ดส์ระยะใกล้เสียชีวิตขณะเสียชีวิตและหลังจากเสียชีวิตแล้ว ผลการศึกษาช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในทัศนคติของตัวผู้ป่วยเอ็ดส์และสมาชิกครอบครัวและสามารถที่จะนำข้อความรู้นี้ดังกล่าวไปวางแผนและให้การดูแลที่ตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสม โดยคำนึงถึงบริบททางสังคมวัฒนธรรมและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ของผู้ป่วยเอ็ดส์และครอบครัวต่อไป”

อวยชัย ตั้งเตรียมใจ (2546, น. 1-2) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวไทเขิน ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษพบว่า “รูปแบบพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวบ้านในอดีต เมื่อมีคนตายไม่ว่าผู้ตายจะตายในลักษณะใดก็ตาม ชาวบ้านจะนำฟากหรือเสื่อไม้ไผ่มาห่อหุ้มศพ ใช้เถาวัลย์ หรือเชือกขาวรัดช่วงศรีษะ เอว และข้อเท้า แล้วนำไปฝังใกล้บริเวณบ้าน และชาวบ้านจะปลงศพแบบฝังกับผู้ตาย จะไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา ต่อมา เมื่อมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทเขินได้เข้ามาอาศัยอยู่พื้นที่เดียวกัน ทำให้ชาวบ้านรับเอาวัฒนธรรมของชาวไทเขินเข้ามา จนเกิดการเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพในปัจจุบัน อันเนื่องมาจากปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง จนกลายเป็นประเพณีในปัจจุบันนี้ คือ (1) ด้านความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การอาบน้ำศพ การใส่เงินปากศพ การมัดตราสังข์ การเบิกโลงศพ การตามไฟหน้าศพ การเซ่นไหว้ศพ การเคลื่อนย้ายศพ และการกลับจากการเผาศพ (2) ด้านสังคม การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การปรึกษากำหนดงานศพ การปิดหน้าศพ การตั้งศพ การเผาศพ การแต่งกายไว้ทุกข์ การส่งศพ และข้อห้ามวันเฝ้า (3) ด้านเศรษฐกิจ การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การแต่งตัวศพ การทำโลงศพ และการสวดศพ (4) ด้านสภาพแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ได้แก่ การเคลื่อนย้ายศพออกจากเรือน ในปัจจุบันการเคลื่อนย้ายศพออกจากบ้านจะมีอยู่สองวิธี คือ การนำศพออกทางฝายบ้านของผู้ตาย และการนำศพออกจากบ้านโดยใช้ประตูผี และใช้บันไดผี พิธีกรรมประเพณีเกี่ยวกับความตายนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน ทั้งเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี ที่ต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อความคงอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตน และตรงกับวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง คือชาวบ้านในตำบลทรายมูล เมื่อได้รับวัฒนธรรมของชาวไทเขินแล้ว มีความเหมือนกับชาวไทเขินที่อื่นในภาคเหนือ ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัตถุประสงค์ข้อที่สอง อันเนื่องมาจากปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมประเพณีงานศพ ของชาวไทเขินในอดีต จนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ ด้านความเชื่อ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ ด้านการปกครอง และด้านสภาพแวดล้อม

ที่มีความเกี่ยวข้องกันตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แนวทางในการอนุรักษ์ ทางการ หรือชุมชน ควรจะให้ชาวไทเขินรักษาขนบธรรมเนียมของชาวไทเขินไว้โดยการตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ เกี่ยวกับวิถีชีวิตเกี่ยวกับประเพณีงานศพ สำหรับผู้ที่สนใจทั่วไป และชาวไทเขินควรจะรวบรวมประวัติ ความเป็นมา และพิธีกรรมต่าง ๆ จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และวิถีของ ชุมชนต่อไป”

ศิระนนท์ รัตนสมจิตร (2547, ง) ได้ศึกษาเรื่อง “เชิงเม็ง: ความหมายพิธีกรรม และ ความเปลี่ยนแปลง” ผลการศึกษาพบว่า “พิธีกรรมเชิงเม็งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญพิธีกรรมหนึ่งของชาวจีน เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ อันเป็นไปตามลัทธิขงจื้อที่เน้นเรื่องความกตัญญูเป็นสิ่ง สำคัญ ร่วมด้วยความเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นอย่างภูตผีเทวดาอันนำไปสู่พิธีกรรมเช่นไหว้ พิธีกรรมนี้เป็น พิธีกรรมในระดับครอบครัวและเครือญาติที่นับถือกันเท่านั้น อีกทั้งในขั้นตอนการไหว้ยังมีการถือ ระบบอาวุโสในการเริ่มต้นว่าใครจะเป็นประธานและลำดับในการไหว้เป็นสิ่งสำคัญเช่นกันเชิงเม็ง สามารถอธิบายโครงสร้างครอบครัวของชาวจีนได้อย่างสมบูรณ์ โดยเน้นการให้ความสำคัญต่อระบบ อาวุโส การให้สิทธิอำนาจแก่ฝ่ายชายเป็นหลัก โดยผ่านขั้นตอนในพิธีกรรมที่ระบุถึงประธานในการเช่น ไหว้ ลำดับของบุคคลในการเช่นไหว้ การให้ฝ่ายหญิงเป็นผู้จัดเตรียมของโดยที่ฝ่ายชายไม่ต้องเข้ามา ช่วยอันเป็นลักษณะการแบ่งหน้าที่และอำนาจในตัว นอกจากนี้ ในการศึกษาพิธีกรรมเชิงเม็ง ยังสามารถ พิจารณาได้ว่าผู้ที่ผู้หญิงเป็นผู้ปฏิบัติ ก็เพื่อให้มีหน้าที่ในการถ่ายทอดและสอนเรื่องพิธีกรรมให้กับ ลูก ๆ ของตน เพราะผู้หญิงถูกกำหนดให้เลี้ยงดูบุตร เมื่อฝ่ายหญิงสามารถปฏิบัติได้อย่างเข้าใจและมี ความผูกพันในการเลี้ยงดูบุตร ย่อมสามารถถ่ายทอดให้กับลูกหลานได้”

พระมหาโร ธมฺมธโร (2547, น. 10-42) ได้ศึกษาเรื่อง “มโนทัศน์เกี่ยวกับความตายใน พระพุทธศาสนา: การศึกษาเชิงวิเคราะห์” ผลการศึกษาพบว่า “ความตายเมื่อแสดงตัวออกมาจะปรากฏ เป็น 2 ลักษณะ คือ (1) ทางกายภาพ คือลักษณะที่ร่างกายไม่มีชีวิตอยู่อีกต่อไป กล่าวคือเมื่อบุคคลถึง เวลาจะตายย่อมต้องมีการเข้าตริทูต หมายถึงลักษณะบอกความตายจะมีอาการตามีตมัว มองไม่เห็น อะไรเลย หูก็ไม่ได้ยิน หมดทั้งความรู้สึกและอารมณ์ ความนึกคิด ซึ่งมีลักษณะคล้ายคนนอนหลับผล็อยไป ขณะบุคคลถึงแก่ความตายจะไม่หายใจ หัวใจหยุดเต้นไม่ทำงาน ประสาทและสมองค่อย ๆ หมดความรู้สึก ถือเป็นวาระสุดท้ายของชีวิต(2) ทางจิตภาพ ตามสภาวะธรรม ความตายคือจิตเคลื่อนย้ายออกจากร่างกาย ไปเกิดหรือปฏิสนธิใหม่ตามกฎแห่งกรรม สภาพเวียนว่ายตายเกิดนั้น เรียกว่า “สังสารวัฏ” การตายและการ เกิดเป็นความจริงของธรรมชาติ สถานที่เกิดมีสภาวะบ่งชี้ทั้งเชิงบวกและเชิงลบ เชิงบวกคือความสุข สบาย เช่น เกิดเป็นมนุษย์ เทวดา เชิงลบคือแรงบีบคั้นทุกข์ทรมานแสนสาหัส เช่น เกิดเป็นสัตว์นรก ตีรังฉาน เปรต อสุรกาย ปัจจัยที่ทำให้บุคคลไปเกิด คือ จิตของบุคคลนั้น สิ่งที่ทำให้บุคคลล่วงพ้นจาก การเวียนว่ายตายเกิดคือการปฏิบัติตามแนวมหาสติปัฏฐาน 4 ถ้าปฏิบัติโดยเคร่งครัดย่อมได้บรรลุธรรม

เป็นพระอรหันต์ เป็นแนวทางในการวางพื้นฐานทางความคิดด้านศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะไขไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง และประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบของศีลธรรม จาริต ประเพณี”

ชูศรี บุรณทอง (2549, ก-ข) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความตายในพระอภิธรรมปิฎก” ผลการศึกษาพบว่า “แนวคิดเรื่องความตายตามหลักพระอภิธรรมปิฎก เป็นเรื่องของหลักการที่อธิบาย 1) ขณิกมรณะ 2) สมมติมรณะ 3) สมุจเจทมรณะ และปรากฏการณ์ทางจิตที่กำลังจะตายไว้อย่างละเอียดถี่ถ้วนจนถึงวินาทีสุดท้ายของชีวิตที่เรียกว่า “จุติจิต” และวิถีแห่งจิตเกิดใหม่ติดต่อกันไม่มีระหว่างกันเรียกว่า “ปฏิสนธิจิต” ซึ่งเป็นจิตดวงแรกของชีวิตใหม่ในภพใหม่ เรื่องการตายและการเกิดขึ้นของสัตว์ทั้งหลายมีความสัมพันธ์กันกับเรื่องกรรมอย่างแยกจากกันไม่ได้ เพราะกรรมเป็นส่วนบ่งบอกคติ หรือสถานที่เกิดของสัตว์หลังจากตาย มีทั้งกรรมดีจะบ่งชี้คติในเชิงบวกคือแสดงถึงภาวะแห่งความสุขความสบาย ส่วนกรรมชั่วเป็นส่วนบ่งชี้คติในเชิงลบคือแสดงภาวะแห่งความบีบคั้นได้รับความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส สำหรับเหตุปัจจัยอื่น ๆ ที่ทำให้บุคคลตายแล้วเกิดหรือไม่เกิดนั้น ขึ้นอยู่กับสภาพทางจิตของบุคคลนั้น ๆ ว่าจะบริสุทธิ์ผุดผ่องจากอาสวะกิเลสมากน้อยแค่ไหน ต้องอาศัยกำลังตามลำดับขั้นของโลกุตตรจิตที่กระทำกิจในการประหามกิเลสด้วยมรรคญาณ 4 มีโสดาปัตติมรรค เป็นเบื้องต้น จนสุดท้ายได้อรหัตตมรรค บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ผู้หมดเชื้อนำเกิด ล่วงพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดได้ แต่ถ้าตราบไต่ที่บุคคลยังมีกิเลสอยู่เขาย่อมเกิดและตายอยู่ตรานั้น การปฏิเสศการเวียนว่ายตายเกิดย่อมเท่ากับเป็นการปฏิเสศหลักคำสอนเรื่องมรรค ผล นิพพานไปด้วย นับว่าเป็นความเห็นผิดที่ปิดกั้นหนทางเข้าถึงความสุขที่แท้จริงในพระพุทธศาสนา หลักธรรมที่จะนำไปสู่บุคคลมีความสุขชั้นโลกียะและโลกุตระนั้นมีมากมาย แต่สรุปประมวลที่มีขมึนมาปฏิบัติ คือทางสายกลาง ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 คือ ปัญญาอันเห็นชอบ 1 ความดำริชอบ 1 การเจรจาชอบ 1 การงานชอบ 1 การเลี้ยงชีวิตชอบ 1 ความพยายามชอบ 1 ความระลึกชอบ 1 และความตั้งใจชอบ 1 ที่สามารถนำมาเป็นหลักปฏิบัติได้อย่างดี ถ้ามีการศึกษาและทำความเข้าใจด้วยความศรัทธาอย่างแท้จริง ถ้ามองจากมุมมองของพระอภิธรรมปิฎก ความตายกับการเกิดใหม่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด พอตายลง การเกิดใหม่จะตามมาทันที ทั้งตายและการเกิดใหม่เป็นของกระบวนการแห่งกระแสต่อเนื่องแห่งชีวิตอันเดียวกัน ถ้ามองชีวิตในแง่นี้ เราจะไม่กลัวความตายเพราะความตายไม่ใช่ความดับสูญแห่งชีวิตอย่างสิ้นเชิง ยิ่งกว่านั้นเรายังสามารถจัดการกับชีวิตของตนเองได้โดยการควบคุมกรรมของตน คนอาจเลือกภพภูมิใหม่ได้ตามที่ตนต้องการ โดยไม่ต้องยอมสยบต่อความประสงค์ตามอำนาจใจของอำนาจเหนือธรรมชาติใด ๆ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาแห่งความหวังที่สามารถช่วยให้คนรู้จักเตรียมตัวเพื่อเผชิญกับความตายอย่างกล้าหาญด้วย”

พระอนุชิต ปทุมวณฺโณ (2549, ก) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตาย ในศาสนาตั้งเดิมของเขาม้ง” ผลการศึกษาพบว่า “เขาม้งมีความเชื่อว่า หลังตายแล้ววิญญาณออกจาก ร่างกาย เดินทางไปพบวิญญาณบรรพบุรุษในโลก และกลับมาเกิดใหม่อีก สภาพชีวิตหลังความตาย มีแต่ความหิวโหย ทุกข์ทรมาน ยากลำบาก มีอุปสรรคขวางกั้น กลัววิญญาณคนตายจะลำบากไม่ สามารถไปพบวิญญาณบรรพบุรุษได้ จึงมีการปฏิบัติต่อคนตายขึ้น มีขั้นตอนที่ซับซ้อนละเอียด แต่ละ ขั้นตอนมีความหมายที่สำคัญต่อวิญญาณคนตาย การปฏิบัติต่อคนตายยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัว วงศ์ตระกูล ให้เกิดความสามัคคี ปัจจุบันสังคมยุคใหม่ เทคโนโลยี เข้ามามีบทบาท มากขึ้น ส่งผลให้การปฏิบัติต่อคนตายแบบดั้งเดิม มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาการไปตามกระแสยุคใหม่ เขาม้งบางตระกูลหันไปนับถือศาสนาอื่น เช่น คริสต์ศาสนา พุทธศาสนา ทำให้ทัศนคติความเชื่อต่อความ ตาย และรูปแบบการปฏิบัติต่อคนตายแบบดั้งเดิมเปลี่ยนไปตามศาสนานั้น ๆ รวมทั้งได้มีการปฏิบัติต่อ คนตายแบบดั้งเดิมกับการปฏิบัติต่อคนตายแบบใหม่เข้าผสมผสานกัน ส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ทาง สังคมด้านความเชื่อ ศาสนา และวัฒนธรรมของเขาม้งใหม่เกิดขึ้น”

พระอธิการบุญจันทร์ อันไฮ (2553, ก) ได้ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อ พิธีกรรม และรูปแบบ การจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จังหวัดนครราชสีมา” ผลการศึกษาพบว่า “ความเป็นมาของความเชื่อ พิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพ แบ่งเป็น 3 ด้าน (1) ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการจัดงานศพ พบว่าความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อ เกี่ยวกับพุทธศาสนายังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวนครราชสีมาอยู่มาก เป็นความเชื่อที่ ผสมผสานกับไสยศาสตร์เพราะมีอิทธิพลมาจากความเชื่อดั้งเดิมเรื่องการนับถือผี ทำให้คนในชุมชนมุ่ง ทำความดี มีผลทำให้เป็นสังคมที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ (2) ด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับการจัดงานศพ มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ พิธีกรรมก่อนตาย พิธีกรรมตอนตาย และพิธีกรรมหลังความตาย (3) ด้านรูปแบบการจัดงานศพ ประกอบด้วยรูปแบบการจัดพิธีศพ รูปแบบของบทสวด รูปแบบการเตรียมงานฌาปนกิจ และรูปแบบ ของการปฏิบัติตนขณะร่วมพิธีศพการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมมีผลต่อเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม ดังนี้ (1) ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ตามทัศนคติของชาวบ้านงานศพไม่มีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ มากนักเพราะถือว่าการทำบุญ ไม่ใช่การลงทุนเชิงการค้า เป็นการลงทุนที่ไม่ก่อรายได้ให้ผู้ลงทุน ปัจจุบันแต่ให้ผลบุญตอบแทนในอนาคต (2) ด้านสังคม พบว่า การจัดงานศพเป็นความสัมพันธ์ระหว่าง ชุมชนกับชุมชนในจังหวัดนครราชสีมา ผู้คนที่มาจากชุมชนต่าง ๆ ได้ร่วมกิจกรรมและทำงานร่วมกัน (3) ด้านวัฒนธรรม พบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับศพมีที่มาจากความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ศาสนา จาริต และประเพณีที่ชาวบ้านปฏิบัติสืบทอดกันมายาวนาน ดังนั้นชาวจังหวัดนครราชสีมาจึงมี ข้อห้ามเกี่ยวกับพิธีศพมากมายเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่ไม่ควรเกิดขึ้นกับศพ”

สุชญา ศิริธัญญกร และคณะ (2550, น. 159-160) ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์คัมภีร์ พระพุทธศาสนา: ความตายกับมรณัสสติ” ผลการศึกษาสรุปว่า “วิธีการปฏิบัติในการเจริญมรณัสสติมีอยู่ 3 ขั้นตอน คือ (1) ขั้นตอนเตรียมการในการเจริญมรณัสสติ เช่น การแสวงหาสถานที่สำหรับปฏิบัติ การตัดปลิวโพธ เครื่องกังวลต่าง ๆ และการแสวงหากัลยาณมิตร (2) อุบายในการเจริญมรณัสสติ 8 ประการ เช่น ควรระลึกถึงความตายโดยความปรากฏเหมือนเพชรฆาต ควรระลึกถึงความตายโดยความวิบัติจากสมบัติ (3) วิธีการในการเจริญมรณัสสติ คือ บุคคลผู้จะเจริญมรณัสสตินั้นควรมีมรณสัญญา คือ มีความรู้สึกถึงความตายว่า ช่างดีจริงที่เรามีชีวิตอยู่ เราควรใส่ใจคำสอนของพระพุทธเจ้าให้มาก แล้วไปในที่ลับหลีกเร้นอยู่ นั่งขัดสมาธิ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน โดยเลือกข้อความในการภาวนาหรือบริกรรมที่เหมาะสมแก่ตนเพียงข้อความใดข้อความหนึ่ง เช่น คำภาวนาหรือบริกรรมว่า “อวสส มยา มริตัพพ” แปลว่า “เราต้องตายแน่แท้” นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงการเจริญมรณัสสติที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนา ควรมีหลักยึดอยู่ 5 ขั้นตอน คือ (1) ควรเรียนรู้และเข้าใจว่า สรรพสัตว์เกิดมาแล้วต้องตายเป็นธรรมดา แม้ตัวเราก็ต้องตายเช่นกัน (2) ควรพิจารณาถึงความตายที่จะมาถึงแก่ตนเป็นประจำว่า ชีวิตของเราไม่เที่ยง ความตายของเราเที่ยง เป็นต้น (3) ควรพิจารณาว่า ชีวิตของเราดำรงชีวิตอยู่ได้เพียงกี่วันกี่ชั่วโมง หรือเพียงหายใจเข้าออกเท่านั้น (4) ควรพิจารณาชีวิตว่าขณะนี้ยังดำรงชีวิตอย่างประมาทหรือไม่ ทำความชั่วอยู่หรือไม่ หากทำความชั่ว ก็ให้เลิกละความชั่วแล้วทำความดีทำบุญกุศลให้เพิ่มพูนมากขึ้น (5) ควรพิจารณาชีวิต หมั่นระลึกถึงความตายอยู่ เมื่อความตายมาถึงตน ก็จะไม่เศร้าโศก ไม่กลัวความตาย ไม่สะดุ้งกลัวต่อความตาย ไม่หลงลืมสติ มีจิตผ่องใสใจเบิกบาน เพราะได้เตรียมตัวตายก่อนตายจริงไว้แล้ว”

ศิริลักษณ์ สุภากุล (2533, น. 85-100) ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีกรรมพ่อนผีกับการจัดระเบียบสังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดลำปาง ศึกษาถึงหน้าที่ประโยชน์ของพิธีกรรมพ่อนผีในจังหวัดลำปาง และบทบาทของพิธีกรรมที่มีผลต่อการจัดระเบียบสังคม” ผลการศึกษาพบว่า “พิธีกรรมพ่อนผีเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมโดยมีผีบรรพบุรุษหรือที่เรียกว่าผีปู่ย่า เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในกลุ่มตระกูล ช่วยเป็นกำลังใจในการแก้ปัญหาและเอาชนะอุปสรรคต่างๆ พิธีกรรมมีบทบาทในการควบคุมความประพฤติของคนในกลุ่มให้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นคนดี ยึดมั่นในหลักคำสอนของศาสนา ช่วยขจัดปัญหาความขัดแย้งของคนในกลุ่มตระกูล สร้างความร่วมมือและความสามัคคีให้เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ทั้งยังเป็นการแสดงถึงอดีตของกลุ่มตระกูลที่ประกอบพิธีกรรมว่าได้สืบเชื้อสายมาจากชนชั้นเจ้าหรือนักรบในอดีต เปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ปลดปล่อยอารมณ์ แสดงออกในสิ่งที่ตรงข้ามกับการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของตน”

สุภาพรณ ฌ บางช้าง (2535, น. 106-124) ได้ศึกษาเรื่อง “ชนบธรรมนิยมประเพณี ความเชื่อและแนวการปฏิบัติในสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง ศึกษาแนวคิดพื้นฐาน ลักษณะ และบทบาทของชนบธรรมนิยมประเพณีไทยในช่วงสมัยสุโขทัยถึงสมัยอยุธยาตอนกลาง” ผลการศึกษาพบว่า “คติไตรภูมิ เป็นพื้นฐานของโลกทัศน์ ชีวิตทัศน์ของคนไทยในเรื่องขั้นตอนชีวิตและเป้าหมายชีวิตการ ตระหนักในคุณค่าพระรัตนตรัย การยอมรับความมีอยู่ของสรรพชีวิตในภพภูมิที่แตกต่างไปจากมนุษย์ และความเชื่อในอำนาจต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับชีวิต ความต้องการเพื่อการดำรงอยู่ตามวัฏจักรของชีวิต อย่างมีเสถียรภาพ เงื่อนไขเฉพาะการ อิทธิพลของพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อดั้งเดิม ตลอดจนบุคลิกภาพของคนไทยได้หล่อหลอมรูปแบบประเพณีไทย บทบาทหลักของชนบธรรมนิยม ประเพณีไทย คือ การสร้างเสถียรภาพ เป็นสื่อสร้างความสามัคคี สร้างการรวมตัวของชุมชน สร้างโอกาสของการเอื้อเพื่อแบ่งปัน และเป็นทางแห่งการสร้างสรรคศิลปะ”

นิตี เอียวศรีวงศ์ (2538, น. 134-156) ได้ศึกษาเรื่อง “กับพุทธกับไสยเกี่ยวกับระบบ ความเชื่อของสังคมไทยกำลังเปลี่ยนแปลง” ผลการศึกษาสรุปว่า “ลัทธิพิธีต่างๆ ได้แตกแขนง ออกมาจากไสยศาสตร์แบบไทย ในขณะที่ไสยศาสตร์ในฐานะสถาบันได้เสื่อมคุณค่าลง เพราะไม่มี องค์การของตนเองที่จะสืบทอดภูมิปัญญาจากอดีตได้อย่างเป็นระบบ แต่อาศัยการตั้งมั่นและแรงค้ำจุน จากพระพุทธศาสนาและรัฐ เดิมไสยศาสตร์ไทยเป็นเทคโนโลยีที่มีศีลธรรมของพระพุทธศาสนากำกับ ตลอดมา เมื่อมีการปฏิรูปศาสนาทำให้ไสยศาสตร์ไทยห่างเหินจากศีลธรรมทางพุทธศาสนามากขึ้นเรื่อยๆ และกลายเป็นเทคโนโลยีล้วนๆ ที่มุ่งตอบสนองกิเลสตัณหาของมนุษย์เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ยังพบว่าความเฟื่องฟูของไสยศาสตร์ในปัจจุบันด้วยว่า เดิมมนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อยู่สองด้าน คือ เป้าหมายของศาสนาที่อยู่พื้นโลกหรือเหนือโลก ในขณะที่ผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในระบบ ความเชื่อไทยนั้นอยู่ในโลกนี้ มีความใกล้ชิดกับคนทั่วไปจะบนบานศาลกล่าวอย่างไรก็ได้ แต่เมื่อมีการ ปฏิรูปศาสนาได้มีการขจัดความเชื่อเรื่องผีออกไป ทำให้สถาบันศาสนาที่เป็นทางการไม่สามารถ ตอบสนองความต้องการใกล้ชิดกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผีในฐานะไสยศาสตร์มีความแพร่หลายมากขึ้น

การศึกษาครั้งนี้ยังได้เสนอประเด็นเกี่ยวกับพุทธศาสนา-ไสยศาสตร์กับความสำคัญและ บทบาทระหว่างชายและหญิงว่า แม้พุทธศาสนาของไทยจะให้ความสำคัญของผู้หญิงน้อยกว่าผู้ชาย แต่ในระบบความเชื่อที่รวมผีเข้าไว้ด้วยนั้น ผู้หญิงมีบทบาทอย่างสำคัญในการถือผี ซึ่งได้สร้างความ สมดุลระหว่างบทบาทชายหญิงเอาไว้ แต่ในกระบวนการปฏิรูปศาสนาเมื่อเข้าสู่สมัยใหม่ ได้มีความ พยายามในการจัด “ผี” ออกไปจากระบบความเชื่อของไทย บทบาทของผู้หญิงในระบบความเชื่อใน การถือผี ได้กลายเป็นไสยศาสตร์ที่พุทธศาสนาอย่างเป็นทางการไม่ยอมรับและทำให้ผู้หญิงตกอยู่ใน ช่องโหว่ทางศาสนา”

ศิริรัตน์ แอดสกุล (2542, น. 110-129) ได้ศึกษาเรื่อง “การดำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ: กรณีศึกษาชุมชนมอญบ้านม่วง ตำบลบ้านม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ผลการศึกษาพบว่า “ชาวมอญบ้านม่วงยังคงรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่างไว้ได้จนถึงปัจจุบันนี้ เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ได้แก่ ภาษา ศาสนา พิธีกรรม ความเชื่อและขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตามเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ก็มีบางส่วนที่ถูกผสมกลมกลืนให้เข้ากับสังคมไทยด้วย อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่าชาวมอญบ้านม่วงได้มีการผสมกลมกลืนให้เข้ากับสังคมไทยซึ่งเป็นชนกลุ่มใหญ่ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะคนมอญและคนไทยมีความสัมพันธ์แบบเชิงบวกยอมรับกัน โดยไม่มีอคติใด ๆ ต่อกัน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ปัจจัยที่ทำให้ชาวมอญเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนั้น ได้แก่ นโยบายของรัฐ การศึกษา อาชีพ การแต่งงาน และการตั้งถิ่นฐานและการอพยพย้ายถิ่น”

พัชรวรรณ รัตนพันธุ์ (2543, น. 130-134) ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีกรรมเครื่องเซ่นไหว้และความเชื่อทางศาสนา: ศึกษากรณีวัดมิ่งกรมลาวาส ถนนเจริญกรุง กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า “บทบาทของการเซ่นไหว้และความเชื่อทางศาสนา รายละเอียดเกี่ยวกับการเซ่นไหว้ ระบบสัญลักษณ์ในการเซ่นไหว้ ระบบคิดของผู้ใหญ่ ผลการศึกษาพบว่า พิธีกรรมเครื่องเซ่นไหว้และความเชื่อทางศาสนา มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของผู้คน มีความเชื่อว่า เมื่อนำของไปเซ่นไหว้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือเป็นมงคลแก่ตนเองและครอบครัวสามารถปกป้องผองภัยให้พ้นภัยอันตรายได้ มีความสุขทางด้านจิตใจ เมื่อประสบกับความสำเร็จ เป็นผลให้ความเชื่อมั่นในความคาดหวังมีเพิ่มมากขึ้นสำหรับกลุ่มที่นำเครื่องเซ่นไหว้มาไหว้ตอบแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สมหวังในสิ่งที่ได้บนบานไว้ จึงนำของมาเซ่นเกิดจากการไหว้เป็นการตอบแทน”

2.6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

Stolnitz (1965, pp. 379-382) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางด้านประชากรศาสตร์ จากอัตราการเกิดต่ำและอัตราการเสียชีวิต The demographic transition: from high to low birth rates and death rate” ผลการศึกษาวิจัยพบว่า “ระดับพัฒนาเศรษฐกิจที่ต่างกันก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการตายทั้งในรูปแบบเฉพาะ สาเหตุการตายเฉพาะเพศ เฉพาะอายุและที่อยู่ โดยการลดลงของอัตราการตายเป็นผลจากปัจจัยที่สำคัญสองประการ คือ การพัฒนาเศรษฐกิจและความก้าวหน้าของการแพทย์และสาธารณสุข และการที่อัตราการตายในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาลดลงอย่างรวดเร็ว เป็นผลมาจากการรับเอาเทคโนโลยีทางการแพทย์และสาธารณสุขรวมทั้งความช่วยเหลือระหว่างประเทศในโครงการควบคุมโรคระบาด สุขาภิบาล และการพยาบาล”

Goldsheider (1971, pp. 132-314) ได้ศึกษาเรื่อง “สิ่งสร้างสรรค์สมัยใหม่ทางประชากร และโครงสร้างทางสังคม Population Modernization and Social Structure” ผลการศึกษาพบว่า “การลดลงของอัตราการตายจะเป็นผลจากปัจจัยด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ และความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุข การตอบโต้ของประชากรต่อสภาพเศรษฐกิจและสังคมในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้วแสดงให้เห็นว่า การที่อัตราการตายลดลงอย่างช้าๆ นั้น เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจ อิทธิพลทางการแพทย์และสาธารณสุขเริ่มมีบทบาทเมื่ออัตราการตายได้ลดลงมาอยู่ต่ำและการตายจากโรคระบาดและโรคติดเชื้อเริ่มลดลง”

Hasimi (1981, pp. 119-137) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อระดับอัตราการตายในเอเชียและแปซิฟิก Socioeconomic determinants of mortality levels in Asia and the Pacific” ผลการศึกษาพบว่า “ตัวกำหนดทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อระดับการตายในเอเชียแปซิฟิกพบว่า ตัวแปรทางการเมือง วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม ลักษณะของประชากร และปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมเป็นตัวกำหนดระดับการตายที่ศึกษาจากอัตราการตายอย่างหยาบ และอัตราการตายของทารก”

สหประชาชาติ (United Nation, 1988, pp. 354-390) ได้สรุปไว้ใน “รายงานการตรวจสอบนโยบายประชากรโลกและแนวโน้ม 1987 World population Trends and Policies 1987 Monitoring Report” พบว่า “ความคาดหมายอายุเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดและอัตราการตายของทารกมีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจสังคม ระดับและแนวโน้มการตายเป็นสิ่งที่ใช้ประมาณและพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงภาวะการตาย รวมทั้งการกำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศของรัฐบาล เป็นเป้าหมายการลดลงของอัตราการตายเชื่อมโยงสู่ความคาดหมายอายุเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด ภาวะการตายมีความสัมพันธ์กับรายได้ของประชากร นโยบายประชากรมีความสัมพันธ์กับนโยบายสาธารณสุข และนโยบายด้านขนาดประชากรเกี่ยวกับอัตราการเพิ่มของประชากร”

Shien (1996, pp. 1741) ได้ศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์ภาวะการตายของเด็กและทารกในประเทศไต้หวันและประเทศไทย คริสต์ศักราช 1961-1990” ผลการศึกษาพบว่า “มีการลดลงของอัตราการตายของทารกทั้งสองประเทศ และในการวิเคราะห์ภาวะการตายควรนำปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคมมาวิเคราะห์ด้วย”

Hoyert & Kung (1997, pp. 366-367) ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะการมรณะของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียและแปซิฟิก” ผลการศึกษาพบว่า “คริสต์ศักราช 1992 ในเอเชียและแปซิฟิกนั้น มีสาเหตุสำคัญของการตาย คือ โรคหัวใจและโรคมะเร็ง”

Robert Textor (1960, p. 547) ได้ศึกษาเรื่อง “ระบบความเชื่อและค่านิยมเกี่ยวกับลักษณะและชนิดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในหมู่บ้านบางชน” ผลการศึกษาพบว่า ในสังคมชาวพุทธที่บางชนมีระบบความเชื่อที่สำคัญ 3 ระบบ คือ

1. ระบบความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรม รวมความเชื่อเกี่ยวกับกฎแห่งกรรมด้วย

2. ระบบความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่ไม่เกี่ยวกับศีลธรรม คือ การพยายามประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์เพื่อผลประโยชน์ส่วนบุคคล และเพื่อความต้องการทางโลก เช่น การประกอบพิธีกรรมเพื่อขอฝน หรือขอให้พืชผลที่เพาะปลูกไว้เก็บเกี่ยวได้ผลดี เป็นต้น

3. ระบบความเชื่อทางโหราศาสตร์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำนายอนาคตและไม่สัมพันธ์กับหลักศีลธรรมหรือการพยายามประกอบพิธีกรรมเพื่อผลประโยชน์ในภายหน้า

Skinner (1960, p. 95-97) ได้ศึกษาเรื่อง “การเปรียบเทียบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของคนจีนที่อยู่ในประเทศไทยและคนจีนที่อยู่ในเกาะประเทศอินโดนีเซีย” ผลการศึกษาพบว่า “คนจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยสามารถปรับวัฒนธรรมของตนให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยได้ดีกว่าคนจีนในเกาะชวา เป็นต้นว่า การตั้งชื่อเป็นชื่อไทย จาริตประเพณี ค่านิยม ตลอดจนการดูกลิ่นลักษณะทางชาติพันธุ์ ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากวิถีชีวิตที่ยึดถือหลักคำสอนทางศาสนาที่คล้ายกัน (คนจีนนับถือศาสนาพุทธมหายาน ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ เป็นต้น) ซึ่งจะแตกต่างจากคนจีนในเกาะชวาที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของตนเองไว้อย่างมั่นคง เพราะประชาชนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีข้อกำหนดและข้อห้ามทางศาสนาที่เคร่งครัดมาก ดังนั้น ชาวจีนและชาวมุสลิมต่างฝ่ายจึงยังคงรักษาเอกลักษณ์ของกลุ่มไว้อย่างเหนียวแน่น”

Howard Kaufman (1960, p. 123) ได้ศึกษาเรื่อง “พิธีกรรมทางศาสนาที่หมู่บ้านบางขวด” ผลการศึกษาแบ่งพิธีกรรมออกเป็น 4 แบบ คือ

1. พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา คือ การทำบุญที่วัดซึ่งเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์หรือพระพุทธรูปโดยตรง

2. พิธีกรรมแบบพราหมณ์-พุทธ เช่น พิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ การสาดน้ำถือเป็นพิธีกรรมที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อในพระยานาคให้น้ำก็เป็นความเชื่อตามตำนานพราหมณ์ และการลอยกระทงเป็นพิธีกรรมซึ่งเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์

3. พิธีกรรมแบบพราหมณ์-ไสยศาสตร์ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับชีวิตคน เช่น การเกิด การโกนจุก การแต่งงาน การขึ้นบ้านใหม่ และการตาย ส่วนมากการประกอบพิธีกรรมมักทำที่บ้าน รวมถึงการบูชาพระภูมิเจ้าที่ด้วย

4. พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ คือ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเซ่นผี และเจ้าพ่อเจ้าแม่ เช่น การไหว้ของชาวประมงในการออกทะเล หรือการเซ่นไหว้ของชาวไร่ชาวนาเพื่อให้พืชผลงอกงามดี เป็นต้น

William Klausner (1961, p. 479) ได้ศึกษาเรื่อง “ข้อแตกต่างระหว่างระบบความเชื่อทางศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ และไสยศาสตร์” ผลการศึกษาพบว่า “ความแตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนาตามคัมภีร์ที่เป็น “วัฒนธรรมหลัก” กับพุทธศาสนาชาวบ้าน หรือ “วัฒนธรรมชาวบ้าน” และพุทธศาสนาชาวบ้านนี้ คือ ส่วนที่เราจะเห็นถึงความผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมากที่สุด”

Pfanner and Ingersoll (1962, pp. 341-361) ได้ศึกษาเรื่อง “พระพุทธศาสนาในพม่าและในไทย” ผลการศึกษาพบว่า “เนื่องจากพระพุทธศาสนาเน้นเรื่องชาติหน้า และให้ความหวังกับชาติหน้าว่าดีกว่าชาตินี้ ชาวพุทธจึงนิยมทำบุญเพื่อให้ชาติหน้ามีความเป็นอยู่ดีกว่าชาตินี้ ดังนั้นเมื่อได้เงินมาก็จะนิยมไปทำบุญ หรือเก็บออมไว้จัดงานบวชลูกชายแทนที่จะนำไปลงทุน ในแง่นี้ความเชื่อเรื่องสะสมบุญ การทำบุญจึงไม่ได้ส่งเสริมเรื่องการลงทุนเพื่อหมุนเวียนทางเศรษฐกิจ”

Gordor (1964, p. 71) ได้ศึกษาเรื่อง “การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมในสังคมอเมริกา” ผลการศึกษาได้สรุปกระบวนการผสมกลมกลืนไว้ 7 ขั้นตอนดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมของสังคมทั้งหมด
2. การผ่านเข้าไปสู่การรวมกลุ่มเป็นหมู่คณะชุมชนและสถาบันของสังคมทั้งหมด ซึ่งเป็นการผ่านในระดับแรก
3. การผ่านเข้าไปสู่ขั้นการสมรส
4. การพัฒนาความรู้สึกนึกคิดพื้นฐานของความเป็นประชานรวมกันในสังคมทั้งหมด
5. ความรู้สึกเดียวด้นทั้งหมดไป
6. ความแตกต่างหมดไป
7. ค่านิยม อำนาจ และความขัดแย้งหมดไป

Thomas M. Fraser Jr. (1966, p. 120) ได้ศึกษาเรื่อง “ความเชื่อของชาวประมงภาคใต้ของประเทศไทย ในหมู่บ้านรูเซ็มบิลัน” ผลการศึกษาพบว่า “ชาวบ้านมีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติสูง จะมีการประกอบพิธีกรรมในกลุ่มเครือญาติในวงจรแต่ละช่วงของชีวิต เช่น การเกิด การเข้าสู่วัยรุ่น การแต่งงาน ในการเพาะปลูก การออกเรือ หรือการทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่างของชาวบ้านจะมีการประกอบพิธีกรรมหรือบอกกล่าวให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครอง หรือดลบันดาลให้เกิดผลดีและไม่ให้อันตราย ชาวบ้านยังมีความเชื่อในเรื่องวิญญาณประจำตัวหรือขวัญ ซึ่งเรียกว่า “เซมังกัท” และเชื่อว่าการเจ็บป่วยของคนเป็นการกระทำของผี และใช้วิธีการรักษาด้วยการเจรจาทอรอง การเข้าทรงหรือประกอบพิธีกรรมกับผีที่ทำให้เกิดอาการเจ็บป่วย โดยมีผู้ทำพิธี คือ “โบโม” ซึ่งต้องเป็นคนมีลักษณะพิเศษ มีความรู้และทักษะเป็นคนที่มีศีลธรรมสูง เป็นที่เคารพนับถือของคนในหมู่บ้าน ในส่วน

ของการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาจะมีอิทธิพลเป็นผู้นำทางศาสนา โดยปฏิบัติตามหลักในคำภีร์โกหร่าน”

Sean Ashley (2004, p. 109) ได้ศึกษาเรื่อง “การขับไล่สิ่งชั่วร้ายด้วยพระพุทธเจ้า: พุทธศาสนาของชาวประเลาว์ในเขตภาคเหนือของประเทศไทย (Sean Ashley. Exorcising Buddha: Palaung Buddhism in Northern Thailand) ผลการศึกษาพบว่า “พุทธศาสนาเถรวาทมักจะมีลักษณะทางศาสนาที่เป็นนักบวชที่ปฏิบัติเพื่อตนเองโดยความเชื่อนี้ทำให้นักวิชาการจำนวนมากไม่เห็นความสำคัญของประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่จุดประสงค์ที่ปฏิบัติได้ในทางโลก เช่น ความมีสุขภาพดี ความมั่นคงและความสุข แต่ผู้วิจัยเห็นว่าพิธีกรรมทางพุทธศาสนาสามารถนำพาให้ผู้ปฏิบัติประสบความสำเร็จได้ในปัจจุบันหรืออนาคตอันใกล้ ยิ่งกว่านี้ผู้วิจัยเชื่อว่า พิธีกรรมทางพุทธศาสนาสามารถนำพาผู้ปฏิบัติไปสู่จุดหมายได้ ฉะนั้น พิธีกรรมเหล่านี้ย่อมสามารถสร้างความเข้มแข็งทางอัตลักษณ์แก่หมู่คณะสมาชิกแต่ละคนก็จะได้รับผลประโยชน์เช่นกัน และการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นพิธีกรรมในประเพณีสงกรานต์ของหมู่บ้านชาวประเลาว์ที่ ปางแดงในจังหวัดเชียงใหม่ ประเทศไทย ชาวประเลาว์เป็นคนเชื้อชาติตระกูล ถ้าพูดภาษามอญ-ขแมร์ ต่าง ๆ ไปจากชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ ที่อาศัยอยู่ในเขตภาคเหนือของประเทศไทยเป็นชนกลุ่มน้อยที่นับถือพุทธศาสนามาเป็นเวลานาน แม้ในงานประเพณีสงกรานต์จะมีพิธีทางพุทธศาสนาหลายอย่างตลอดงาน แต่ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจะเน้นเฉพาะพิธีสงกรานต์จะมีพิธีที่แต่ละหมู่บ้านจัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่เพื่อขับไล่สิ่งที่เป็นอัปมงคลและเพื่อให้เกิดแต่สิ่งที่เป็นมงคลแก่หมู่บ้าน และเพื่อเป็นหลักประกันในความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านในปีที่จะมาถึง พิธีกรรมอันนี้แสดงให้เห็นถึงการนำพุทธศาสนามาใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตและเป็นการสร้างความรู้สึกของการเป็นอัตลักษณ์ของหมู่คณะในหมู่บ้าน”

Tambiah (1970, p. 408) ได้ศึกษาเรื่อง “ศาสนาพุทธและความเชื่อเรื่องผีในภาคอีสาน” ผลการศึกษาพบว่า “ระบบความเชื่อของชุมชนในภาคอีสานเป็นความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างศาสนาพุทธ การนับถือผีและศาสนาพราหมณ์พบโครงสร้างระบบผีในหมู่บ้านที่น่าสนใจพบว่าประเภทของผีมีหลายประเภทและแต่ละประเภทก็มีอำนาจหรืออิทธิพลต่างกัน ในบ้านเรือนจะมีหิ้งผีในห้องนอนของแต่ละครอบครัวเป็นผีบ้านผีเรือนเป็นผีที่คุ้มครองเฉพาะคนในตระกูล โดยผีที่คุ้มครองหมู่บ้าน คือ ผีปู่ตา เป็นผีที่มีอิทธิพลต่อชุมชนมากที่สุดใครจะละเมิดอำนาจไม่ได้ ซึ่งผีปู่ตาจะมีศาล อยู่ในห่อมป่าที่มีต้นไม้ใหญ่รายรอบ มีเจ้าจ้ำ ซึ่งเป็นคนกลางระหว่างผีกับชุมชน และนางรำซึ่งต้องรำถวายในโอกาสต่าง ๆ พิธีกรรมในการเลี้ยงผีในหมู่บ้าน มีผลต่อความอุดมสมบูรณ์ในหมู่บ้าน นอกจากนี้แล้วยังมีผีหรือเทวดาที่สิงสถิตตามธรรมชาติเช่นต้นไม้ ไร่นา ภูเขา ซึ่งผีตามธรรมชาตินี้ชาวบ้านเชื่อว่าบางครั้งอาจให้โทษแก่ชาวบ้านได้ เช่นเดียวกับผีปู่ตาหรือผีบรรพบุรุษ ก็อาจทำให้ชาวบ้านลูกหลานไปทำผิดธรรมเนียมหรือข้อห้าม ในโลกทัศน์ของชาวบ้านเขาอธิบายเรื่องความ

เจ็บป่วย ภัยธรรมชาติโรคระบาด ว่าเป็นการกระทำของผีที่ไม่ชอบพฤติกรรมของบางครอบครัวหรือหมู่บ้านทั้งหมดจึงทำให้เกิดภัยต่าง ๆ แต่ถ้าปฏิบัติถูกต้องเลี้ยงผีตามธรรมเนียมก็จะบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้”

Remsberg (1993, p. 1517) ได้ศึกษาเรื่อง “การทำโลงสู่การจัดการศพ: ช่วงรุ่งโรจน์ของอุตสาหกรรมจัดการพิธีศพ 1880” ผลการศึกษาพบว่า “ในช่วงต้นศตวรรษที่ 19 สัปเหร่อเพียงแค่เพิ่มบริการจัดหาโลงศพให้แก่ผู้ตาย นอกเหนือจากหน้าที่ประจำเท่านั้น แต่ประมาณปี 1900 สัปเหร่อเริ่มให้บริการจัดการพิธีศพครบวงจรมากขึ้นตั้งแต่การเตรียมศพก่อนฝัง อาทิเช่น การรับศพมาจัดการการอาบน้ำยาศพ การบรรจุศพ การจัดหาโลงศพ การจัดซื้อจัดหาที่ฝังศพ การขุดหลุมฝังศพ การประสานงาน และหาผู้ช่วยดำเนินการพิธีศพ การจัดหาพนักงานจิตวิทยาและผู้ที่อยู่ในความเศร้าโศก และเรียกตัวเองว่า “ผู้อำนวยการพิธีศพ”

Johnson (2004, p. 1509-A) ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการศพ: การเมืองของสัปเหร่อเชื้อสายแอฟริกัน-อเมริกัน” ผลการศึกษาพบว่า “สัปเหร่อเชื้อสายแอฟริกัน-อเมริกัน ซึ่งเรียกตัวเองว่า “ผู้อำนวยการพิธีศพ” เข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ในแวดวงของคนผิวดำสัญชาติอเมริกัน ไม่เฉพาะแต่เรื่องพิธีศพของชุมชนเท่านั้น แต่ยังมีส่วนอุทิศตนช่วยเหลือกิจกรรมทางด้านสังคม-การเมืองอีกด้วย การศึกษาวิจัยครั้งนี้เน้นศึกษาที่ความต่อเนื่องของกิจกรรมทางการเมืองของสัปเหร่อชาวแอฟริกัน-อเมริกัน ซึ่งมีบทบาทมากในศตวรรษที่ 20 โดยเฉพาะอย่างยิ่งครอบครัวของ 3 ตระกูลตั้งทางการเมือง ได้แก่ ครอบครัวลีวี แห่งโคลัมเบียรัฐเซาธ์ คาโรไลนา ครอบครัวดิกส์แห่งดีทรอยต์ รัฐมิชิแกน และครอบครัวพอร์ต แห่งเมมphisรัฐเทนเนสซี”

Harrowood (2004, p. 96-A) ได้ศึกษาเรื่อง “สหสัมพันธ์ระหว่างสัปเหร่อและความตระหนักในความตาย” ผลการศึกษาพบว่า “กลุ่มตัวอย่างสัปเหร่อชาวอเมริกันที่อาวุโสและมีประสบการณ์ในอาชีพจะมีความตระหนักในความตายสูงกว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นสัปเหร่อ ซึ่งมีอายุน้อย และมีประสบการณ์น้อย และกลุ่มที่ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวที่มีความรักความอบอุ่นจะมีความตระหนักในความตายสูงกว่ากลุ่มที่ไม่ได้รับการเลี้ยงดูจากครอบครัวในลักษณะที่มีความอบอุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ”

Stansbery (2005, p. 744) ได้ศึกษาเรื่อง “การฝังศพในอัลปาลาเซียตอนใต้” ผลการศึกษาพบว่า “พิธีฝังศพแบบดั้งเดิมของประชาชนในเขตอัลปาลาเซียตอนใต้ ยังคงดำรงเอกลักษณ์ของตนเอง ด้วยความ เข้มแข็งของชุมชนและความเข้มแข็งทางความเชื่อและศาสนา แม้ว่ากำลังจะถูกอุตสาหกรรมจัดการศพแบบใหม่ของอเมริกันเข้าไปกีดกร่อนความเชื่อดั้งเดิมก็ตาม”

Meade (2005, p. 637-A) ได้ศึกษาเรื่อง “ความหมายของชีวิตมองผ่านพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายตามความเชื่อพื้นบ้านของชาวโคลัมเบีย” ผลการศึกษาพบว่า “ชาวโคลัมเบียมีความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย เมื่อตายไปแล้วทุกคนจะต้องไปรับคำพิพากษาจากพระเจ้าซึ่งดุร้ายโหดหนักหรือเบาขึ้นอยู่กับกรรมดีหรือกรรมชั่วขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ทุกคนจะต้องไปทำการชำระบาปก่อนที่จะไปขึ้นสวรรค์ เพื่อชดใช้กรรมโดยไปใช้ชีวิตร่วมกับยมทูต เพื่อขอให้ช่วยเหลือให้พ้นโทษเมื่อชดใช้กรรมหมดแล้ว ความเชื่อเหล่านี้เป็นที่มาของการจัดระเบียบทางสังคม กลายเป็นการจัดโครงสร้างทางสังคม ตลอดจนการจัดลำดับชั้นทางสังคมของชาวโคลัมเบีย โดยสังเกตได้จากคำสวดในพิธีศพของชาวโคลัมเบียจะมีเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อเหล่านี้ผสมผสานอยู่”

Moufarrej (2006, p. 249-A) ได้ศึกษาเรื่อง “ดนตรีและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตาย ของชาวมาโรไนท์ คริสเตียนในเลบานอน” ผลการศึกษาพบว่า “ดนตรีและพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายมีความสัมพันธ์กัน โดยดนตรีและบทกวีมีส่วนช่วยสร้างสรรค์ความรู้สึกร่วมของการเป็นมาโรไนท์คริสเตียนทั้งในเลบานอนและในต่างประเทศ นอกเหนือจากนั้นยังพบว่าดนตรีและพิธีกรรมมีส่วนช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้คน ช่วยสร้างสรรค์ความรู้สึกร่วมของการเป็นคนในชุมชนเดียวกันช่วยส่งเสริมสายสัมพันธ์ระหว่างคนในยุคปัจจุบันกับบรรพบุรุษ และเป็นตัวเชื่อมระหว่างโลกมนุษย์กับโลกวิญญาณ”

Gomila (2007, p. 130-B) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลกระทบทางจิตวิทยาจากการคลุกคลีกับความตาย: การวิเคราะห์ความถดถอยจากความเสี่ยงในการทำงานเกี่ยวกับศพ” ผลการศึกษาพบว่า “สัปดาห์ซึ่งทำงานใกล้ชิดกับศพและความตายเป็นอาชีพที่มีความเสี่ยงต่ออาการเครียดจากสภาพการทำงานผลกระทบ ลำดับต่อมา คือ ความบอบช้ำทางจิตอันเกิดจากการสัมผัสสิ่งที่เศร้าหมองจะเป็นเสมือนสิ่งที่ฝังใจผู้ที่ประกอบอาชีพนี้ตลอดเวลา”

Isaac (2007, p. 191) ได้ศึกษาเรื่อง “ทฤษฎีเกี่ยวกับความตาย พิธีกรรม และพื้นที่: พัฒนาการของพิธีศพที่ควรจะเป็นสำหรับศตวรรษที่ 21 แคนาดา” ผลการศึกษาพบว่า “การจัดหาพื้นที่และการออกแบบพื้นที่สำหรับพิธีศพ ควรจะสอดคล้องกับความเป็นจริงทางสิ่งแวดล้อมสอดคล้องกับพิธีกรรมซึ่งมีความหลากหลายทางความเชื่อ และความเชื่อส่วนบุคคลบางอย่างแคนาดาในปัจจุบันเป็นแหล่งรวมความหลากหลายทางวัฒนธรรม นักออกแบบตกแต่งสถานที่ประกอบพิธีศพจึงควรศึกษาให้ลึกซึ้งในทุกสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และออกแบบในลักษณะของการรวมกลม”

Pue (2007, p. 594) ได้ศึกษาเรื่อง “วิวัฒนาการทางความคิดเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายของชาวญี่ปุ่น” ผลการศึกษาพบว่า “ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายหรือโลกหน้า เริ่มวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยก่อนที่แนวคิดทางพุทธศาสนายังไม่แพร่หลายในญี่ปุ่น โดยสมัยนั้น เชื่อว่านรกอยู่ใต้ผืนโลกต่อมาเมื่อแนวคิดทางพระพุทธศาสนาอธิบายเรื่องบาปบุญผ่านคำสอนผ่านพิธีศพ คนญี่ปุ่นรุ่นใหม่จึงรับเอาความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้จากแนวคิดทางพระพุทธศาสนา และเมื่อมีการปฏิรูปทางเศรษฐกิจ

สังคม ครั้งใหญ่ ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายแบบเก่า ๆ จึงถูกเมินเฉย โดยสังคมญี่ปุ่นเน้นค่านิยมเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมและการปรับตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจใหม่ ซึ่งไปกันได้กับชีวิตหลังความตายแบบพระพุทธศาสนามากกว่า ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายแบบพระพุทธศาสนาจึงแพร่หลายในที่สุด

สรุปว่า จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ด้วยการรวบรวมและเรียบเรียงวิเคราะห์สังเคราะห์ แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อของชาวพุทธเรื่องประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพมีความเกี่ยวโยงอยู่กับความเชื่อในเรื่องประเพณีพราหมณ์และผี เป็นความเชื่อที่เกิดจากความรู้สึกนึกคิด ทำให้เกิดพฤติกรรมที่แสดงออก และมีความสัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิต มีบทบาทสำคัญต่อโครงสร้างทางสังคม และจะปรากฏอยู่ในพิธีกรรมประเพณีเกี่ยวกับงานศพของชาวไทยพุทธภาคกลาง มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมทุกอาชีพ และสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนโดยมีความเชื่อทางพุทธศาสนาที่เป็นวัฒนธรรมความเชื่อหลัก และมีความเชื่อเกี่ยวกับผีและพราหมณ์ ผสมกลมกลืนกันเป็นสิ่งพึ่งพาทางใจในสถานการณ์วิกฤติหรือเมื่อเกิดปัญหาในระดับชุมชน โดยมีบทบาทโดยตรง คือ บทบาทรับรองความศักดิ์สิทธิ์ของพิธีกรรม และบทบาทแฝง คือ ควบคุมคนในสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จากการขยายและการเข้ามาของกระแสโลกาภิวัตน์ และทุนนิยม เป็นปัจจัยสำคัญ บางครั้งการจัดงานศพต้องใช้เงินมหาศาล ทั้งงานศพของคนชั้นสูงพระสงฆ์และสามเณร โดยเป็นการรักษาวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน การจัดงานศพที่สิ้นเปลือง ควรได้รับการปรับปรุงและสร้างรูปแบบที่เหมาะสมเพื่อจรรโลงระบบและรักษาความพอดีตลอดถึงคุณค่าของพิธีกรรม และประโยชน์ที่เกิดจากพิธีศพอย่างสมบูรณ์สืบไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

1.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชภัฏบุรีระนะ กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีลักษณะปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) ได้กำหนดกรอบแนวคิด เริ่มจากการค้นคว้าองค์ความรู้เรื่องความตายและแนวทางปฏิบัติต่อความตายในพระพุทธศาสนา ตลอดถึงพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในเขตราชภัฏบุรีระนะ กรุงเทพมหานคร เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นถึงความวิวัฒนาการของพิธีกรรมเกี่ยวกับความตายของชาวพุทธที่ได้รับผลกระทบจากการขยายตัวของการพัฒนาเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานของรัฐ โดยให้ชุมชนที่ได้รับผลกระทบเป็นผู้สะท้อนปัญหา และหารูปแบบในการจัดพิธีกรรมงานศพได้อย่างเหมาะสม

เพราะชุมชนที่ได้รับผลกระทบ ย่อมเป็นผู้ที่เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากพิธีกรรมงานศพมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างแนบแน่นในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม ทฤษฎีหลักที่เป็นกรอบในการวิจัย คือ ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Functional Theory) ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion Theory) เป็นทฤษฎีหลัก และมีทฤษฎีเสริม ประกอบด้วย ทฤษฎีนิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม (Cultural Ecology Theory) ทฤษฎีสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism) แนวคิดการมีส่วนร่วม (The Idea of Participation) และแนวคิดเรื่องเศรษฐกิจ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคม วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ด้วยวิธีสำรวจ สัมภาษณ์ ประชุมกลุ่ม และประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อศึกษาเกี่ยวกับหลักคำสอนเรื่องความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประวัติความเป็นมาของประเพณีงานศพ แนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท ของชาวพุทธภาคกลาง กรุงเทพมหานคร และการสร้างรูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในภาคกลาง เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร บนฐานวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจสังคมอย่างสมบูรณ์ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Document) และทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) มีขั้นตอนและรายละเอียด ดังนี้

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา
2. วิธีวิจัย
3. ระยะเวลาในการวิจัย
4. พื้นที่วิจัย
5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
6. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
7. การเก็บรวบรวมข้อมูล
8. การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
9. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่ศึกษามีขอบเขต ดังนี้

3.1.1 ศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทและประวัติความเป็นมาของประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธ ภาคกลาง กรุงเทพมหานคร

3.1.2 ศึกษาประเพณีงานศพและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของชาวพุทธภาคกลาง กรุงเทพมหานคร

3.1.3 สร้างรูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ ในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในภาคกลาง เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

3.2 วิธีการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร” ครั้งนี้ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม (Cultural Qualitative Research) โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต การสนทนากลุ่ม แล้วนำข้อมูลมาสังเคราะห์รูปแบบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม ซึ่งสุภางค์ จันทวานิช (2548, น. 12-15) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของการวิจัยเชิงคุณภาพไว้ดังนี้

1. เน้นการมองปรากฏการณ์ให้เห็นภาพรวม โดยการมองจากหลายแง่มุม หรือยึดแนวคิดทฤษฎีที่มีความหมาย ไม่ใช่ยึดแนวคิดใดคิดหนึ่งเพียงอย่างเดียว
2. เป็นการศึกษาติดตามระยะยาวและเจาะลึก เพื่อเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสังคมซึ่งมีความเป็นพลวัต ซึ่งจะต้องใช้เวลาศึกษาเป็นระยะยาว อาจใช้เวลาตลอดทั้งปี
3. ศึกษาปรากฏการณ์ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและศึกษาตามความสนใจ ซึ่งส่วนมากจะมีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วย และไม่มีการควบคุมการทดลองในห้องปฏิบัติการ
4. คำนึงถึงความเป็นมนุษย์ของผู้ถูกวิจัย ผู้วิจัยจะต้องเคารพผู้ถูกวิจัยในฐานะเพื่อนมนุษย์ที่มีความสำคัญเสมอตนเอง เพื่อสร้างความสัมพันธ์อันดี สร้างความไว้วางใจ สร้างมิตรภาพที่ดี เปิดเผยความจริงใจ และไม่ข่มเหงรังแกในสิทธิ์และความรู้สึกของผู้ถูกวิจัย

5. ใช้ในการพรรณนาและการวิเคราะห์แบบอุปนัยมากกว่าการใช้สถิติ

6. เน้นปัจจัยหรือตัวแปรด้วยความรู้สึกรู้จักคิด จิตใจ ความหมายในการศึกษาปรากฏการณ์สังคม เพราะนักวิจัยเชิงคุณภาพเชื่อว่าองค์ประกอบด้านจิตใจ ความคิดและความหมาย คือสิ่งที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมของมนุษย์

3.3 ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาการวิจัย โดยเริ่มจากที่ได้รับการพิจารณาอนุมัติเค้าโครงวิทยานิพนธ์ จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม โดยจะดำเนินการให้แล้วเสร็จตามกรอบที่มหาวิทยาลัยกำหนด ไม่เกิน 8 เดือน แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาหลักคำสอนเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทและประวัติความเป็นมาของประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธ ภาคกลาง กรุงเทพมหานคร โดยผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) กับหลักคำสอนเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการจัดประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธ ภาคกลาง กรุงเทพมหานคร

ระยะที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหา ในการจัดประเพณีงานศพ ของชาวพุทธ ในเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. การศึกษาสภาพปัจจุบัน ปัญหาในการจัดประเพณีงานศพ โดยวิธีการใช้แบบสำรวจแบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ กับกลุ่มประชากร ซึ่งเป็นพระสงฆ์ ประชาชนชาวพุทธ และผู้เกี่ยวข้องกับการจัดประเพณีศพ ในเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

2. ลงพื้นที่ศึกษา โดยเลือกเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยใช้พื้นที่เป็นวัดในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีเมรุ และศาลาบำเพ็ญกุศลศพ เพื่อจัดพิธีกรรมงานศพ ประกอบวัดทั้งหมดในเขตราชบุรีบูรณะทั้ง 7 วัด ได้แก่ วัดเกียรติประดิษฐ์ วัดแจรงร้อน วัดบางปะกอก วัดประเสริฐสุทธาวาส วัดราชบุรีบูรณะ วัดสน และวัดสารอด

ระยะที่ 3 การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ของชาวพุทธ ในเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ผู้วิจัยนำข้อมูลจากการศึกษา ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 มาเป็นแนวทางในการจัดทำข้อเสนอเพื่อการการสนทนากลุ่ม (Focus Group) และการประชุมเชิงปฏิบัติการ

2. จัดสนทนากลุ่ม ซึ่งประกอบไปด้วยในกลุ่มพระภิกษุ กลุ่มทนายทนายิกา กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มครูอาจารย์ และกลุ่มประชาชนทั่วไป เพื่อสนทนาตามประเด็นให้ครอบคลุมตามความมุ่งหมายของการวิจัยทั้ง 3 ข้อ

3. ร่างรูปแบบ แนวทาง และจัดทำรูปแบบการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ของชาวพุทธ ในเขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร

4. นำรูปแบบมาทำการศึกษาและประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับสภาพสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ของชาวพุทธ ในเขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop)

5. จัดทำหนังสือ (Pocket Book) หลักคำสอนเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท และคู่มือการจัดการประเพณีงานศพรูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร เพื่อให้วัดและประชาชนในเขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร นำไปเป็นแนวปฏิบัติในการจัดการประเพณีงานศพที่เหมาะสม

3.4 พื้นที่วิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ใช้พื้นที่ภาคกลางของประเทศไทยเป็นพื้นที่การศึกษา โดยผู้วิจัยเลือกพื้นที่ กรุงเทพมหานครเป็นพื้นที่วิจัย เจาะจงเลือกพื้นที่วัดในเขตราชภัฏรบูรณะทั้งหมด 7 วัด ได้แก่ วัดเกียรตินิคม วัดแจ้งร้อน วัดบางปะกอก วัดประเสริฐสุทธาวาส วัดราชภัฏรบูรณะ วัดสน และวัดสารอด

3.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างไว้ ดังนี้

3.5.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ แบ่งเป็น

3.5.1.1 ประชากรที่เป็นพื้นที่

พื้นที่ใช้ศึกษา คือ พื้นที่ภาคกลาง โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกเขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร และใช้พื้นที่เป็นวัดในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งมีเมรุ และศาลาบำเพ็ญกุศลศพ เพื่อจัดพิธีกรรมงานศพ ประกอบด้วย

- 1) วัดเกียรตินิคม แขวงบางปะกอก เขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร
- 2) วัดแจ้งร้อน แขวงราชภัฏรบูรณะ เขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร

- 3) วัดบางปะกอก แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร
- 4) วัดประเสริฐสุทธาวาส แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร
- 5) วัดราชบุรีบูรณะ แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร
- 6) วัดสน แขวงราชบุรีบูรณะ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร
- 7) วัดสารอด แขวงราชบุรีบูรณะ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

3.5.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้เรื่องเกี่ยวกับการจัดพิธีกรรมงานศพ กลุ่มผู้ปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดพิธีกรรมงานศพ และประชาชนโดยทั่วไปที่จัดพิธีกรรมงานศพในพื้นที่ที่วิจัยอยู่แล้ว รวมประชากรทุกกลุ่ม 40 คน ประกอบด้วย

3.5.2.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ นักวิชาการ ที่เป็นพระสงฆ์และคฤหัสถ์ จำนวน 10 คน

3.5.2.2 ผู้ปฏิบัติ (Casual informants) ได้แก่ เจ้าหน้าที่เมรุ (สัปเหร่อ) มรรคนายก พระสงฆ์ทำหน้าที่ภัตตาคาร และผู้นำชุมชน 20 คน

3.5.2.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) จากพื้นที่กรุงเทพมหานคร ด้วยวิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) 10 คน

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้รูปแบบของการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวิจัยจากข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์แล้วจัดทำเครื่องมือ ประกอบด้วย

3.6.1 แบบสำรวจ (Survey)

3.6.2 แบบสังเกต (Observation)

3.6.3 แบบสัมภาษณ์ (Key Informant)

3.6.4 แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

3.6.5 แบบแนวทางการประชุมเชิงปฏิบัติการ

โดยขั้นตอนในการสร้างเครื่องมือเพื่อใช้ประกอบการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาวัตถุประสงค์ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดของเรื่องที่วิจัย
2. การกำหนดคำนิยามศัพท์ปฏิบัติการเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์

3. การสร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์แนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบแสดงแนวคิดของเรื่องที่ศึกษา
4. เมื่อได้แบบสัมภาษณ์ที่ได้รับความเห็นชอบจากอาจารย์ที่ปรึกษาแล้ว นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Content Validity) และเชื่อถือได้ (Credibility)
5. ได้แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงตรงในด้านเนื้อหา นำไปใช้เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ในการศึกษาครั้งนี้

3.7 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยการศึกษาข้อมูล ทั้งข้อมูลชั้นปฐมภูมิและชั้นทุติยภูมิ ที่เกี่ยวกับความตายและแนวทางปฏิบัติต่อความตายในพระพุทธศาสนา ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในภาคต่างๆ ของประเทศไทย โดยรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือ วารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เพื่อสร้างเครื่องมือวิจัย ประกอบด้วย

3.7.1 แบบสำรวจ (Basic Survey) เป็นการสำรวจเพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนในพื้นที่ทำการวิจัย

3.7.2 สังเกต (Observation) ใช้สำหรับสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชน วิธีชีวิตความเป็นอยู่ การดำเนินกิจกรรมต่างๆ และเหตุการณ์ทั่วไปในชุมชนที่ทำการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังต้องเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการตาย กับชุมชน การสังเกต แบ่งเป็น

3.7.2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ผู้วิจัยได้เข้าไปในชุมชนเพื่อร่วมกิจกรรม สังเกต ซักถามข้อมูลต่างๆ จดบันทึกไว้เพื่อให้ทราบถึงการเข้าร่วมพิธีกรรมและประเพณี ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อพื้นฐานทางงานศพ และความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทางพุทธศาสนา

3.7.2.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Observation) ผู้วิจัยจะสังเกตกิจกรรมในชุมชนวงนอก ไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับชาวบ้านในชุมชน ทำการสังเกตเพื่อให้ทราบถึงวัฒนธรรมความเชื่อด้านประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพของชุมชน

3.7.3 สัมภาษณ์แบบเจาะเจาะลึก (In-Dept Interview) แบบสัมภาษณ์ (Interviews) แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interviews) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews) (ทรงคุณ จันทจร, 2549, น. 28-31) มีรายละเอียด ดังนี้

3.7.3.1 แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interviews) ผู้วิจัยสัมภาษณ์ตามแนวทางแบบสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ผู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีพิธีกรรมงานศพ ในพื้นที่ที่กำหนด คือ ภาคกลาง เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ประมาณ 10 ชุมชน

3.7.3.2 แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interviews) โดยการสัมภาษณ์แบบปลายเปิดกว้างไม่จำกัดคำตอบ เพื่อจับประเด็นแล้วนำมาตีความหมายโดยใช้ทฤษฎีและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interviews) จากผู้รู้ (Key Informants) ผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และประชาชนทั่วไปในเขตพื้นที่การวิจัย เพื่อหาคำตอบในเรื่องวัฒนธรรมและรูปแบบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของสังคม

แบบสัมภาษณ์ประกอบด้วย 4 ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ 1: เป็นคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2: เป็นคำถามหลักคำสอนเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทและประวัติความเป็นมาของประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธ ภาคกลาง กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 3: เป็นคำถามเกี่ยวกับประเพณีงานศพและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของชาวพุทธภาคกลาง กรุงเทพมหานคร

ตอนที่ 4: เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการสร้างรูปแบบที่เหมาะสมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในภาคกลาง เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

3.7.4 แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้สำหรับจัดกลุ่มการสนทนาประมาณ กลุ่มละ 5-10 คน ในกลุ่มพระภิกษุ กลุ่มทายกทายิกา กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มครูอาจารย์ และกลุ่มประชาชนทั่วไป เพื่อสนทนาตามประเด็นให้ครอบคลุมตามความมุ่งหมายของการวิจัยทั้งสามข้อ คือ

3.7.4.1 หลักคำสอนเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทและประวัติความเป็นมาของประเพณีงานศพของชาวไทยพุทธภาคกลาง กรุงเทพมหานคร

3.7.4.2 ประเพณีงานศพและแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนาเถรวาทของชาวพุทธภาคกลาง กรุงเทพมหานคร

3.7.4.3 แนวทางการสร้างรูปแบบที่เหมาะสมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในภาคกลาง เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

3.7.5 แบบการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มกลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และกลุ่มประชาชนทั่วไป (General Informant) ประมาณ 6-7 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบที่เหมาะสมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในภาคกลาง เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

3.8 การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้จัดทำข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ มาทำการจัดกลุ่มข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนของข้อมูลที่เก็บรวบรวม แล้วเรียบเรียงข้อมูล จัดลำดับตามเนื้อหาที่ต้องการ ศึกษาวิจัย วิเคราะห์ข้อมูล โดยการสังเคราะห์เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดพิธีกรรมงานศพ ของชาวพุทธภาคกลาง เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ในการจัดพิธีกรรมงานศพ และรูปแบบการพัฒนาการเรียนรู้ในการจัดพิธีกรรมงานศพ โดยประยุกต์ใช้ข้อมูลที่รวบรวมมาได้ ผสมรวมกับแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

3.9 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของการพรรณนาความจากสิ่งที่ผู้วิจัยตั้งวัตถุประสงค์ไว้ จากนั้นจึงสรุปและอภิปรายผลที่ได้จากการวิเคราะห์และจัดทำรูปเล่มเพื่อนำเสนอรายงานการวิจัย และจัดทำเป็นวิทยานิพนธ์ฉบับสมบูรณ์ต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่วิจัย โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจึงกำหนดลำดับขั้นตอนการนำเสนอตามความมุ่งหมาย โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 เพื่อศึกษาคติธรรมของประเพณีงานศพของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

ระยะที่ 2 เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันประเพณีงานศพตามหลักพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

ระยะที่ 3 เพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจสังคม บนฐานวัฒนธรรม

ระยะที่ 1 การศึกษาคติธรรมของประเพณีงานศพของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

การศึกษาในระยะนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาคติธรรมได้รับจากการจัดประเพณีงานศพของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยการสัมภาษณ์ และประชุมกลุ่ม ได้พบว่า คติธรรมเป็นธรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจและแฝงไว้ด้วยข้อคิดคติเตือนใจในการประพฤติปฏิบัติพัฒนาชีวิตตามแนวทางพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ซึ่งนักปราชญ์ผู้ชาญฉลาดในการถ่ายทอดสื่อหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาในอีกรูปแบบหนึ่ง ในจำนวนหลาย ๆ รูปแบบ และในรูปแบบของคติธรรมนี้ก็มีแง่ให้คิดพิจารณาตรិตรอง โดยใช้ปัญญาเป็นหลักในการแก้ง่อนแง่น คติธรรมทั้งหลายที่ได้ผูกเอาไว้ประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะคติธรรมจากประเพณีงานศพ ซึ่งมีประเพณีข้อปฏิบัติและความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา จึงได้นำคติความเชื่อของตน ประกอบกับคติทางศาสนาและหลักธรรมเข้ามาประสานกัน ก่อให้เกิดการปฏิบัติต่อสิ่ง ซึ่งปรากฏไม่มีค่า ไม่มีประโยชน์ ให้กลับกลายมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์สูงสุดอีกครั้ง ก่อนที่จะถูกทำลายทิ้งไป ซึ่งคุณค่านั้นเกิดขึ้นทั้งแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว และแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ทั้งในฐานะที่เกี่ยวข้องโดยตรงหรือฐานะผู้ร่วมงาน ก่อให้เกิด

คุณค่าทางวัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม อันเป็นประโยชน์ที่เป็นไปทั้งในส่วนตน และส่วนสังคม ด้วยการนำพิธีกรรมเข้ามาเป็นสื่อ เป็นตัวประสานให้เกิดความรู้สึกร่วมในระหว่างคนเป็นกับคนตาย คนเป็นกับคนเป็น แล้วโยงเข้าไปสู่คนเป็นกับสังคม คนเป็นกับคุณธรรม ศีลธรรม และจริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจและสังคมมากมาย ดังต่อไปนี้

1. คติธรรมที่ปรากฏในข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย

1.1 คติธรรมจากการบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตาย

ในสมัยพุทธกาล เมื่อพุทธบริษัท 4 ได้รับความเจ็บป่วยและกำลังจะตาย พระพุทธเจ้ามักทรงเสด็จไปเยี่ยมและทรงแสดงธรรมให้ฟัง หรือไม่ก็ส่งพระสาวกไปเยี่ยมและบรรยายธรรมให้ฟัง ก่อนที่บุคคลเหล่านั้นจะหมดลมหายใจ โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการนำความตายที่เขากำลังเผชิญอยู่นั้นมาทำให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้ตาย เพื่อให้ผู้ตายพบกับความตายที่ดี ไปเกิดในภพภูมิที่ดี และในบางกรณีสำหรับบุคคลผู้ที่มีความพร้อมทางจิต หรือมีอินทรีย์แก่กล้า ก็จะเป็นการเปลี่ยนวิฤตให้เป็นโอกาสในการบรรลุถึงจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิต กล่าวคือ บรรลุถึงความหลุดพ้น หรือพบกับความตายที่สมบูรณ์ อันเป็นที่สิ้นสุดแห่งกระบวนการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ

พระพุทธเจ้าทรงพยายามสร้างปัญญาแก่ผู้ใกล้ตายด้วยการแสดงหลักธรรมที่นำไปสู่การคลายความยึดมั่นในตัวตน เพื่อให้ผู้ที่กำลังจะสิ้นใจเลิกยึดติดกับร่างกายของตน อันเป็นอุปสรรคสำคัญในการเดินทางออกจากสังสารวัฏ พระองค์ทรงมุ่งให้ผู้ป่วยใกล้ตายเห็นว่าร่างกายไม่ใช่สิ่งน่าปรารถนาและไม่น่าครอบครอง ร่างกายที่กำลังทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บป่วย อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของเจ้าของ ดังนั้น ร่างกายนี้จึงไม่มีตัวตนที่แท้จริง เป็นเพียงองค์ประกอบของชั้น 5 เท่านั้น เมื่อผู้ใกล้ตายเกิดปัญญา เข้าใจตามหลักแห่งความจริงนี้ จิตจึงเป็นอิสระจากความทุกข์ทรมานทางกายและสุขสงบจากความยึดมั่นในอุปาทานชั้น 5 สามารถเดินทางสู่ความตายด้วยความสง่างามปราศจากความหวาดกลัว ความกังวล และความโศกเศร้าใด ๆ จัดเป็นความตายครั้งสุดท้ายในชีวิต

ในเรื่องดังกล่าวนี้ จะขอยกตัวอย่างของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งเป็นอุบาสกคนสำคัญในพระพุทธศาสนา เป็นผู้สร้างวัดพระเชตะวันถวายไว้เป็นสมบัติของพระศาสนา ในบั้นปลายแห่งชีวิต ขณะที่ท่านเศรษฐีกำลังป่วยหนักอยู่ที่บ้านนั้น ท่านได้ส่งคนไปถวายอภิวาทพระพุทธเจ้า และให้กราบไหว้ท่านพระสารีบุตร พร้อมกับให้นิมนต์พระสารีบุตรมาเยี่ยมตนที่บ้านด้วย ท่านพระสารีบุตรได้ชวนท่านพระอนาถนทีไปเยี่ยมท่านเศรษฐีที่บ้าน ได้ถามถึงอาการเจ็บป่วย ท่านเศรษฐีได้เล่าถวายว่า อาการป่วยของท่านหนักมาก แทบจะทนไม่ได้ มีอาการปวดที่ศีรษะและท้องเป็นอย่างมาก ร่างกายเร่าร้อนเหมือนถูกย่างบนหลุมถ่านเพลิง ท่านพระสารีบุตรเมื่อรู้ว่า เศรษฐีจะมีชีวิตอยู่ได้ไม่นานนัก จึงแสดงธรรมโปรดท่านเศรษฐี ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นในอายตนะ ทั้งภายในและภายนอก เพราะเป็นตัว ก่อให้เกิดการรับรู้และความรู้สึกสุข ทุกข์ และไม่ใช่ว่าทุกข์มิใช่สุข ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นชั้น 5 หรือนามและรูป โดยเฉพาะรูปเป็นเพียงองค์ประกอบของธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ส่วนนาม ก็คือเวทนา สัญญา

สังขาร และวิญญาน ถ้าไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตนของเรา ก็จะไม่เป็นทุกข์ เมื่อเศรษฐีได้ฟังธรรมแล้วมีความซาบซึ้งถึงกับน้ำตาไหล ได้ขอให้พระภิกษุทั้งหลายแสดงธรรมเช่นนี้แก่ภุคณ์เหล่าอื่นได้ฟังบ้าง เพื่อจะได้สำเร็จประโยชน์แก่บุคคลเหล่านั้นต่อไป ครั้นพระเถระทั้งสองกลับไปแล้วไม่นาน ท่านเศรษฐีก็ถึงแก่กรรมและได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

อีกเรื่องหนึ่งคือท่านธัมมิกอุบาสก ซึ่งอาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงแห่งแคว้นมคธ เป็นผู้ตั้งตนอยู่ในศีลในธรรม มีบริวารมาก ยินดีในการจำแนกแจกจ่ายทานต่าง ๆ ทั้งยังได้แนะนำบริวารของตนประพฤติปฏิบัติตามด้วย อุบาสกนั้นมีบุตร 7 คน ธิดา 7 คน รวมอุบาสกและภรรยา จึงเป็น 16 คน เขาได้แนะนำคนในครอบครัวทุกคนให้ทำบุญต่าง ๆ อยู่เป็นประจำ ครอบครัวนี้จึงมีชีวิตอยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา ในบั้นปลายแห่งชีวิต ธัมมิกอุบาสกเกิดเจ็บป่วยอย่างหนัก นอนอยู่บนเตียงที่บ้าน ต้องการจะฟังธรรม จึงบอกลูก ๆ ไปนิมนต์ภิกษุมาสวดพระสูตรให้ฟังที่บ้าน เมื่อภิกษุที่ได้รับนิมนต์มาถามว่า อยากฟังพระสูตรไหน จึงบอกว่า อยากฟังมหาสติปัฏฐานสูตร ในขณะที่ภิกษุทั้งหลายเริ่มสวดพระสูตรนั้นอยู่ ปรากฏว่ามีเทวดาจากชั้นต่าง ๆ นำราชาธมมารับอุบาสกนั้นอยู่ อุบาสกไม่ต้องการให้การฟังธรรมหยุดชะงักลง จึงพูดว่า “ท่านทั้งหลาย โปรดหยุดรอก่อน” เมื่อภิกษุทั้งหลายได้ยินเช่นนั้น ก็นึกว่าอุบาสกพูดกับพวกตน จึงพากันหยุดสวดแม้ลูก ๆ ของอุบาสกนั้นก็เข้าใจเช่นนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลายคิดว่า อุบาสกคงไม่ยอมฟังธรรมแล้ว จึงพากันกลับวัด เมื่อเวลาผ่านไปได้สักครู่หนึ่ง อุบาสกได้เห็นลูก ๆ พากันร้องไห้อยู่ และไม่เห็นภิกษุทั้งหลาย จึงได้สอบถาม เมื่อรู้ความเป็นไปแล้ว จึงได้เล่าความจริงให้ทุกคนฟังว่า ที่พ่อบอกให้หยุดรอก่อนนั้น พ่อไม่ได้พูดกับภิกษุทั้งหลาย แต่พ่อได้พูดกับพวกเทวดาที่นำราชาธมมารับพ่อต่างหาก จากนั้น จึงได้ถามลูก ๆ ว่า จะพ่อจะไปอยู่ในชั้นไหนดี เมื่อลูก ๆ ตอบว่า ชั้นดุสิต จึงให้ลูกนำพวงมาลัยมาตั้งจิตอธิษฐาน แล้วขีดไปที่ราชาธมาที่มาจากชั้นดุสิต แล้วได้บอกลูก ๆ ว่า หากต้องการจะไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิตเหมือนกับพ่อ ก็จงพากันทำบุญอย่างที่พ่อเคยทำมาแล้ว ว่าแล้วก็ได้ตายไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นดุสิต มีอภิปาพิทย มีบริวารมากมาย อยู่ในวิมานแก้วในทันที

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจึงกำหนดการศึกษาวิเคราะห์คติธรรมที่ปรากฏในข้อปฏิบัติเมื่อคนป่วยใกล้ตาย และคติธรรมจากการใช้สัญญาบอกข่าว โดยมีรายละเอียดตามลำดับ ดังนี้

จากการสัมภาษณ์พระครู ส. วัดเกียรติประดิษฐ์ แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ท่านกล่าวว่า มีคติธรรมสอนคนเราให้เป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต ท่านได้ให้ข้อคิดตอนที่จิตใกล้จะดับหรือตายนั้นว่า เป็นเสมือนว่าหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตที่จะเป็นตัวแปรเปลี่ยนไปสู่ปรโลกที่น่าคิดอย่างหนึ่ง ก็คือเรื่องของจิตใจถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ดังพระบาลีพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเต สงกิลฺลฺหุ ทุคฺคตี ปาฏิกงฺขา” แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมอง ย่อมเป็นอันหวังได้ว่าจะไปสู่ทุกต้อย่างไม่ต้องสงสัย และดังพระบาลีพุทธพจน์ที่ว่า “จิตเต อสงกิลฺลฺหุ สุขตี ปาฏิกงฺขา” แปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง ย่อมเป็นอันหวังได้ว่าจะไปสู่สุคติอย่างไม่ต้องสงสัย ดังนั้น อำนาจของจิตซึ่งผูกพันกับกรรมเวลาใกล้ตายนั้นจึง

มีความสำคัญมาก ตามปกติ จิตของมนุษย์จะมีการเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา เพราะได้รับแรงกระทบจาก อารมณ์ต่าง ๆ ในขณะที่ใกล้ตายก็เช่นเดียวกัน ผู้ใกล้ตายย่อมจะมีอารมณ์ที่เรียกว่ากรรมอารมณ์ กรรม นิमितอารมณ์ และคตินิमितอารมณ์เกิดขึ้นมาอย่างใดอย่างหนึ่ง ก่อนที่จิตสุดท้ายจะดับลง จะมีอารมณ์ เหล่านี้มาปรากฏให้เห็นก่อนสิ้นใจ เหมือนธัมมิกอุบาสกที่นอนป่วยหนัก ที่ได้เห็นเทวดานำราชาภมา รอรับตนเกิดความปีติยินดี

2. คติธรรมจากการใช้สัญญาณบอกข่าว

จากการสัมภาษณ์พระ ว. วัดแจ้งร้อน แขวงราชบุรณะ เขตราชบุรณะ กรุงเทพมหานคร พบว่า การใช้สัญญาณบอกข่าวการบำเพ็ญบุญกุศลนั้น มีคติธรรมในการใช้สัญญาณบอกข่าว โดยการ ตีฆ้อง 3 ครั้ง ทั้งนี้เพื่อเป็นการเตือนสติคนที่ยังไม่ตายให้รู้จักระลึกนึกถึงพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในทางพระพุทธศาสนานั้น ถ้าจะเปรียบเทียบคติธรรมในการใช้สัญญาณบอกข่าว ต่าง ๆ มีข้อที่น่าสังเกตในการใช้เป็นสัญญาณบอกข่าวและแก้ไขปัญหาได้อย่างน่าอัศจรรย์ เช่น กรณี ของพระวักกิลี ในอรรถกถาวักกิลีเถราปทานกล่าวไว้ว่า ท่านพระวักกิลีเกิดในสกุลพราหมณ์ในกรุงสา วัตถิ เมื่อเจริญวัยแล้ว ได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบไตรเพท วันหนึ่งท่านได้เห็นพระพุทธเจ้าเสด็จมาที่กรุง สาวัตถิ ก็หลงในพระรูปของพระพุทธองค์ จึงได้ออกบวชเพื่อจะได้เห็นพระรูปอยู่ตลอดเวลา เมื่อบวช แล้ว ด้วยความที่ประสงค์จะเห็นพระรูปของพระพุทธองค์ตลอดเวลา จึงละหน้าที่และกิจวัตรมีการ สาธยายและมนสิการในพระกัมมัฏฐานเป็นต้น ไปเฝ้าดูแต่พระรูปของพระพุทธองค์อย่างเดียว พระพุทธ องค์ทรงทราบว่าคุณวักกิลี ยินดีในพระรูปของพระองค์ แต่มิได้ตรัสว่าอะไร ด้วยทรงรอความแก่กล้า แห่งญาณของท่านอยู่ ต่อเมื่อทรงทราบว่าญาณของท่านถึงความแก่กล้าแล้ว จึงตรัสสอนว่า วักกิลี จะมี ประโยชน์อะไร ด้วยการที่เธอต้องมาดูร่างกายอันเปื่อยเน่านี้ วักกิลีเอ๋ย ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม พระวักกิลีแม้จะได้ฟังพระโอวาทอย่างนั้น ก็ยังไม่อาจจะละการเฝ้าดู พระรูปของพระพุทธองค์ได้เลย พระพุทธองค์จึงทรงขับไล่พระวักกิลี เมื่อใกล้เวลาที่จะจำพรรษา พระพุทธองค์ทรงดำริว่า ภิกษุนี้ไม่ได้ความสังเวชจักไม่บรรลุนิพพาน ดังนี้แล้ว จึงได้เสด็จไปสู่กรุงรา ชคฤห์ ครั้นถึงวันเข้าพรรษา จึงขับไล่ท่านไป พระวักกิลีเมื่อถูกขับไล่อย่างนี้ จึงไม่อาจจะอยู่ในที่นั้นได้ จึงคิดว่า จะประโยชน์อะไรด้วยความเป็นอยู่ของเรา ที่จะไม่เห็นพระศาสดา จะมีชีวิตอยู่ไปทำไม ดังนี้ แล้ว จึงขึ้นสู่ภูเขาคิซมกุฎ ไปยังเงื้อมมีหน้าผาสูงชัน พระพุทธองค์ทรงทราบความเป็นไปของเธอแล้ว ทรงดำริว่า ภิกษุนี้ถ้าไม่ได้รับการปลอบโยนจากเรา ก็จะทำให้อุปนิสัยแห่งมรรคและผลที่มีอยู่เต็มแล้ว นี้พินาศไป ดังนี้ แล้วทรงจึงทรงเปล่งรัศมีไปแสดงพระองค์ให้ปรากฏอยู่เบื้องหน้าแห่งผาสูงนั้น แล้วตรัสสอนท่าน เมื่อท่านได้เห็นพระพุทธองค์มาปรากฏอยู่เบื้องหน้าเช่นนั้น ก็เกิดมีปีติโสมนัสอย่าง ท่วมท้น ด้วยความปรารถนาอย่างรุนแรงที่จะได้เฝ้าพระพุทธองค์ในทันที ไม่เห็นวิธีที่จะไปได้โดย รวดเร็ว จึงวิ่งลงมาทางหน้าผาที่สูงหลายร้อยชั่วคน ก็ลงมาอยู่ต่อเบื้องพระพักตร์พระบรมศาสดา โดยสะดวก

3. คติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการปฏิบัติต่อศพเบื้องต้น

ประเพณีการปฏิบัติต่อศพนั้นมีขั้นตอนพิธีกรรมหลายอย่างซึ่งมีคติธรรมสอดแทรกเอาไว้ในประเพณีพิธีกรรมเหล่านั้นมากมาย ซึ่งคนสมัยก่อนมีความซาบซึ้งลาดเป็นนักปราชญ์ ได้นำหลักธรรมทางศาสนามาผูกเอาไว้เป็นปริศนาธรรม คติธรรม เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้นำไปคิดพิจารณาหาหนทางในการปฏิบัติ โดยผู้วิจัยจะได้ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการปฏิบัติต่อศพเกี่ยวกับคติธรรมต่าง ๆ ตามลำดับ ดังนี้

3.1 คติธรรมจากประเพณีการอาบน้ำศพและการรดน้ำศพ

ประเพณีการอาบน้ำศพมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญเพื่อเป็นการชำระสะสางร่างกายของผู้ตายให้สะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีมลทินสิ่งสกปรกติดตามร่างกายไปสู่ปรโลกหน้า จากการสัมภาษณ์พระ ป. วัดประเสริฐสุทธาวาส แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการอาบน้ำศพนี้ พบว่า การอาบน้ำศพเป็นการสอนให้รู้ว่า คนเรานั้นจะต้องเอาศีล สมาธิ ปัญญา เป็นน้ำอาบกาย วาจา และใจให้สะอาด แต่ผู้ตายแล้วไม่สามารถจะอาบได้ แม้แต่จะอาบน้ำเองก็ยังไม่ไหว ต้องอาศัยผู้อื่นอาบให้ การอาบน้ำ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา จะต้องทำเอาเองและต้องทำก่อนที่จะยังไม่ตาย ถ้าตายแล้วทำไม่ได้ ประเพณีการรดน้ำศพมีจุดมุ่งหมายตามประเพณีก็คือเพื่อเป็นการไว้อาลัยและขอขมาอโหสิกรรมระหว่างผู้ตายกับผู้ที่ยังอยู่ ถึงแม้ว่าจะเคยได้ล่วงเกินต่อกันอย่างไร เมื่อตายแล้วผู้ที่ยังอยู่ก็มีอโหสิกรรมให้กับผู้ตาย เป็นการสอนไม่ให้ประมาทในการทำความคิด

3.2 คติธรรมจากประเพณีการแต่งตัวศพ

ประเพณีการแต่งตัวศพมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือเพื่อให้ศพของผู้ตายดูสะอาดตาเรียบร้อย ไม่อูดจาดสายตาแก่คนผู้ที่ได้มาพบเห็นนั่นเอง จากการสัมภาษณ์ พระ จ. วัดราชบุรีบูรณะ แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการแต่งตัวศพพบว่า คติธรรมการนุ่งผ้าสองหนแรก คือ การนุ่งกลับ หมายถึงการตาย การนุ่งทับใหม่อีกครั้งตามธรรมเนียมที่คนทั่วไปนุ่ง หมายถึงการเกิด ท่านอธิบายไว้ว่า “คนเราเกิดมาก็ต้องตาย ตายแล้วก็เกิดอีก หนทุกขเวทนาเวียนว่ายตายเกิดอยู่ไม่รู้สิ้นสุด สำหรับผ้าที่ใช้นุ่งเป็นสีขาว และนุ่งห่มแบบอุบาสก อุบาสิกา นั้น ก็เพื่อบอกให้รู้ว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ จึงจะสามารถทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองทั้งโลกนี้และโลกหน้า ประเพณีการหิวผมศพ เป็นการสอนให้เห็นถึงไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เพื่อชี้ให้เห็นว่า หวีหักได้ฉับใด ชีวิตของมนุษย์เราก็แตกดับได้ฉับนั้น ทั้งชีวิตของมนุษย์และหิวหรือไม่ว่าสิ่งใด ก็ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติที่เหมือนกัน คือ ความไม่เที่ยง ไม่ทนอยู่ในสภาพเดิม และไม่มีตัวตน การทาแป้งแต่งศพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการตกแต่งศพให้ดูดีขึ้น มีการนำเอาแป้งมาทา เอาน้ำอบน้ำหอมมารดศพ คติธรรมนี้ เป็นการสอนให้คนเรารักษาศีล เพราะคนมีศีลย่อมหอมไปตามและทนลม กล่าวคือมีชื่อเสียงเกียรติยศขจรขยายไปทั่วทุกทิศ

3.3 คติธรรมจากประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพ การปิดปาก/ปิดตาศพ

ประเพณีการเอาเงินใส่ปากศพมีความเชื่อว่าการเอาเงิน หรือของมีค่าใส่ในปากศพ กล่าวกันว่าเพื่อให้ผู้ตายติดตัวเอาไปใช้สอยในชาติหน้า หรืออีกนัยหนึ่งเพื่อเป็นค่าจ้างสัปเหร่อโดยมีเรื่องเล่าว่า มีสามีภรรยาคนหนึ่งอยู่ด้วยกันมาจนแก่ มีทองคำติดตัวอยู่บาทหนึ่งสามีภรรยาต่างสัญญา กันไว้ว่า ถ้าใครตายก่อนให้เอาทองคำบาทหนึ่งนี้ใส่ปากไปให้ด้วย ต่อมาสามีเกิดตายก่อน ภรรยาจึงเอาทองคำใส่ปากให้สามีตามที่สัญญากันไว้ แล้วก็นำศพไปเผาไฟได้ไหม้ทองคำนั้นขาดไป คงเหลืออยู่เพียงสามสลึง ครั้นนั้นพระราชอาประกาศขอเก็บทองคำจากราชกรรเรือนละหนึ่งบาท หลึงหมายคนนั้น จึงไปเก็บทองคำในกองฟอน ซึ่งยังคงเหลืออยู่เพียงสามสลึงมาถวายพระราช พระองค์ไม่ทรงรับจะเอาให้ เต็มบาท หลึงหมายเจ้าของทองคำจึงทูลว่า แต่ก่อนทองคำนี้เต็มบาท ครั้นสามีตายจึงเอาใส่ปากสามี แล้วเอาสามีไปเผา ไฟได้ไหม้ทองคำขาดไป จึงเหลืออยู่เพียงเท่านี้ ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแก่ผู้ยากเกิด พระราชาได้ฟังก็เกิดธรรมสังเวช จึงประกาศยกเลิกไม่ให้เก็บทองคำจากราชกรร อาศัยเหตุนี้ในกาล ต่อมา ผู้ที่ไม่มีทองคำถึงหนึ่งบาท จึงใช้เงินใส่ปากศพแทน จึงถือเป็นประเพณีที่กระทำสืบ ๆ กันมา หรือ อีกนัยหนึ่งใส่ไว้สำหรับเป็นค่าจ้างสัปเหร่อที่จะนำไปเผา เพราะในสมัยก่อนราคาเงินบาทหนึ่งก็ถือว่า เป็นค่าจ้างอย่างงามแล้ว อีกทั้งยังจะได้ผ้าที่คลุมศพกับของเล็ก ๆ น้อย ๆ ในการเผาศพเป็นพิเศษอีกด้วย

จากการสัมภาษณ์พระ ส. วัดสารอด เขตราชวรบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมข้อนี้สอนให้เข้าใจว่า ทรัพย์นั้นไม่เป็นประโยชน์ในโลกหน้า แต่เมื่อยังมีชีวิตอยู่สามารถอาศัย ทรัพย์นั้นสร้างสิ่งที่เป็นบุญและบาป อันจะมีผลต่อชีวิตในโลกเบื้องหน้า เมื่อพิจารณาได้อย่างนี้ก็สามารถใช้ทรัพย์นั้นให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เมื่อประพฤติตนได้ดังนี้ ความประพฤตินั้นก็จะ เอื้ออำนวยประโยชน์เกื้อกูลต่อชีวิตในโลกหน้า ด้วยการมีสุคติเป็นที่ไป การปิดปาก/ปิดตาศพก็มี จุดมุ่งหมายเพื่อกันความอูจาดน่ากลัว เพราะบางศพตาปลิ้นลิ้นแลบผู้พบเห็นเกิดความกลัว คติธรรม จากประเพณีการปิดปาก/ปิดตาศพ หมายถึงตากับปาก เป็นช่องทางแห่งทุจริตอกุศลกรรม เพราะตา เห็นรูป เป็นเหตุให้ชอบใจ ทำให้เกิดความกำหนัดยินดีบ้าง เมื่อไม่ชอบใจก็เป็นเหตุให้เกิดวิจิทุจริต ด้วยการพูดปดหลอกลวงยุยงส่งเสริมว่าร้ายผู้อื่น ดังนั้น การปิดปาก ปิดตา จึงเป็นการทำให้เกิดความสงบ ในบางที่ท่านปิดทั้งหน้า รวมไปถึงปิดจมูก ปิดหูไปด้วยก็คือสารวมอินทรีย์เพราะเวลาปิด “ที่สำคัญ ต้องเขียนพระเจ้า 5 องค์ คือ นะ โม พุท ธา ยะ ลงในแผ่นนั้น” หมายความว่าปิดหน้าด้วยคาถา พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ก็คือผู้ต้องการความสงบสุข ต้องปิดหูปิดตา ปิดปาก และจมูก รวมไปถึงกาย และใจ มิให้อารมณ์ต่าง ๆ เข้ามาครอบงำ เพราะการนำพระมาควบคุมอินทรีย์ทั้งหกไว้ได้ ก็คือเป็นข้อ สอนให้สารวมระวังอินทรีย์ มิให้เกิดกิเลสนี้เอง ข้อนี้เป็น การเตือนสติให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ทำในขณะที่ ยังมีชีวิตไม่ปล่อยให้กายและใจของตนถูกอารมณ์ต่าง ๆ ครอบงำ เพราะขาดการสารวมระวังทาง อินทรีย์เป็นเหตุให้ชีวิตไม่สงบ เกิดความทุกข์ความเดือดร้อน ส่วนในแง่คติธรรมก็เพื่อสอนคนเป็นว่า คนเราเมื่อมีชีวิต หน้าตาคือหน้าตาต่างดวงใจ หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น เป็นสื่อป้อนข่าวสารให้ดวงใจ

อภุศลกรรมก็เกิดขึ้นเพราะการไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น ทำให้เกิดความมักมากในกามารมณ์ ดังนั้น ถ้าปิดตาเสียได้อภุศลกรรมก็เข้าไปสู่จิตไม่ได้ เราจึงต้องสำรวมประสาทสัมผัสไว้ไม่ให้ส่ายไปหากามวัตถุทั้งหลาย

3.4 คติธรรมจากประเพณีการมัดศพ หรือมัดตราสัง

การมัดศพ มีจุดมุ่งหมายเพื่อช่วยในการจัดศพให้อยู่ในท่าที่ต้องการ เช่น ในการตราสัง รัดคอแล้วเอาเชือกโยงมากลางตัว ทำห่วงตระกุดเปิดผูกหัวแม่มือแล้วรัดผูกมัดมือทั้งสองให้ประนมไว้ที่หน้าอก แล้วโยงเชือกมาที่เท้าทำบ่วงผูกแม่เท้าทั้งสอง แล้วรวบรัดผูกข้อแม่เท้าทั้งสองให้ติดกัน เพื่อให้ศพอยู่ในท่านอนหงาย และประนมมือเพื่อว่าเวลาศพเบ่งพองขึ้น จะได้ไม่ดันโลงทั้งสองข้างให้แตกหรือแยกออก ซึ่งจะทำให้น้ำเหลืองร่วออกมาได้ จากการสัมภาษณ์ พระ ส.วัดสน เขตราชบุรี บุรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการมัดศพ หรือ มัดตราสัง คือ การมัดศพ หรือการผูกศพให้เป็นเปลาะ ๆ ด้วยด้ายดิบ เป็นต้น นักปราชญ์สันนิษฐานว่า คำว่า “สัง” มาจากคำว่า “สังขาร” หรือมาจากคำว่า “สาง” ซึ่งแปลว่า ผี หรือ ซากศพ เมื่อมีคนตายและทำพิธีรดน้ำศพเรียบร้อยแล้ว ก่อนนำศพบรรจุในโลงนั้น ร่างอันไร้วิญญาณการรับรู้จะถูกมัดตราสังแน่น ด้วยการทำบ่วงรัดเป็น 3 เปลาะ คือ บ่วงที่ 1 มัดที่คอ บ่วงที่ 2 มัดที่มือ และบ่วงที่ 3 มัดที่ข้อเท้า

นอกจากนี้ การตราสังศพนั้น ก็เพื่อไม่ให้ศพพองขึ้นจนดันโลงแตกเมื่อตอนขึ้นอีด จึงต้องมีการมัดให้แน่น และจัดให้ศพนอนตะแคงในโลง ส่วนการปล่อยเชือกมัดออกมานอกโลงนั้นก็เพื่อผูกผ้าโยงให้พระบังสุกุล บุญจะได้แล่นเข้าถึงตัวศพ การมัดตราสัง มีคติธรรมที่แฝงไว้ถึงต้นหาความห่วงหาอาวรณ์อันเป็นบ่วงให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไปในสงสาร บ่วงหนึ่งนั้นเปรียบได้ดั่งบ่วงรักลูกหลาน บ่วงสองนั้นเปรียบได้ดั่งบ่วงรักสามีหรือภรรยา และบ่วงสามนั้นเปรียบได้ดั่งบ่วงรักทรัพย์สมบัติ หากผู้ใดยังคงติดวนอยู่ในบ่วงทั้ง 3 นี้ ก็ยังจะต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสงสารต่อไป ดังมีผู้แต่งคำโคลงอธิบายการมัดตราสังเป็น 3 เปลาะไว้ว่า

มีบุตรห่วงหนึ่งเกี่ยว พันคอ
 ทรัพย์ผูกบาทาคลอ หน่วงไว้
 ภริยาเยี่ยงอย่างปอ รังรัด มีอนา
 สามห่วงใครพันได้ จึงพันสงสาร
 ข้อความนี้ตรงกับภษิตโบราณอีสานที่ว่า
 ตัณหาฮักลูกเหมือนดั่งเชือกผูกคอ
 ตัณหาฮักเมียเหมือนดั่งปอผูกศอก
 ตัณหาฮักเข้าของเหมือนดั่งปอกสุบตีน
 ตัณหาสามอันนี้มาขึ้นให้เป็นเชือก
 ให้กลิ้งเกลือกอยู่ในวิญญูสงสาร

ในการมัดตราสังศพ เมื่อนำบ่วงคล้องคอ สัปเหร่อจะกล่าวคาถาว่า “ปุตโต คีเว” หมายถึง ลูกคือห่วงผูกคอ เมื่อเวลามัดว่าคาถารัดประอกเป็นห่วงที่ 1 แล้วโยงเชือกมากลางลำตัวทำเป็นห่วง ตะกรุดเบ็ดผูกหัวแม่มือของศพที่ประนมถือนอกกรวยดอกไม้ธูปเทียนอยู่ โดยการรวบมือศพผูกให้ประนมไว้ที่ หน้าอกแล้วกล่าวคาถาว่า “ธนี หตฺเถ” หมายถึงทรัพย์คือห่วงผูกมือ ในเวลามัดว่าคาถารัดประคดเอว เป็นห่วงที่ 2 แล้วโยงเชือกมาที่เท้าทำเป็นบ่วงผูกหัวแม่เท้า ผูกข้อเท้าทั้งสองให้ติดกันกล่าวคาถาว่า “ภริยา ปาเท” หมายถึงภริยาคือห่วงผูกเท้าเป็นห่วงที่ 3 บางตำราก็ก็นำผูกข้อเท้าขึ้นมาก่อน เสร็จแล้วให้ เอาผ้าขาวผืนใหญ่ห่อตัวโดยขมวดไว้ด้านศีรษะแล้วเอาด้ายดิบขนาดนิ้วหัวแม่มือมัดให้แน่นเป็น 5 เปลาะ เป็นคติธรรมหมายถึงนิรันดร ซึ่งเป็นสิ่งที่ขวางกันจิตไม่ให้บรรลुकุศล 5 ประการ คือ

1. กามฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในกาม
2. พยาบาท ความพยาบาท
3. ถีนมิทตะ ความง่วงเหงาหาวนอน
4. อุทธัจจกุกกุจจะ ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ
5. วิจิกิจฉา ความลังเลใจ

อนึ่ง วัตถุประสงค์ของการมัดตราสังที่มองเห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน ก็เพื่อไม่ให้ศพพอง ขึ้นจนตันโลงแตกเมื่อตอนขึ้นอืด จึงต้องมีการมัดให้แน่นและจัดให้ศพนอนตะแคงในโลง ส่วนการปล่อย เชือกมัดออกมาออกโลงนั้น ก็เพื่อผูกผ้าโยงให้พระบังสุกุล และด้วยเพราะในสมัยโบราณไม่มียาสำหรับ ฉีดรักษาศพ จึงต้องมัดไว้ให้ตึงเพื่อให้ผ้าซับน้ำเลือดน้ำเหลืองและป้องกันโลงแตกเพราะศพขึ้นอืด นอกจากนี้ท่านก็ถือว่า การมัดตราสังนั้น ก็เพราะกลัวผีจะมารังควานจึงมัดเสี้ยนหนา ไม่ต้องการให้ ผีเดินมาได้

3.5 คติธรรมจากประเพณีบันได 3 หรือ 4 ชั้น รื้อไม้ไผ่รองศพ

ประเพณีบันได 3 หรือ 4 ชั้น หมายความว่า การยกศพใส่หีบปิดฝาจนผนึกหมดแล้วจึง เอาบันไดวางบนหีบศพทำด้วยไม้ไผ่ซีกเล็ก ๆ ขนาดเท้าไม้ต่อบกว้างยาวเท่ากับปากหีบศพ จากการ สัมภาษณ์พระ ส. วัดสารอด แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ทำให้ทราบว่า ประเพณีรื้อไม้ไผ่รองศพ คือ ภายในโลงศพนั้นจะทำรื้อไม้ไผ่ 7 ซีกถักติดกันเหมือนกับแครงวางกันโลง เพื่อรองรับเสื่อเป็นที่รองศพไม่ให้หล่นลงข้างล่าง เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีรื้อไม้ไผ่รองศพ พบว่า ไม้ไผ่ 7 รื้อนั้น ได้สอดแทรกคติธรรมทางพระพุทธศาสนาเอาไว้ ได้แก่ วิสุทธิ 7 คือ คุณธรรมที่จะนำ สัตว์ให้ข้ามพ้นวิญญะได้ต้องมีวิสุทธิ คือ ความบริสุทธิ์ 7 อย่าง ประกอบด้วย

1. สีสวิสุทธิ ความหมดจดแห่งศีล คือ การรักษาศีลให้บริสุทธิ์
2. จิตตวิสุทธิ ความหมดจดแห่งจิต คือ การฝึกอบรมจิตจนบังเกิดสมาธิ
3. ทิณฺฐวิสุทธิ ความหมดจดแห่งทิณฺฐิ คือ ความรู้เข้าใจมองเห็นนามรูปตามความเป็นจริง
4. กังขาวิตรณวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย
5. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องรู้เห็นว่าทางหรือ

มิใช่ทาง จิตรับรู้ถึงกระแสแห่งไตรลักษณ์ได้

6. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณอันรู้เห็นทางดำเนิน รู้ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และพิจารณาทั้งหมดพร้อมกัน

7. ญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ คือ การปฏิบัติบริบูรณ์จนก้าวผ่านภูมิจิตเดิม ได้ความรู้แจ้งในอริยมรรคหรือมรรคญาณ ความบรรลุเป็นอริยบุคคลหรือผลญาณ พิจารณาธรรมที่ได้บรรลุแล้วคือปัจจเวกขณะญาณ ย่อมเกิดขึ้นในวิสุทธิข้อนี้

วิสุทธิ 7 อย่างนี้เป็นปัจจัยส่งต่อกันไปเพื่อบรรลุพระนิพพาน เหมือนรถ 7 ผลัดต่างส่งต่อกันไปตามลำดับทำให้ถึงจุดหมายปลายทางตามประสงค์

3.6 คติธรรมจากประเพณีการหันหัวศพไปทางทิศตะวันตก

ประเพณีการหันหัวศพไปทางทิศตะวันตก มีความเชื่อว่า คนที่ตายไปแล้วก็เหมือนกับดวงอาทิตย์ตกลงไปแล้ว ย่อมไม่ย้อนกลับคืนมาทางทิศตะวันออกภายในวันเดียว หรือไม่เคยมีดวงอาทิตย์ขึ้นทางทิศตะวันตกเลย จะขึ้นเฉพาะในทิศตะวันออกในวันใหม่เท่านั้น จากการสัมภาษณ์พระจ.วัตรราชฎ์บุรณะ แขวงบางปะกอก เขตราชฎ์บุรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการหันหัวศพไปทางทิศตะวันตกพบว่า เป็นการสอนคนเป็นให้เรารู้ว่าร่างกายของเราก็เหมือนกัน เมื่อตายไปแล้วจะไม่มีวันฟื้นขึ้นมาตามร่างเดิมนี้ได้อีก จะต้องเกิดใหม่ในภพหน้าเหมือนกับดวงอาทิตย์ที่ตกทางทิศตะวันตกแล้ว ย่อมไปขึ้นทางทิศวันออก นอกจากนี้ ยังแฝงคติธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้อีกว่า ในวิถีชีวิตของคนเราที่เกิดมาในโลกนี้ ถ้าไม่ยอมให้มีชีวิตตกต่ำหรือดับมีมืดมิดเหมือนกับดวงอาทิตย์ที่ตกดินแล้ว จะต้องมั่นอยู่ในศีลธรรม คือ ละชั่ว ประพฤติดี มีจิตที่บริสุทธิ์ แล้วชีวิตก็จะมีแต่ความสว่างไสวประสพความสุขความเจริญตลอดไป

3.7 คติธรรมจากประเพณีจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือศพ การเซ่นไหว้ศพ การเคาะโลงให้รับศีล การจุดตะเกียงปลายเท้าศพ

ประเพณีจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือศพ ซึ่งมีความเชื่อว่า เพื่อจะให้ผู้ตายได้นำเอาไปบูชาพระรัตนตรัย จากการประชุมสัมมนา (ประชุมกลุ่ม) ประเพณีการจัดงานศพ ชุมชนวัดสารอด เขตราชฎ์บุรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือศพนั้น พบว่า ประเพณีจัดดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือศพนี้ เป็นการสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ได้ตั้งมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย คือ แก้วอันประเสริฐ 3 ประการ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่งที่ระลึกของเรา โดยนำเอาคุณของ

พระรัตนตรัยไปปฏิบัติบูชา เพราะการนำหลักธรรมในทางศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตประจำวัน ถือว่าเป็นการบูชาที่ดี จึงควรทำในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ เพราะตายไปแล้วไม่สามารถปฏิบัติได้ หหมดโอกาสที่จะปฏิบัติแล้ว ผู้ที่มีชีวิตอยู่จึงใส่ใจในการปฏิบัติธรรม มีการให้ทานรักษาศีลและเจริญภาวนาอยู่เป็นประจำ

ประเพณีการเซ่นไหว้ศพ คือ ลูกหลานจะจัดอาหารใส่ถาดมาวางไว้ข้างโลงแล้วเคาะโลงเบา ๆ 3 ครั้ง โดยคนทั้งหลายมีความเชื่อว่า เป็นการบอกให้ผู้ตายได้มาทานอาหารที่ลูกหลานจัดให้จากการประชุมสัมมนา (ประชุมกลุ่ม) ประเพณีการจัดงานศพชุมชนวัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการเซ่นไหว้ศพพบว่า การเซ่นไหว้ศพนี้เป็นการสอนคนเป็นว่า คนตายไปแล้วไม่อาจฟื้นขึ้นมาได้อีกและไม่สามารถนำอะไรติดตัวไปได้ แม้แต่ข้าวปลาอาหารที่จัดมาให้อยู่ตรงหน้าก็ไม่มีปัญญาลุกขึ้นมารับประทานได้ หรือทรัพย์สมบัติต่าง ๆ ที่หามาได้ในขณะที่มีชีวิตอยู่ ก็ไม่สามารถใช้ได้และนำติดตัวไปไม่ได้ มีแต่บาปกับบุญเท่านั้นที่จะติดตัวไปได้ อีกนัยหนึ่งเป็นการสอนให้คนเราตั้งมั่นอยู่ในความกตัญญูไม่ลืมบุญคุณ แม้คนตายจะลุกมารับประทานอาหารไม่ได้ก็ตาม แต่อย่างน้อยลูกหลานก็ได้แสดงออกถึงความกตัญญูเป็นการบูชาคุณท่าน จดจำไม่ลืมคุณท่านแม้ตายจากไปตงคำที่ว่า “สิ่งที่ควรทำคือความดี สิ่งที่ควรจะมีคือคุณธรรม สิ่งที่ควรจดจำคือบุญคุณ”

ประเพณีการเคาะโลงให้รับศีล เวลาเริ่มพิธีกรรมทางศาสนา คือ พระสงฆ์จะให้ศีลก่อนฟังธรรม ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นการเคาะโลงศพเพื่อให้ผู้ตายลุกขึ้นมารับศีลและฟังธรรม จากการประชุมสัมมนา (ประชุมกลุ่ม) ประเพณีการจัดงานศพชุมชนวัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการเคาะโลงให้รับศีลพบว่า การเคาะโลงให้รับศีลนี้ เรามักจะเห็นญาติพี่น้องคนตายเดินไปเคาะโลงศพแล้วบอกคนตายให้รับศีลและฟังพระสวด ในเรื่องนี้ก็คติธรรมที่ซ่อนอยู่เหมือนกัน ถ้ามองว่าที่เดินไปเคาะโลงนั้น เคาะเรียกใคร หากพิจารณาให้ดีแล้ว ก็จะทำให้เห็นว่า การเคาะโลงและเรียกให้เกิดเสียงนั้น ก็เพื่อเป็นการบอกเตือนแก่คนที่มาร่วมงานให้รู้ตัวว่า อย่าเอาแต่ประมาทมัวเมา ไม่สนใจในหลักธรรมคำสอนในทางพระศาสนา เพราะเมื่อตายจากไปแล้ว ก็จะหมดเวลาของการทำความดี จะเคาะจนโลงแตก คนตายก็คงลุกขึ้นมารับศีลและฟังธรรมไม่ได้ การเคาะโลง จึงเป็นการเคาะเพื่อเตือนคนเป็นนั่นเอง เพราะเวลาถึงงานศพนั้น บางแห่งมีเล่นการพนัน ตีมสุราและร้องรำทำเพลงต่าง ๆ เป็นเหมือนผู้ที่ประมาทมัวเมาในชีวิต รับศีลก็รับแต่ปากไม่เคยรักษา ฟังธรรมก็พอเป็นพิธีเท่านั้น ดังนั้น จึงเคาะโลงศพเพื่อให้มีจิตสำนึกว่า เมื่อตายแล้วทำความดีอะไรไม่ได้ ควรรีบทำความดี บำเพ็ญบุญกุศล คุณงามความดี ขณะยังมีชีวิตอยู่ จะเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ดังนั้น ขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ต้องรีบชวนช่วยทำคุณงามความดี เพราะความดีที่ทำไว้นั้น จะเป็นอนุสาวรีย์ชีวิตแทนร่างที่จากไป ได้ในคำกลอนที่ว่า

อันความดีที่ไว้กับใครนั้น	ไม่มีวันเลื่อนหายในกายหน้า
กายอาจเลื่อนลับหายในสายตา	ดีไม่ลบลับหายในสายใจ
หรือได้ในค่างลอนที่ว่า	
ดินจะกลบลกกายวายสังขาร	ไฟจะผลาญเผาซากสิ้นสาบสูญ
แต่ความดีที่ทำได้คอยค้ำคุณ	จะเทิดทูนแทนซากที่จากไป

สำหรับการจุดตะเกียงหรือโคมไฟแล้ววางไว้ปลายเท้า ใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดจุดตามไว้ที่ปลายเท้าศพเพื่อให้สว่าง เพราะสมัยก่อนไม่มีไฟฟ้า หากปล่อยให้มืดจะดูน่ากลัว จากการการประชุมสัมมนา (ประชุมกลุ่ม) ประเพณีการจัดงานศพชุมชนวัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานครเกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการจุดตะเกียงพบว่า ตะเกียงให้แสงสว่างได้เพียงภายนอก ส่วนธรรมะนั้นสามารถให้จิตใจสว่างได้ ดังคำที่ว่า สว่างตาด้วยแสงไฟ สว่างใจด้วยแสงธรรม อีกความหมายหนึ่ง เป็นการแฝงคติธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้ กล่าวคือ “มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้มีการแบ่งออกเป็น 4 จำพวก คือ

1. ตโม ตมปรายโน คนมืดมามีมืดไป
2. ตโม โขติปรายโน คนมืดมาสว่างไป
3. โขติ ตมปรายโน คนสว่างมามีมืดไป
4. โขติ โขติปรายโน คนสว่างมาสว่างไป

การมาอย่างมืด คือ การมาถือกำเนิดในตระกูลที่ตกต่ำ ขาดศีลธรรม ไม่มีทรัพย์สินสมบัติ อัดคัดขัดสน ส่วนการมาอย่างสว่าง คือ การมาถือกำเนิดในตระกูลที่สูงส่งพร้อมด้วยทรัพย์สินสมบัติ มีการศึกษา มีกัลยาณมิตร ในหมู่ของคนที่มีศีลธรรม เมื่อถือกำเนิดมาเป็นมนุษย์ วิชาภพผลแห่งกรรมที่เคยทำไว้ในอดีตก็จะส่งผลให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองหรือตกต่ำเริ่มแต่กำเนิด แต่หนทางที่จะไปนั้น เราสามารถที่จะเป็นคนกำหนดเองได้ว่า จะเลือกไปทางใด ทางมืดหรือทางสว่าง การไปอย่างมืดคือการไม่มีความพยายามที่จะละพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่มีศีลธรรมประจําใจ ส่วนการไปอย่างสว่าง ก็คือหมั่นประกอบแต่คุณงามความดี ดำรงตนให้มั่นอยู่ในศีลธรรมตลอดไป ดังนั้น การเกิดเราไม่สามารถที่จะเลือกเกิดได้ เพราะเกิดจากผลกรรมที่ได้สร้างไว้ในชาติปางก่อนนั่นเอง แต่เมื่อเราเกิดมา เราไม่สามารถที่จะเลือกได้ว่า จะมาอย่างมืดหรือมาอย่างสว่าง แต่เมื่อจะไปนั้น เราสามารถเลือกไปได้ด้วยตัวเราเองว่า จะไปอย่างมืดหรือจะไปอย่างสว่าง การตั้งตะเกียงไว้ปลายศพนั้น ก็เพื่อเป็นการเตือนสติคนผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ดำเนินชีวิตของตนไปในทางสว่าง เกิดมาแล้วก็อย่าประมาทในการบุญการกุศลประพฤติตามหลักการพระพุทธศาสนา หมั่นให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนาอยู่เป็นประจำ ก็จะทำให้ชีวิตเรามีความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

ภาพที่ 4.1 ประชุมกลุ่ม ณ วัดสารอด

3.8 คติธรรมจากประเพณีการไว้ทุกข์

ประเพณีการไว้ทุกข์เป็นการแสดงความอาลัยถึงผู้ตาย แสดงออกถึงซึ่งความรู้สึกว่าเสียใจ เป็นทุกข์ด้วย จากการสัมภาษณ์ นาง จ. อติตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประเสริฐสุทธาวาส เขตราชฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นปราชญ์ชุมชนวัดประเสริฐสุทธาวาส เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการไว้ทุกข์พบว่า การไว้ทุกข์นี้ เป็นเครื่องเตือนจิตสะกิดใจเป็นเหตุให้ระลึกถึงมรณัสสติ คือการระลึกนึกถึงความตายอันจะมีแก่ตนและบุคคลโดยทั่วไปไม่เลือกหน้า จะได้ไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต จะได้ชวนชวนทำกิจที่เป็นประโยชน์ต่อไป

4. คติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการสวดศพ

ประเพณีในการสวดศพนั้นมักนิยมสวดในระหว่างตั้งศพบำเพ็ญกุศลอยู่ที่บ้าน หรือที่วัด โดยเวลากลางวันจะมีการนิมนต์ให้พระสวดมาติกา เวลากลางคืนนิมนต์ให้พระสวดพระอภิธรรมโดยมีพระภิกษุ 4 รูป เรียกกันว่าสำหรับหนึ่งสวดอภิธรรม ก่อนที่จะเริ่มต้นสวดนั้น เมื่อเจ้าภาพได้จุดธูปเทียนเสร็จแล้วอาราธนาศีล พระภิกษุผู้มีความอาวุโสในจำนวน 4 รูปนั้นเป็นผู้ให้ศีล เมื่อจบจึงเริ่มสวดอภิธรรม

เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย ซึ่งประเพณีการสวดศพนั้น ผู้วิจัยจะได้ศึกษาในประเด็นการสวดมาติกา การสวดพระอภิธรรม และการสวดพระพุทธรูปตามลำดับ ดังนี้

4.1 คติธรรมจากประเพณีการสวดมาติกา

ประเพณีการสวดมาติกา คือ การนิมนต์พระสงฆ์ 4 รูป หรือมากกว่านั้นมาสวดมาติกา คือบทตั้งหรือหัวข้อของพระอภิธรรม 7 คัมภีร์ โดยมีความเชื่อว่าเป็นการเบิกโลงและเชิญวิญญาณของผู้ตายให้รับทราบถึงการบำเพ็ญกุศลอุทิศให้ของญาติพี่น้อง หลังจากนั้นก็จะนิมนต์ให้พระสงฆ์สวดทุกวัน โดยให้พระสงฆ์สวดในเวลากลางวัน ในระหว่างการบำเพ็ญกุศลศพ

จากการสัมภาษณ์พระ ป. วัดประเสริฐสุทธาวาส เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการสวดมาติกานี้ พบว่า การสวดมาติกา เป็นการเตือนสติคนเป็นไม่ใช่ประมาทในชีวิต ให้ชวนขวยบำเพ็ญคุณงามความดีละเว้นความชั่ว ดังคำที่พระท่านสวดว่า กุสะลา ธัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นกุศล อะกุสะลา ธัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นอกุศล ในทางพระพุทธศาสนานั้น มีการกล่าวถึงเรื่องของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ทำเป็นแบบอย่าง กล่าวคือ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีมีหลานสาวตัวเล็ก ๆ คนหนึ่ง วันหนึ่งพี่เลี้ยง ได้ทำตุ๊กตาแ่งโดยเอาแ่งมาปั้นเป็นตุ๊กตาให้หลานสาวท่านเล่น แล้วได้บอกว่า เป็นลูกสาวของหนู หนูจงเอาไปอุ้มเถิด ทำให้หลานสาวท่านเกิดความเข้าใจว่า ตุ๊กตาแ่งนั้นเป็นลูกสาวของเธอจริง ๆ อยู่มาวันหนึ่งในขณะที่หลานสาวกำลังเล่นตุ๊กตาแ่งอยู่ ไม่ได้ระวังจึงทำให้ตุ๊กตาแ่งตกแตก แล้วเธอก็ร้องไห้รำพันว่า ลูกของหนูตายแล้ว ลูกหนูตายแล้ว คนในบ้านก็พยายามปลอบหลานสาวคนนั้นให้หยุดร้องไห้ แต่ทำอย่างไรก็ไม่สามารถปลอบได้

ในวันนั้น พระพุทธเจ้ากำลังประทับอยู่ในเรือนของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี โดยมีท่านเศรษฐีนั่งอยู่ใกล้ ๆ พี่เลี้ยงจึงพาหลานสาวซึ่งมีน้ำตานองหน้าเข้าไปหา พี่เลี้ยงได้เล่าเรื่องทั้งหมดให้ท่านเศรษฐีฟัง ท่านเศรษฐีจึงให้หลานสาวมานั่งที่ตัก แล้วก็ปลอบว่า “อย่าเสียใจไปเลย เดี่ยวตาจะถวายทานอุทิศส่วนกุศลให้ลูกสาวของหนู” ท่านไม่ได้พูดลอย ๆ ทำจริงด้วย โดยท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้กราบทูลพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ 500 รูปมาฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น ท่านต้องการให้หลานสาวได้ยิน และก็ต้องการถวายทานด้วย เมื่อได้ยินคุณตาพูดดังนั้น หลานสาวท่านเศรษฐีจึงหยุดร้องไห้ วันรุ่งขึ้นพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ 500 รูป เสด็จไปที่เรือนของท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี

เมื่อพระพุทธองค์ทรงภักดิ์เสร็จแล้ว ทรงปรารภเหตุเรื่องตุ๊กตาแ่ง แล้วจึงกระทำอนุโมทนาแจจแจงการทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ทรงแสดงธรรมเพื่อเปิดเผยความรู้เกี่ยวกับเรื่องความเป็นไปของชีวิต ระหว่างโลกมนุษย์กับปรโลก ที่จะเชื่อมโยงกันได้อย่างไร เพราะพระพุทธองค์ทรงทราบว่า ผู้อยู่ปรโลกหมดสิทธิ์ที่จะสั่งสมบุญ ผู้มีชีวิตอยู่ในโลกเท่านั้นจึงมีสิทธิ์ที่จะสั่งสมบุญ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องของเรา ผู้ละโลกไปแล้ว ท่านเหล่านั้นหมดสิทธิ์ในการทำบุญ รับบุญได้

อย่างเดียว คือ การอนุโมทนาบุญ เมื่อท่านหมดสิทธิ์ทำบุญ เรายังมีสิทธิ์ทำ เราก็ต้องทำแล้วก็อุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

4.2 คติธรรมจากประเพณีการสวดพระอภิธรรม

ประเพณีการสวดพระอภิธรรม คือ การนิมนต์พระสงฆ์มาสวด ซึ่งมีความเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนกุศลส่งดวงวิญญาณของผู้ตายให้สู่สุคติโลกสวรรค์ จากการสัมภาษณ์ พระ ว. วัดแจ้งร้อน แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการสวดพระอภิธรรมพบว่า การสวดพระอภิธรรมเป็นการสอนให้คนเราตั้งอยู่ในความไม่ประมาท เพราะคนตายไปแล้วฟังไม่รู้เรื่อง แต่คนที่กำลังมีชีวิตอยู่ฟังรู้เรื่อง ถ้าสามารถแปลบาลีได้จะสอนให้คนเป็นคนดีทำแต่ความดี พระอภิธรรม เป็นธรรมชั้นสูงที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดพระพุทธมารดาขณะประทับอยู่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อทดแทนค่าน้ำนม สอนองค์พระพุทธรูปมารดา เมื่อทรงแสดงพระอภิธรรมจบลงปรากฏว่าพระพุทธมารดาได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน และมีเทวดาและพระพรหมจำนวนมากได้บรรลุธรรม

4.3 คติธรรมจากตาลปัตร 4 ด้าม

จากการสัมภาษณ์พระ ส. วัดราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร พบว่า คติธรรมจากตาลปัตร 4 ด้าม มีดังนี้

ตาลปัตรด้ามที่ 1 คือ ไปไม่กลับ คติธรรมหมายถึงพระอริยบุคคลที่บรรลุธรรมขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ เป็นพระอรหันต์ดับกิเลสได้แล้วเมื่อสิ้นชีพแล้วจะไม่กลับมาเกิดใหม่ อีกไปไม่กลับ คือ การไม่กลับมาเกิดอีก กำจัดกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง บุคคลผู้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้วเป็นผู้สมควรรับทักษิณาและการเคารพบูชาอย่างยิ่ง

ตาลปัตรด้ามที่ 2 คือ หลับไม่ตื่น คติธรรมหมายความว่า การหลับด้วยอำนาจของกิเลส คือมัวเมาหลงใหลในกามคุณ 5 จะนำตัวพาไปอัปจน เพราะกามคุณยิ่งเสพมากสัมผัสมากยิ่งขึ้นพอใจและมีความยินดีมากยิ่งขึ้น โดยไม่รู้ลืม ต้องการเพิ่มอยู่เรื่อย ๆ จะไม่มีวันจบสิ้น หลับไม่ตื่นได้แก่ หลงติดในกามคุณอย่างไม่มีสติยับยั้ง เตือนตนเองไม่ได้ เหมือนกับคนตาบอดจะให้มองเห็นดังแต่ก่อนนั้นไม่ได้เลย ด้วยเหตุผลนี้ จึงชื่อว่า หลับไม่ตื่น คติธรรม คือผู้ที่หลงติดในกามคุณเปรียบเหมือนการหลับไม่ตื่น

ตาลปัตรด้ามที่ 3 คือ ฟันไม่มี คติธรรมหมายความว่า การกำจัดกิเลสตัณหาให้ดับสนิทแล้วไม่เกิดขึ้นมาใหม่อีกเหมือนไฟหมดเชื้อ หรืออีกนัยหนึ่ง คือคนตายไปแล้วไม่อาจฟื้นคืนชีพมาได้ อีก ด้วยเหตุผลนี้จึงได้ชื่อว่า ฟันไม่มี คติธรรม คือผู้ดับกิเลสสิ้นเชิงแล้วจะไม่มีวันที่กิเลสจะฟื้นคืนมาได้

ตาลปัตรด้ามที่ 4 คือ หนีไม่พ้น คติธรรมหมายความว่า ลักษณะที่ทุกคนจะต้องมีเท่ากัน คือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา สิ่ง que ทุกคนจะต้องได้พบ สิ่ง que ธรรมชาติให้มาตั้งแต่วันเกิด ทุกคนจะต้องจนมุม ทุกคนหนีไปไม่รอด และทุกคนจะได้รับความเสมอภาคนี้เหมือนกันทุก ๆ คน ไม่มีข้อยกเว้น และปฏิเสธไม่ได้ หนีไม่พ้น ได้แก่ ความตาย ความตายจะปฏิเสธด้วยทรัพย์สินไม่ได้ แต่ปฏิเสธได้ด้วยพระนิพพาน ด้วยเหตุผลนี้จึงได้ชื่อว่า หนีไม่พ้น คติธรรม คือที่สุดของสิ่งมีชีวิตคือความตาย

5. คติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบวชนาคและการนำศพไปสู่ฌาปนสถาน

ประเพณีการบวชนาคหรือบวชนาไฟนั้น เป็นประเพณีที่นิยมให้ลูกหลานของผู้ตายบวชให้ กล่าวคือ ลูกหลานของผู้ตายบวชเป็นสามเณรหรือบวชเป็นพระภิกษุ หรือไม่ก็บวชเป็นศีลจาริณี บวชชี่โดยไม่โกนผม โดยมักนิยมบวชในวันเผาเรียกว่า บวชนาไฟ จะบวชอยู่นานมากน้อยก็วันไม่จำกัด ตามปกติมักบวชเป็น 3 วัน แต่ที่บวชตลอดชีวิตก็มี ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาในคติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการบวชนาคและการจุสศพ คือคติธรรมจากประเพณีการบวชจุสศพ คติธรรมจากประเพณีประตุปา คติธรรมจากประเพณีตีหม้อน้ำและหม้อไฟนาคศพ คติธรรมจากประเพณีชดข้าวสาร คติธรรมจากประเพณีการหามศพ คติธรรมจากประเพณีการโปรยข้าวตอก คติธรรมจากประเพณีเครื่องมือจุสศพ คติธรรมจากประเพณีการหามศพเวียนจิตกาธาน 3 รอบ ตามลำดับ ดังนี้

5.1 คติธรรมจากประเพณีการบวชนาคและบวชจุสศพ

ประเพณีการบวชจุสศพ คือ การบวชตามประเพณีเมื่อมีการบำเพ็ญกุศลศพก็จะมีการบวชเพื่อจุสศพนำไปเผา โดยมากจะนิยมบวชลูกหลานเพราะมีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้เกาะชายผ้าเหลืองเข้าป่าช้าหรือเกาะผ้าเหลืองขึ้นสู่สวรรค์

จากการสัมภาษณ์ จ. อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประเสริฐสุทธาวาส เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นปราชญ์ของชุมชนวัดประเสริฐสุทธาวาส เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการบวชนาไฟจุสศพพบว่า การบวชนาไฟ เป็นการสอนคนเราให้รู้ว่า สัจจวแห่งผ้ากาสาวพัสตร์ที่จุสศพนำหน้าอยู่นั้น คือสัญลักษณ์แห่งผู้ละความโลภ ความโกรธ และความหลง มีศีลบริสุทธิ์ มีจิตบริสุทธิ์ ไม่มีเวรมีภัยกับใคร เพราะเดินตามทางแห่งมรรค 8 อยู่ที่ไหนก็ร่มเย็นเป็นสุข พวกเราที่เป็นฆราวาส ถ้าเราปฏิบัติตามและเชื่อฟังธรรมที่พระท่านสอน ถ้าทำได้ก็ไม่ต้องมีใครจุง สามารถเดินทางได้ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ทางแห่งความดี

อีกนัยหนึ่ง การบวชจุงนั้น บวชเมื่อเวลาพ่อแม่ตายไปแล้วจะได้ประโยชน์น้อยมาก แต่ถ้าบวชจุงท่านในขณะที่ท่านมีชีวิตอยู่อนิสงสมากทั้งผู้บวชเองและทั้งพ่อแม่ กล่าวคือ เมื่อลูกบวชเข้ามาอยู่ในวัดก็จะเป็นการจุงพ่อแม่เข้าวัดด้วย ท่านจะได้มีโอกาสเข้าวัดรักษาศีลและเจริญภาวนาตามลูกไปด้วย ซึ่งเป็นการจุงโดยอ้อม พ่อแม่ก็จะได้สัมมาทิฐิมีความเห็นชอบได้ปฏิบัติชอบตามหลักการ

ทางศาสนาผู้บวชเองก็ได้แสดงออกซึ่งความกตัญญูทวดเวทิต่อพ่อแม่ก็คือทดแทนบุญคุณทานอาณิสย์ที่ยิ่งใหญ่ คือการได้มีโอกาสกำจัดกิเลสเพื่อเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน

5.2 คติธรรมจากประเพณีประตูป่า

ประเพณีประตูป่ามีความเชื่อว่า ประตูป่าที่ท่านั้นต้องการให้หามศพลอดออกไปเมื่อศพออกจากเรือนแล้วก็ถอนทิ้ง เพื่อป้องกันไม่ให้ผีกลับบ้าน เพราะเมื่อผีออกไปมีประตูป่าเป็นที่สังเกต ครั้นกลับมาบ้าน ไม่เห็นประตูก็จะหลงทางกลับบ้านไม่ถูก จากการสัมภาษณ์ จ. อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประเสริฐสุทธาวาส เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นปราชญ์ของชุมชนวัดประเสริฐสุทธาวาส เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีประตูป่าพบว่า เป็นการเตือนสติว่าผู้ตายไปแล้ว จะไม่มีการกลับฟื้นคืนชีพมาได้ เพื่อเกิดธรรมสังเวช ถอนจากความยึดมั่นถือมั่น จะได้ไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต

5.3 คติธรรมจากประเพณีตีหม้อน้ำและหม้อไฟนำศพ

ประเพณีตีหม้อน้ำและหม้อไฟนำศพมีความเชื่อว่า “หม้อนั้นได้แก่ธาตุดิน น้ำ หมายถึง ธาตุนี้ๆ รวมกันเข้าเป็นรูป เมื่อตีด้วยไม้ย่อมแยกสลายไปฉับใด ชีวิตก็ฉับนั้น จะเหลืออยู่แต่หม้อไฟนำหน้าศพ จากการสัมภาษณ์พระ อ. วัดราชบุรีบูรณะ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีตีหม้อน้ำและหม้อไฟนำศพพบว่า เป็นเครื่องสอนให้คนเป็นพิจารณาให้เห็นธรรมสังเวชว่า สิ่งใดๆ เป็นของไม่เที่ยง พังรึบประกอบการกุศลอันจะนำตนสู่สุคติภพในเบื้องหน้า อีกนัยหนึ่ง หม้อน้ำทั้ง 3 ได้แก่ วย 3 ของสัตว์ที่เกิดมาในโลกนี้ ประกอบด้วย ปฐมวย มัชฌิมวย และปัจฉิมวย สัตว์ทั้งหลาย จะต้องแตกทำลายลงไปในวยทั้ง 3 นี้”

5.4 คติธรรมจากประเพณีชดข้าวสาร การโปรยข้าวตอก

ประเพณีการชดข้าวสารมีความเชื่อว่า การชดข้าวสารเป็นการล้างเสนียดจัญไรไม่ให้มารบกวนคนในบ้าน พระครู ส. วัดเกียรติประดิษฐ์ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร พบว่า คติธรรมจากประเพณีการชดข้าวสารนั้นเป็นการสอนคนเป็นให้พิจารณาดูข้าวสาร คนตายก็เหมือนข้าวสาร นำมาเพาะปลูกเป็นพันธุ์อีกไม่ได้ และข้าวสารก็มีสีลักษณะเหมือนกับกระดูก ที่มีทั่วไปเหมือนกันบนพื้นแผ่นดินในโลกนี้ กล่าวคือ ทุก ๆ บริเวณของแผ่นดินจะมีคนตายใส่ทุกที่เพราะกระดูกก็คือธาตุดินที่ทับถมกันเป็นเวลานานก็แปรเปลี่ยนเป็นดิน ดังพุทธภาษิตที่ว่า “ในโลกนี้ไม่มีที่ใดที่คนและสัตว์ไม่ตาย” ประเพณีการโปรยข้าวตอกมีความเชื่อว่า ให้ผีที่อยู่ในโลงบ้าง ผีมาคอยรับบ้าง มัวแต่ไปเก็บข้าวตอกกิน จะได้ไม่นั่งทับโลง เวลาหามจะไม่หนัก

จากการสัมภาษณ์พระครู ส. วัดบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการโปรยข้าวตอก พบว่า ข้าวตอกนั้นเป็นของเบา และถูกลมหรือสิ่งต่างๆ พัดพาไปแตกหักง่าย ย่อยสลายง่าย ใช้ทำประโยชน์ได้น้อย เช่นเดียวกับชีวิต เป็นของเปราะบาง แตกดับได้ง่าย เมื่อดับแล้วหาคุณค่ามิได้ หรืออีกประการหนึ่ง ข้าวตอกงอกงามไม่ได้ฉับใด คนผู้ที่ตายไปก็ฉับนั้น ไม่สามารถฟื้นขึ้นมาได้ ไม่ควรร้องไห้อาลัยอาวรณ์แก่คนตายเลย ควรเร่งรีบบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ตายจึงจะเป็น

ประโยชน์ พระพุทธเจ้าทรงใช้อุบายวิธีในการให้คติธรรม ข้อคิด และปัญญาในการแก้ปัญหา บรรเทา ปัญหาจากความเศร้าโศกเสียใจ ดังกรณีของนางกิสาคอตมิ ซึ่งเป็นสะใภ้เศรษฐี โดยนางมีบุตรคนหนึ่ง แต่บุตรของนางตายเสียในขณะที่ยังเล็กพอเดินได้ นางเกิดความทุกข์เสียใจมาก เพราะเป็นบุตรคนแรก คนทั้งหลายจะนำไปเผาแต่นางไม่ยอมอุ้มบุตรเที่ยวไปที่ต่าง ๆ เพื่อหาหมอหายมารักษาบุตรที่ตายแล้ว คนทั้งหลายเห็นนางแล้ว บางคนก็เข้าใจว่านางเป็นบ้าไปแล้ว เพราะไม่เคยเห็นใครทำอย่างนั้น ที่นั่นมีชายผู้เป็นบัณฑิตคนหนึ่งแนะนำให้นางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าว่าทรงรู้จักยาที่นางต้องการรักษา ให้ลูกฟื้นขึ้นมา พอนางทราบจึงรีบไปเฝ้าพระพุทธองค์ทันทีทูลถามว่า ทรงรู้จักยาที่รักษาคนที่ตายแล้ว ให้ฟื้น หรือพุทธองค์ทรงเป็นโลกวิทูคือรู้ทุกอย่างคือรู้ว่านางกำลังเสียใจกับการตายของบุตร ด้วยความรักในบุตรอย่างผูกพัน จึงทำให้นางแสวงหาหาทุกอย่างที่แม่จะทำให้ลูกฟื้นขึ้นมา แม้กระทั่งจะไม่เคยมีใครตายแล้วฟื้นได้ก็ตาม

พระองค์ต้องการให้สติให้ข้อคิดหรือคติธรรมแก่นาง จึงทรงตอบไปว่า “เราพอรู้ โคตมิ” เมื่อนางทูลถามว่า “จะให้ทำอย่างไร พระเจ้าข้า” จึงตรัสตอบไปว่า “เธอจงไปลองเที่ยวถามหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาดสักหยิบมือหนึ่ง แต่ต้องได้จากเรือนที่คนไม่เคยตาย” นางอุ้มบุตรรีบเข้าไปสู่หมู่บ้าน เที่ยวถามหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาด บ้านที่มีก็เต็มใจให้แต่พอนางถามว่าในเรือนนั้นมีคนเคยตายหรือไม่ ทุกเรือนบอกว่ามีคนเคยตายแล้ว นางจึงคืนเมล็ดพันธุ์ฝักกาด เพราะใช้ทำยาไม่ได้

นางเที่ยวไปโดยทำนองนี้ ตลอดหัวบ้านท้ายบ้านหาเมล็ดพันธุ์ฝักกาด ในเรือนที่ไม่มีใครเคยตายไม่ได้เลย ถึงความสังเวชสลดใจว่า “โอหนอเป็นกรรมหนักเสียแล้ว เราเข้าใจว่าบุตรของเราเท่านั้นตาย แต่ความจริงแล้ว คนตายกันมาก บุตรของใครๆ ก็ตาย ทุกเรือนเคยมีคนตายแล้วทั้งนั้น” นางได้ทิ้งบุตรไว้ในป่าแล้วรีบไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลความทั้งปวงให้ทรงทราบพระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อนโคตมิ ความตาย เป็นสิ่งยั่งยืน ตั้งอยู่ชั่วนิรันดร์ ทุกคนเกิดมาแล้วต้องตาย และความตายนั้น ย่อมคร่าเอาบุคคลผู้มัวเมาอยู่ในบุตรและสัตว์เลี้ยงผู้มิเจ้ใจฟุ้งซ่านในอารมณ์ต่าง ๆ ไป ประดุจห้วงน้ำใหญ่ไหลเชี่ยวพัดพาเอาชาวบ้านไปฉะนั้น” พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเป็นอนึ่งปริยาย ให้นางกิสาคอตมิ ดำรงอยู่ในโศกเศร้าปัดติผลแล้ว เทศนาได้เป็นประโยชน์แก่คนเหล่าอื่นอีกเป็นอันมาก กิสาคอตมิ ขอบวชในพระพุทธศาสนา วันหนึ่งเข้าเวรอยู่โรงอุโบสถ นางตามประทีป นั่งมองดวงประทีปอยู่ เห็นเปลวประทีปลุกโพล่งขึ้นแล้วหรือลงนางได้ถือเอาเปลวประทีปนั้นเป็นอารมณ์แล้วคิดต่อไปว่า “สัตว์ทั้งหลายก็เหมือนกันเกิดขึ้นและดับไปดังเปลวประทีป ผู้ถึงพระนิพพานแล้วอาการอย่างนี้จะไม่มีไม่ปรากฏ” พระพุทธองค์ประทับนั่งที่พระคันธกุฎี ทรงแผ่พระรัศมีไปประหนึ่งประทับอยู่เบื้องหน้า นางพลาตริสว่า “ถูกแล้ว กิสาคอตมิ สัตว์ทั้งหลายย่อมเกิดและดับเหมือนดวงประทีป ถึงพระนิพพานแล้วย่อมไม่เป็นอย่างนั้น ความเป็นอยู่ขณะเดียวของผู้เห็นพระนิพพานประเสริฐกว่า ความเป็นอยู่ร้อยปีของผู้ไม่เห็นพระนิพพาน” ดังนี้ แล้วตรัสพระคาถาว่า “โย จ วสุสสตี ชิเว อปสสตี อมตํ ปทํ เอกาหํ ชีวิติเสโย ปสสโต อมตํ ปทํ” แปลว่า “ผู้เห็นทางอมตะ มีชีวิตอยู่วันเดียว ประเสริฐกว่าผู้ไม่เห็นทางอมตะ

ที่มีชีวิตอยู่ร้อยปี” เมื่อสิ้นสุดพระพุทธภาษิต พระกัสาโคตมีเถรีก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ พระกัสาโคตมีเถรีได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นเอตทัคคะ คือ มีความเป็นเลิศกว่าผู้อื่นในทางทรงจีวร เศร้าหมอง พระกัสาโคตมีเถรีเป็นผู้ถืออุตงควัตรเคร่งครัด และมีความเป็นอยู่เรียบง่ายอย่างยิ่ง นับว่าเป็นสตรีที่มีบทบาทในการจรจรของพระพุทธศาสนาอย่างดียิ่งท่านหนึ่ง

5.5 คติธรรมจากประเพณีการหามศพ

ประเพณีการหามศพมีความเชื่อว่า ในการหามศพจะต้องมีพระภิกษุหรือลูกหลาน ที่บวชหน้าไฟเป็นผู้จูงศพ ด้วยหวังว่าพระจะนำวิญญาณของผู้ตายไปสู่ที่สงบสุข

จากการสัมภาษณ์นาง น. อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการหามศพ พบว่า การหามศพนี้ เพื่อเป็นการเตือนสติคนเป็นว่า การที่ดำเนินชีวิตให้มีความสุขนั้น ต้องมีศีลธรรมเป็นข้อปฏิบัติ เพราะพระภิกษุ นั้นเป็นเครื่องหมายแห่งคุณธรรมในฐานะเป็นผู้ประพจน์เป็นแบบอย่าง และช่วยชี้แนะทางอบรมสั่งสอนผู้คนที่ทั้งหลายให้ประพจน์ปฏิบัติตนอยู่ในคุณงามความดี

5.6 คติธรรมจากประเพณีเครื่องมือจูงศพ

เครื่องมือจูงศพประกอบด้วยต้นอ้อย ผ้าขาว ด้าย หรือไหม ที่มัดต่อกันทอดยาวต่อจากหีบศพ เพื่อให้พระภิกษุและสามเณรพร้อมทั้งลูกหลานญาติพี่น้องจับถือเดินจูงศพ โดยมีความเชื่อ เพื่อนำทางผู้ตายไปสู่สุคติ

จากการสัมภาษณ์นาง น. อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากเครื่องมือจูงศพประกอบด้วยต้นอ้อย ผ้าขาว ด้าย หรือไหม พบว่า เป็นการสอนให้คนทำความดี มีจิตใจบริสุทธิ์ และรู้จักสามัคคี อย่างเช่นต้นอ้อยที่ใช้จูงศพ เป็นการสอนให้ทำความดีโดยเปรียบเทียบว่า การทำความดีนั้นเหมือนการกินอ้อยจากปลายไปหาโคน ซึ่งการกินอ้อยจากปลายไปหาโคนนั้น จะขัดความรู้สึกเพราะจืดชืดไม่มีรสหวาน ถ้าถึงกลางคันก็ไม่เจอรสหวาน เพราะรสหวานจะอยู่ที่โคนอ้อย แต่ถ้าสู้กินไปเรื่อย ๆ โดยไม่ย่อท้อจนถึงโคนต้นอ้อยก็จะได้ดื่มรสหวาน ถ้าถึงกลางคันก็จะได้ผลจากความดี แต่ถ้าไม่ย่อท้อทำงานสำเร็จก็จะพบผลของความดี คือดื่มรสหวานของอ้อยเอง เหมือนการทำความดีย่อมมีอุปสรรคปัญหาเป็นธรรมดา อาจไม่สนุกฝึกความรู้สึกคนความสุขความชื่นใจ

ส่วนผ้าขาวที่ใช้จูงศพนั้นหมายความว่า ผ้าขาวเป็นผ้าที่มีสีบริสุทธิ์คือสอนให้คนเราทำจิตใจให้บริสุทธิ์ สะอาดปราศจากมลทินความเศร้าหมองใจ โดยการละชั่วทำดีทำจิตใจให้บริสุทธิ์ จึงจะพบนิพพานได้ และเส้นด้าย หรือไหมที่มัดต่อกันนั้น เป็นการสอนให้ลูกหลานและญาติพี่น้องตลอดถึงคนเรารู้รักสามัคคีกัน โดยเปรียบเทียบว่าเส้นด้ายเส้นไหมที่จูงศพดึงเท่าไรก็ไม่ขาด เพราะเส้นด้ายเส้นไหมมีหลายเส้นรวมตัวกลมเกลียวกันนี้เป็นหนึ่งเดียว จึงเหนียวแน่นไม่ขาดง่าย ๆ แต่ถ้าแยกแตกกันออกเป็นเส้น ๆ ดึงนิดเดียวก็ขาด เช่นเดียวกัน ถ้าลูกหลานญาติพี่น้องรู้จักสามัคคีรักกันเหมือนที่ ดีกันเหมือนน้อง ประองตองกันเหมือนญาติ ก็จะอยู่ร่วมกันด้วยดีสามารถรักษาวงศ์ตระกูลได้ แม้ว่า

พ่อแม่หรือปู่ย่าตายายญาติผู้ใหญ่ที่เป็นเสาหลักของครอบครัวต้องจากโลกนี้ไปแล้วก็ตาม แต่ถ้าลูกหลานญาติพี่น้องแตกแยกสามัคคีกันครอบครัวก็พัง วงศ์ตระกูลก็พินาศ เหมือนเส้นด้ายเส้นไหมที่แยกจากกันก็ย่อมขาดง่าย

5.7 คติธรรมจากประเพณีการหามศพเวียนจิตกาธาน 3 รอบ

ประเพณีการหามศพเวียนจิตกาธาน 3 รอบ เป็นการเวียนซ้าย โดยมีความเชื่อว่าเวียนซ้ายเป็นการแสดงความเคารพต่อศพ

จากการสัมภาษณ์พระ ป. วัดประเสริฐสุทธาวาส เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการหามศพเวียนจิตกาธาน 3 รอบ พบว่า การเดินเวียนรอบเมรุก่อน 3 รอบโดยให้เวียนไปทางซ้ายมือเรียกว่าวัฏฏะ มี 3 อย่าง คือ

5.7.1 กิเลสวัฏฏะ วนคือกิเลส

5.7.2 กัมมวัฏฏะ วนคือกรรม

5.7.3 วิปากวัฏฏะ วนคือวิปาก

วัฏฏะทั้ง 3 อย่างนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชีวิตวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ

อนึ่ง การเวียนรอบจิตกาธาน 3 รอบนั้น หมายถึงการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพทั้ง 3 คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ เวียนว่ายตายเกิดอยู่ด้วยอำนาจกิเลสตัณหา เมื่อยังมีกิเลสตัณหาอยู่ ก็จะทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพทั้งสามอยู่เรื่อยไป ทำให้เป็นทุกข์ไม่จบสิ้น ดังนั้น ต้องทวนกระแสกิเลสตัณหา เพื่อก้าวสู่กระแสแห่งมรรคผลนิพพาน อันเป็นการดับการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อจะได้ไม่ต้องกลับมาเป็นทุกข์ เพราะการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และพลัดพรากอีกไม่รู้จบสิ้น ในการเวียนศพรอบจิตกาธานนี้ จึงมีคติธรรมเป็นการสอนธรรมะชั้นสูง จึงได้นำศพเวียนซ้ายให้ทวนกระแสนั่นเอง

6. คติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการเผาศพ

การเผาศพ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การฃาปนกิจศพ ซึ่งแปลว่า กิจอันว่าด้วยการเผา ภาษาชาวบ้าน นอกจากจะเรียกว่า ฃาปนกิจศพ แล้วยังนิยมเรียกกันว่า การประชุมเพลิง ซึ่งก็หมายถึงการเผาตนเอง ในการเผาศพนั้น ถือว่าเป็นพิธีที่สำคัญของงาน เจ้าภาพมักจะนิยมเชิญแขกหรือผู้หลักผู้ใหญ่มาร่วมในพิธีเป็นจำนวนมาก ในเรื่องนี้ผู้วิจัยจะได้ศึกษาในคติธรรมที่ปรากฏในประเพณีการเผาศพ คือ คติธรรมจากประเพณีการยกศพกระทบบึงตะกอน ประเพณีการทอดผ้าบังสุกุล ประเพณีล้างหน้าศพ ประเพณีการทิ้งเบี้ย ประเพณีไฟเผาศพ ประเพณีการวางดอกไม้จันทน์ ประเพณีไม่ข่มเหง ประเพณีการชกค้อนฟันดับไฟเสีย 3 ค้อน ตามลำดับ ดังนี้

6.1 คติธรรมจากประเพณีการยกศพกระทบบเชิงตะกอน

ประเพณีการยกศพกระทบบเชิงตะกอนเบาๆ 3 ครั้งก่อนวางลงบนเชิงตะกอน หรือจิตกาธาน โดยมีความเชื่อว่า เป็นการบอกให้ผู้ตายรู้ว่า จะวางลงและเผาตรงนี้

จากการสัมภาษณ์ พระ ว. วัดแจรงร้อน เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการยกศพกระทบบเชิงตะกอนเบาๆ 3 ครั้ง พบว่า เป็นการสอนให้รู้ว่า สรรพสิ่งตกอยู่ภายใต้ความจริงของชีวิต คือ หลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ไม่เที่ยง เกิดขึ้นในเบื้องต้น แปรปรวนในท่ามกลาง และแตกสลายในที่สุด ทุกข์ ความเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน

6.2 คติธรรมจากประเพณีการทอดผ้าบังสุกุล

ประเพณีการทอดผ้าบังสุกุล ถือเป็นเกียรติอย่างยิ่ง ถ้าผู้ทอดผ้าบังสุกุลเป็นผู้มีเกียรติและมีพระเถระผู้มีชื่อเสียง เป็นผู้พิจารณาผ้าบังสุกุล โดยมีความเชื่อว่า เป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณได้ไปสู่สุคติและไปเกิดใหม่มีเสื้อผ้าอาภรณ์สวมใส่สะดวกสบาย

จากการสัมภาษณ์ พระครู ส. วัดบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการทอดผ้าบังสุกุลนี้ พบว่า การทอดผ้าบังสุกุล เป็นการสอนให้คนทั้งหลายได้พิจารณาถึงสังขารของชีวิตเป็นครั้งสุดท้ายว่า ชีวิตนี้ไม่จริงยั่งยืนเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ทรัพย์สินสมบัติไม่สามารถเป็นที่พึ่งและนำติดตัวไปได้ สิ่งที่ติดตัวไปได้และเป็นที่ยึดอย่างแท้จริงในโลกหน้าคือบุญกุศล ในทางพระพุทธศาสนา ผ้าบังสุกุล หมายถึงผ้าที่หาเจ้าของไม่ได้ หรือผ้าที่ถูกทิ้งไว้ตามกองขยะหรือในป่า หรือผ้าที่พันซากศพของคนตายทิ้งไว้ในป่าแล้วพระสงฆ์ท่านไปพิจารณานำมาใช้สอย ในบทพิจารณาผ้าบังสุกุลนั้นใช้คำบาลีว่า “อินจจา วต สงขารา อุปปาทวยธมมิโน อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ เตสํ วุปฺสโม สุโข” ซึ่งแปลว่า “สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีการเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วก็ดับไป การเข้าไปประจันตบัสังขารเหล่านั้นเสียได้ เป็นความสุข” ดังนี้

ความจริงแล้ว จุดประสงค์หลักในทางพระพุทธศาสนา ต้องการให้พิจารณาซากศพของคนตายมากกว่า จะได้เกิดธรรมสังเวช เห็นสังขารของชีวิตอย่างแท้จริง เหมือนกรณีที่พระพุทธเจ้าให้ไปพิจารณาซากศพของนางสิริมา ตอนมีชีวิตอยู่นั้นภิกษุรูปหนึ่งเกิดพอใจยินดีในรูปโฉมนางสิริมามาก พระพุทธเจ้าจึงตรัสสอนว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงมาตุมาตุคาม ซึ่งเป็นที่รักของมหาชน ในกาลก่อน คนทั้งหลายในพระนครนี้ให้ทรัพย์พันหนึ่งแล้ว ได้ร่วมอภิรมย์เพียงวันเดียวก็ยอม แต่มาบัดนี้แม้จะให้รับเอาเปล่า ๆ ก็ไม่มีใครต้องการ รูปเห็นปานนี้ ถึงความสิ้นและความเสื่อมแล้ว ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงดูอัตภาพอันอาดูร” ดังนี้ แล้วตรัสสอนด้วยพระพุทธพจน์บทนี้ว่า “เธอจงดูอัตภาพที่ตกแต่งอย่างสวยงาม แต่มีกายเป็นแผล มีกระดูกเป็นโครงร่าง อันกระสับกระส่าย ที่มหาชนดำริมีความต้องการเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งไม่มีความจริงยั่งยืน”

6.3 คติธรรมจากประเพณีการล้างหน้าศพ

การล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าว เพราะถือว่าน้ำมะพร้าวเป็นของสะอาด จึงใช้ล้างศพให้สะอาดบริสุทธิ์ จากการสัมภาษณ์ พระครู ป. วัดประเสริฐสุทธาวาส แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร พบว่า การล้างหน้าศพด้วยน้ำมะพร้าวนี้ เป็นการสอนคนเป็น ให้ได้ชำระล้างจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ ด้วยกุศลกกรรมทางกายวาจาใจอันเป็นกรรมฝ่ายขาวที่บริสุทธิ์สะอาดนั่นเอง กล่าวคือ ให้ทำดี พุทธดี และคิดดีอยู่ตลอดเวลา

6.4 คติธรรมจากประเพณีการทิ้งเบ๊ย 32 เบ๊ย

ประเพณีการทิ้งเบ๊ย 32 เบ๊ย มีความเชื่อว่า สมัยโบราณเมื่อนำศพขึ้นเมรุหรือจิตกาธานแล้ว ต้องทิ้งเบ๊ย 32 ให้ตากะลิกับยายกะลาเจ้าของพื้นที่เพื่อซื้อพื้นที่ให้ผิอยู่และเป็นค่าจ้างเผา จากการสัมภาษณ์ พระครู ป. วัดประเสริฐสุทธาวาส แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีจากการทิ้งเบ๊ย 32 เบ๊ย พบว่า เบ๊ย 32 เบ๊ย ในทางธรรม ได้แก่ อាកการ 32 เช่น ผม ขน กระดุก เล็บ ฟัน หนั่ง กระดุก เป็นต้น เป็นการแสดงให้เห็นว่า คนเราเกิดมาแล้ว จะต้องตาย เมื่อตายแล้วก็จะกลับคืนสู่สภาพเดิมของธาตุธรรมชาติ ร่างกายที่มีอาการ 32 นี้ก็จะกลับคืนสู่ธรรมชาติจะต้องทับถมแผ่นดินเหมือนกันทุกคน อย่างไม่มีใครที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นไปได้ อีกนัยหนึ่ง เบ๊ย 32 เบ๊ยดังกล่าวนี้ เป็นการแสดงคุณของมารดาบิดา 32 ประการ กล่าวคือ แสดงคุณที่ได้รับมาจากบิดา 20 ประการ และแสดงคุณที่ได้รับมาจากมารดา 12 ประการ รวมเป็นอาการ 32 นั้นเอง

6.5 คติธรรมจากประเพณีการวางดอกไม้จันทน์

ประเพณีการวางดอกไม้จันทน์ สมัยโบราณผู้มาร่วมพิธีจะถือพืมาคนละท่อนแล้วนามารบรวมกัน จะนิยมนำไม้จันทน์ เพราะเวลาเผากลิ่นหอมจะได้กลบกลิ่นคนตายได้ แต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นดอกไม้จันทน์แทน จากการสัมภาษณ์ พระครู ป. วัดประเสริฐสุทธาวาส แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีการวางดอกไม้จันทน์นี้ พบว่า การวางดอกไม้จันทน์ เป็นการสอนคนเป็นว่า โดยปกติพฤติกรรมของเราจะไหลลงไปสู่ที่ต่ำประพุดอกกุศลกกรรมเป็นบาปเป็นกรรม จึงส่งผลให้คนมีกลิ่นไม่ดี กล่าวคือ มีชื่อเสียงหายขจรกระจายไปทั่วสารทิศ คุณธรรมที่จะระงับกลิ่นที่ไม่ดีนี้ได้ก็คือศีล คนเราจะต้องมีศีลเป็นเครื่องควบคุมกายและวาจาไม่ให้ประพุดิชั่ว เปรียบเหมือนกลิ่นไม้จันทน์มีกลิ่นหอมขจัดกลิ่นเน่าของศพได้ฉะนั้น

6.6 คติธรรมจากประเพณีไม่ข่มเหงและไฟเผาศพ

ประเพณีไม่ข่มเหง หมายความว่า การนำไม้ใหญ่ 2 ท่อนมาวางทับโลงไว้ทั้งขวาและซ้ายไม่ให้โลงตกจากเชิงตะกอน ในกรณีที่ไม่เผาศพบนเมรุ ซึ่งมีความเชื่อว่า เป็นการข่มผีไว้ไม่ให้ออกมาหลอกคนหรือออกมาอาละวาดได้ เพราะกลัวไม้ข่มเหง จากการสัมภาษณ์ พระมหา ส. วัดราชบุรีบูรณะ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคติธรรมจากประเพณีไม่ข่มเหงนี้ พบว่า ประเพณีไม่ข่มเหง นี้เป็นการสอนธรรมเรื่องทมะ คือการข่ม ได้แก่ การรู้จักข่มจิตของตนไม่ให้ตกไปอยู่ฝ่ายอธรรมคือความชั่ว และให้

ตั้งอยู่ในฝ่ายธรรมคือความดี มี 2 อย่าง คือ (1) การข่มตนเพื่อการอบรม ฝึกฝนอบรมตน พัฒนาตนเอง พัฒนาฝีมือ พัฒนาอาชีพ และพัฒนาแนวคิด ดังสุภาษิตที่ว่า “การฝึกจิตของตนเป็นความดี” (2) การข่มใจตนเอง ข่มความคิดที่เกิดขึ้นภายในใจ ห้ามใจของตนเองไม่ให้หวั่นไหวไปตามอารมณ์ หรือไม่ให้ไหลไปสู่ความชั่ว

ประเพณีไฟเผาศพ มีความเชื่อไฟจะไม่จุดต่อกัน ด้วยถือว่าไฟธรรมดา ถ้าจุดต่อกันไม่ระว่าง อาจพลาดพลังเป็นอันตรายได้ จากการสัมภาษณ์ พระมหา ส. วัดราชบุรณบุรีณะ เขตราชบุรณบุรีณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคตินิยมจากประเพณีไฟเผาศพนี้ พบว่า ไฟเป็นของร้อนหมายถึงไฟในใจ กล่าวคือ ไฟ ได้แก่ กิเลส มีสภาพเผาผลาญสันดานให้ร้อนนี้เป็นบาปเป็นอกุศล มี 3 อย่าง คือ ราคะคิ ไฟคือราคะ โทสะคิ ไฟคือโทสะ และโมหะคิ ไฟคือโมหะ

เมื่อไฟทั้ง 3 กองดังกล่าวนี้เกิดขึ้นกับบุคคลใด บุคคลนั้นก็ควรระงับไฟทั้ง 3 นี้ให้ได้ ไม่ควรเอาไฟทั้ง 3 กองนี้ไปต่อกันกระพือให้ลุกไหม้ไปหาบุคคลอื่น อันเป็นการนำความเดือดร้อนความทุกข์ไปสู่ผู้อื่น เปรียบเหมือนการจุดไฟต่อกันนั่นเอง

7. คติธรรมที่ปรากฏในการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย

หลังจากเผาศพแล้ว เจ้าภาพลูกหลานก็จะมีการเก็บอัฐิของผู้ตายเพื่อนำไปตั้งบำเพ็ญกุศลตามประเพณี อัฐินี้เปรียบเสมือนหนึ่งเป็นมรดกชิ้นสุดท้ายที่พ่อแม่ทิ้งเอาไว้ให้ลูกได้ดูต่างหน้าและนำไปบูชาหรือบรรจุเอาไว้ในที่ที่เหมาะสมต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะได้ศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย คือคตินิยมจากประเพณีการแปรรูป ประเพณีการเก็บอัฐิ และคตินิยมจากด้ายสายสิญจน์ ตามลำดับ ดังนี้

7.1 คติธรรมจากประเพณีการแปรรูป

ประเพณีการแปรรูป คือการเกลี่ยกองเถ้าถ่านทำเป็นรูปคนนอนหงายหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก โดยมีความเชื่อว่า หมายถึงตาย พร้อมกับนำเสื้อผ้ามาทับเหมือนสวมใส่ให้เพื่อนำไปใช้ในชาติหน้า แล้วก็บังสุกุลตาย บังสุกุลเป็น

จากการสัมภาษณ์พระครู ส. วัดบางปะกอก เขตราชบุรณบุรีณะ กรุงเทพมหานคร เกี่ยวกับคตินิยมจากประเพณีการแปรรูปนี้ พบว่า เป็นการสอนคนนี้เป็นว่า การแปรรูป หมายถึงอนัตตา คือสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของของเรา ทุกสิ่งทุกอย่างมันแปรรูปจากสภาพหนึ่งมาเป็นอีกสภาพหนึ่งตามเหตุปัจจัย ไม่อยู่ในอำนาจ ร่างกายก็เป็นอนัตตา จิตใจก็เป็นอนัตตา ล้วนแปรสภาพจากอีกอย่างหนึ่งมาเป็นอีกอย่างหนึ่งเรื่อยไป ไม่มีตัวตนและของตน เหมือนเรามาตัวเปล่าเราไปตัวเปล่า จึงไม่ควรยึดมั่นถือมั่นด้วยอุปาทาน ดังคำกลอนที่ว่า “เมื่อเกิดมามีอะไรมาด้วยเจ้า เจ้าจะเอาแต่สุขสนุกไหน เมื่อเจ้ามาตัวเปล่าจะเอาอะไร เจ้าก็ไปตัวเปล่าเหมือนเจ้ามา”

7.2 คติธรรมจากประเพณีการเก็บอัฐิ

ประเพณีการเก็บอัฐิ ส่วนหนึ่งลูกหลานเอาไว้บูชา ที่เหลือและอังคาร เอาไปฝังดินและลอยน้ำ เพื่อให้ลูกหลาน หรือญาติได้อยู่เย็นเป็นสุข

จากการสัมภาษณ์พระครู ส. วัดบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร พบว่า คติธรรมที่ได้จากประเพณีการเก็บอัฐินี้ เป็นการสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ว่า ร่างกายของคนเรานี้ประกอบไปด้วยธาตุ 4 หรือมีที่มาจากธาตุ 4 คือ

7.2.1 ธาตุดิน เป็นธาตุที่ประกอบขึ้นเป็นส่วนต่าง ๆ ของมนุษย์ หรือทำให้ร่างกายมีสิ่งยึดเหนี่ยวเป็นรูปร่างขึ้นมา มี 20 ประการ คือ ผม ขน เล็บ ฟัน เนื้อ ผิวหนัง เส้นเอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ลำไส้เล็ก ลำไส้ใหญ่ อาหารเก่า อาหารใหม่ และมันสมอง

7.2.2 ธาตุน้ำ เป็นธาตุที่มีมากที่สุดในร่างกายของคนเรา มี 12 ประการ คือ น้ำดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ มันข้น มันเหลว น้ำตา น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ น้ำมูตร (น้ำปัสสาวะ) น้ำมีความสำคัญต่อร่างกาย ทำให้ร่างกายทำงานได้ตามปกติ เพราะน้ำเป็นสื่อในการพาอาหารไปตามระบบต่าง ๆ ของร่างกาย ช่วยให้เกิดความอึดเหนี่ยว ความตึงตัว ถ้าขาดน้ำผิวหนังจะเหี่ยวย่น ขาดความตึงตัว

7.2.3 ธาตุลม ในร่างกายของคนเราที่ท่านกำหนดไว้มี 6 ประการ คือ (1) ลมสำหรับพัดตั้งแต่ปลายเท้าตลอดศีรษะ (2) ลมพัดตั้งแต่ศีรษะตลอดปลายเท้า (3) ลมพัดตั้งแต่ท้องแต่นอก ลำไส้ (4) ลมพัดในลำไส้ถึงกระเพาะ (5) ลมพัดทั่วสรรพางค์กาย (6) ลมหายใจเข้าออก ธาตุลมนี้ท่านกล่าวว่าเป็นตัวควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกายเราทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการหายใจ การยืดหดของกล้ามเนื้อ การบีบตัว การสูบฉีดเลือดของหัวใจ การไหลเวียนเลือด หรือการเคลื่อนไหวของระบบทางเดินอาหาร การเคลื่อนไหวของเซลล์ หรือกระแสสัญญาณของระบบประสาท

7.2.4 ธาตุไฟ ในร่างกายของคนเราที่ท่านกำหนดไว้มี 4 ประการ คือ (1) ไฟสำหรับอุ่นกาย (2) ไฟสำหรับร้อนระส่ำระสาย (3) ไฟสำหรับเผาให้คร่ำคร่า (4) ไฟสำหรับย่อยอาหาร ธาตุไฟนี้เป็นกระบวนการเผาผลาญอาหารในร่างกายเพื่อให้เกิดพลังงานขึ้นมา พลังงานนี้จะทำให้ธาตุดิน (เซลล์และเนื้อเยื่อ) และธาตุน้ำ (เลือดและน้ำเหลือง) ให้คงอยู่ ไม่เน่าเสีย

ธาตุทั้ง 4 นี้ เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติที่มีอยู่ในร่างกายของคนเรา ในวาระสุดท้ายแห่งชีวิตของคนเรา ธาตุทั้ง 4 นี้ก็จะไหลคืนไปรวมอยู่กับธรรมชาติ เรียกว่าเป็นการคืนสู่ธรรมชาติดั้งเดิมที่แท้จริงของมนุษย์ กล่าวให้เห็นเป็นรูปธรรม ก็คือ คืนสู่ธาตุไฟ ด้วยการเผา คืนสู่ธาตุดิน ด้วยการฝัง คืนสู่ธาตุน้ำ ด้วยการลอยอังคารที่ญาติพี่น้องนำไปลอยน้ำ ส่วนคืนสู่ธาตุลมก็ลอยอยู่ทั่วไปในที่ว่างอยู่แล้ว เมื่อพิจารณาได้ดังนี้ คนเราก็จะไม่สึดตัว ไม่เย่อหยิ่ง ถือตนว่าใหญ่โตเหนือสิ่งอื่น เพราะแท้จริงแล้ว ตนเองเป็นเศษเสี้ยวแห่งจุลัทธิธรรมชาติเท่านั้น จะยังความอ่อนน้อมถ่อมตนให้เกิดขึ้นในตนเองและสรรพสิ่ง

7.3 คติธรรมจากด้ายสายสัญญาณ

ด้ายสายสัญญาณ คือ สายโยงที่ทำด้วยด้ายดิบพื้นเป็นเกลียวมี 3 เส้น 7 เส้น และ 9 เส้น ที่โยงจากโรงศพและพระพุทธรูป เพื่อเชื่อมโยงในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ

จากการสัมภาษณ์พระครู อ. วัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ได้พบว่า คติธรรมที่ไ้จากด้ายสายสัญญาณที่พื้นเป็นเกลียว 3 เส้น 7 เส้น และ 9 เส้น มีดังนี้

1. สายสัญญาณที่พื้นเป็นเกลียวเข้ากัน 3 เส้น หมายถึงสามัญลักษณ์ 3 อย่าง ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา

2. สายสัญญาณที่พื้นเป็นเกลียวเข้ากัน 7 เส้น หมายถึงอนุสัย 7 คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานไม่ปรากฏอาการ แต่เมื่อมีอารมณ์มายั้ก็เกิดขึ้นได้ทันที ได้แก่ (1) กามราคะ ความกำหนัดยินดีในกาม (2) ปฏิฆะ ความขัดเคืองความขัดใจความหงุดหงิด (3) ทิฎฐิ ความเห็นผิด (4) วิจิกิจฉา ความลังเลใจ (5) มานะ ความถือตัว (6) ภวราคะ ความอยากในภพหรือความอยากเป็น (7) อวิชชา ความไม่รู้จริง ความโง่เขลา

3. สายสัญญาณที่พื้นเป็นเกลียวเข้ากัน 9 เส้น หมายถึงโลกุตตรธรรม 9 คือ ธรรมที่พ้นโลก หรือธรรมเหนือโลก ผู้จะเข้าถึงได้ คือผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และโลกุตตรธรรม 9 นี้ก็มีเฉพาะในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1

สรุปว่า คติธรรมจากประเพณีงานศพนั้นได้แฝงปรัชญาชีวิตไว้อย่างน่าสนใจด้วยมนุษย์เป็นผู้ฉลาด จึงได้นำคติธรรมความเชื่อของตนรวมกับคติธรรมทางศาสนาและหลักธรรมเข้ามาประสานกัน ก่อให้เกิดการปฏิบัติต่อสิ่งที่ไม่มีความหมายไม่มีประโยชน์ ให้กลับกลายมาเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์ ด้วยการนำพิธีกรรมเข้ามาเป็นสื่อเป็นตัวประสานให้เกิดความรู้สึกร่วมกันในระหว่างเจ้าภาพและผู้มาร่วมงาน คือ บรรยากาศแห่งงานศพเป็นบรรยากาศของความเศร้าโศก เพราะเป็นความรู้สึกของการสูญเสีย ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความรักใคร่นับถือเกิดความรู้สึกว่าตนสูญเสียสิ่งที่รักไป แต่จากรูปแบบและขั้นตอนของพิธีกรรม ทำให้เกิดการจรจองทางอารมณ์ เกิดความรู้สึกคลี่คลายทางอารมณ์ เพราะมีผู้ที่ได้รับข่าวสารของการตาย ซึ่งมีความรักใคร่นับถือกับผู้ตาย กิตี กับผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่กิตี ก็พากันเดินทางมาร่วมงานศพมาแสดงออกซึ่งความรู้สึก ทำให้เจ้าภาพเกิดความอบอุ่นใจ มีกำลังใจ เกิดปิติ รู้สึกว่าท่านผู้ตายเป็นผู้มีเกียรติ มีคุณค่า มีความดี และรู้สึกว่าคุณค่าเหล่านั้นส่งผลมายังตนด้วย พิธีกรรมเป็นเครื่องห่อหุ้มสังขารเอาไว้ เปรียบเหมือนเปลือกของต้นไม้ ทำหน้าที่ห่อหุ้มกระพี้และแก่นของต้นไม้เอาไว้

ดังนั้น เมื่อผู้คนได้เข้ามาสู่พิธีกรรมและรูปแบบของงานศพก็เป็นการเชื่อมโยงนำเข้าไปสู่คุณธรรมและศีลธรรมที่แฝงอยู่ในพิธีกรรม โดยอาศัยพิธีกรรมช่วยเผยแผ่ศีลธรรมให้ปรากฏ เมื่อเกิดความเข้าใจก็นำไปสู่การปฏิบัติอันเป็นคุณค่าทางจริยธรรมที่ตามมา เช่น การจัดงานศพก็สะท้อนถึงคุณธรรมความกตัญญูที่มีอยู่ของผู้จัด การไปร่วมงานศพ การไปรดน้ำศพ การไปฟังสวดก็สะท้อนถึง

คุณธรรมที่มีอยู่ของผู้ไปร่วมงาน เช่น ความมีน้ำใจ การรู้จักให้อภัย จากรูปแบบของพิธีกรรมก็เป็นสาเหตุเกิดการบำเพ็ญบุญ ด้วยการให้ทาน รักษาศีล และบุญนั้นก็เป็ประโยชน์เกื้อแก่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ และผู้ที่ตายไปแล้ว อีกทั้งยังได้บำเพ็ญกุศล ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดปัญญา ด้วยการได้สดับพระธรรมเทศนา ทำให้ได้รู้ความจริงของชีวิตจากรูปแบบและขั้นตอนของพิธีกรรมที่สะท้อนถึงความจริงของชีวิต ตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นตอนสุดท้ายว่า ชีวิตนี้ไม่จริงยั่งยืน ไม่มีสาระแก่นที่จะพึงยึดถือเอาไว้มีเพียงบุญกุศล คุณงามความดีที่ได้กระทำไว้แล้วเท่านั้นที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว เป็นที่พึ่งทางโลกนี้และโลกหน้า トラบเท่าที่ตนยังไม่หมดกิเลส เมื่อทราบความจริงอย่างนี้แล้ว ก็ไม่หลงติดอยู่ในโลกธรรมและดำเนินชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมด้วยความไม่ประมาท

จากการศึกษาคตินิยมของประเพณีงานศพดังกล่าวนี้ ได้รับคตินิยมเป็นธรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจและแฝงไว้ด้วยข้อคิดคติเตือนใจในการประพฤติปฏิบัติ สรุปให้เห็นชัดด้วยตารางดังนี้

ตารางที่ 4.1 คตินิยมที่ได้รับจากประเพณีงานศพ

ลำดับที่	พิธีกรรม	คตินิยมที่ได้รับ
1	การบอกทางแก่คนป่วยใกล้ตาย	ความเป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต
2	การใช้สัจญาณบอกข่าว	การเตือนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย
3	การอาบน้ำศพ	การมีศีล สมาธิ และปัญญา
4	การรดน้ำศพ	การให้อภัยต่อกัน
5	การนุ่งผ้าสองหนแรก	การนุ่งกลับ หมายถึงการตาย การนุ่งทับใหม่อีกครั้ง หมายถึงการเกิด
6	การหวิมศพ	การเห็นถึงไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
7	การทาแป้งแต่งศพ	การสอนให้คนเรารักษาศีล
8	การเอาเงินใส่ปากศพ	การใช้ทรัพย์ทำบุญในเวลามีชีวิตอยู่
9	การปิดปาก/ปิดตาศพ	การสำรวจปากและตา
10	การมัดศพ หรือมัดตราสัง 3 เปลาะ	ความห่วงหาอาวรณ์อันเป็นบ่วงให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป บ่วงหนึ่งเปรียบได้ดั่งบ่วงรักลูก บ่วงสองเปรียบได้ดั่งบ่วงรักสามีหรือภรรยา และบ่วงสามเปรียบได้ดั่งบ่วงรักทรัพย์สมบัติ
	การมัดศพ หรือมัดตราสัง 5 เปลาะ	นิเวรณ คือ สิ่งทีกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี 5 อย่าง มี กามฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในกาม เป็นต้น

(ต่อ)

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ลำดับที่	พิธีกรรม	คติธรรมที่ได้รับ
11	บันได 3 หรือ 4 ชั้น รื้อไม้ไผ่ รองศพ	วิสุทธิตี คือ คุณธรรมที่จะนำสัตว์ให้ข้ามพ้นวิภวภู 7 อย่าง มี สีลวิสุทธิ ความหมดจดแห่งศีล เป็นต้น
12	การหันหัวศพไปทางทิศ ตะวันตก	1. จะไปเกิดใหม่ในภพหน้าเหมือนดวงอาทิตย์ที่ตกทาง ทิศตะวันตกแล้ว ย่อมไปขึ้นทางทิศวันออก 2. ถ้าไม่ยอมมีชีวิตตกต่ำหรือดับมีตมิตเหมือนดวง อาทิตย์ที่ตกดินจะต้องมันอยู่ในศีลธรรม คือ ละชั่ว ประพฤติดี มีจิตที่บริสุทธิ์
13	จัดดอกไม้รูปเทียนใส่ในมือ ศพ	การสอนให้คนที่ยังมีชีวิตอยู่ตั้งมั่นอยู่ในพระรัตนตรัย
14	การเซ่นไหว้ศพ	คนตายแล้วไม่อาจฟื้นขึ้นมาได้ นำอะไรติดตัวไปไม่ได้ และแสดงถึงความกตัญญูทเวที
15	การเคาะโลงให้รับศีล	เป็นการเตือนไม่ให้ประมาทในชีวิต
16	การจุดตะเกียงปลายเท้าศพ	การมีธรรมะในจิตใจ กาแบ่งมนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ออกเป็น 4 จำพวก คือ 1. ตโม ตมปรายโน คนมืดมามีตไป 2. ตโม โขติปรายโน คนมืดมาสว่างไป 3. โขติ ตมปรายโน คนสว่างมามีตไป 4. โขติ โขติปรายโน คนสว่างมาสว่างไป
17	การไว้ทุกข์	การระลึกนึกถึงความตายอันจะมีแก่ตนและบุคคล โดยทั่วไปไม่เลือกหน้า จะได้ไม่ประมาทมัวเมาในชีวิต
18	การสวดมาติกา	การเตือนสติคนเป็นไม่ให้ประมาทในชีวิต ให้ชวนชวาย บำเพ็ญคุณงามความดีละเว้นความชั่ว
19	การสวดพระอภิธรรม	การสอนให้คนเราตั้งอยู่ในความไม่ประมาท
20	ตาลปัตร 4 ด้าม ด้ามที่ 1 คือ ไปไม่กลับ ด้ามที่ 2 คือ หลับไม่ตื่น ด้ามที่ 3 คือ ฟั่นไม่มี ด้ามที่ 4 คือ หนีไม่พ้น	การไม่กลับมาเกิดอีก กำจัดกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง การหลับด้วยอำนาจของกิเลส การกำจัดกิเลสค้นหาให้ดับสนิท ที่สุดของสิ่งมีชีวิตคือความตาย

(ต่อ)

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ลำดับที่	พิธีกรรม	คติธรรมที่ได้รับ
21	การบวชน้ำศพหรือบวช จุงศพ	การเดินตามทางแห่งความดี ความกตัญญูทวดเวที
22	ประตูป่า	การเตือนสติว่าผู้ตายไปแล้ว จะไม่มีการกลับฟื้นคืนชีพมา ได้
23	การตีหม้อน้ำและหม้อไฟ น้ำศพ	การพิจารณาให้เห็นธรรมสังเฆว่า สรรพสิ่งเป็นของไม่ เที่ยงอนึ่ง หม้อน้ำทั้ง 3 ได้แก่ ปฐมวัย มัชฌิมวัย และ ปัจฉิมวัย สัตว์ทั้งหลายจะต้องแตกทำลายลงไปในวัน ทั้ง 3 นี้
24	การโปรยข้าวตอก	คนผู้ตายไปไม่อาจฟื้นขึ้นมาได้
24	การโปรยข้าวตอก	คนผู้ตายไปไม่อาจฟื้นขึ้นมาได้
25	การหามศพ	การเตือนสติคนเป็นว่าการที่ดำเนินชีวิตให้มีความสุขต้อง มีศีลธรรมเป็นข้อปฏิบัติ
26	สิ่งที่ใช้ เช่น ผ้าขาว ด้าย หรือ ไหม	การสอนให้คนทำความดี มีจิตใจบริสุทธิ์ และรู้จักสามัคคี
27	การหามศพเวียนจิตกาธาน 3 รอบ	วิญญูะมี 3 อย่าง คือ กิเลส กรรม และวิบาก และการ เวียนวายตายเกิดในภพ 3 คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ
28	การยกศพกระทบเชิงตะกอน	สรรพสิ่งตกอยู่ภายใต้หลักไตรลักษณ์
29	การทอดผ้าบังสุกุล	การพิจารณาถึงสังขารของชีวิตว่า ชีวิตนี้ไม่จริงยั่งยืน เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป
30	การล้างหน้าศพ	การสอนคนเป็นให้ได้ชำระล้างจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์
31	การทิ้งเบี้ย 32 เบี้ย	อาการ 32 เช่น ผม ขน กระดุก เล็บ ฟัน หนิง เป็นต้น อีกนัยหนึ่ง การแสดงคุณของมารดาบิดา 32 ประการ คุณที่ได้รับจากบิดา 20 ประการ และคุณที่ได้รับจาก มารดา 12 ประการ รวมเป็นอาการ 32 นั้นเอง
32	การวางดอกไม้จันทน์	ศีลเป็นคุณธรรมที่ระงับกลิ่นที่ไม่ดี

(ต่อ)

ตารางที่ 4.1 (ต่อ)

ลำดับที่	พิธีกรรม	คติธรรมที่ได้รับ
33	ไม่ข่มเหงศพ	การรู้จักข่มจิตของตนไม่ให้ตกไปอยู่ฝ่ายอธรรมคือความชั่ว และให้ตั้งอยู่ในฝ่ายธรรมคือความดี
34	ไฟเผาศพ	ไฟในใจคือกิเลส มีสภาพเผาผลาญสันดานให้ร้อนนี้เป็นบาปเป็นอกุศล มี 3 อย่าง คือ ราคะคือไฟคือราคะ โทสะคือไฟคือโทสะ และโมหะคือไฟคือโมหะ
35	การแปรรูป/แปรธาตุ	อนัตตา คือ สิ่งที่ไม่ใช่ตัวตน ไม่ใช่ของของเรา
36	การเก็บอัฐิ	การสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ว่า ร่างกายของคนเรานี้ ประกอบไปด้วยธาตุ 4 หรือมีที่มาจากธาตุ 4 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม เมื่อตายไป ธาตุทั้ง 4 นี้ก็จะไหลคืนไปรวมอยู่กับธรรมชาติ คือ คืนสู่ธาตุไฟ ด้วยการเผา คืนสู่ธาตุดิน ด้วยการฝัง คืนสู่ธาตุน้ำ ด้วยการลอยอังคาร ที่ญาติพี่น้องนำไปลอยน้ำ ส่วนคืนสู่ธาตุลมก็ลอยอยู่ทั่วไปในที่ว่างอยู่แล้ว
37	ด้ายสายสิญจน์	<ol style="list-style-type: none"> ที่พันเป็นเกลียว 3 เส้น หมายถึงสามัญลักษณ์ 3 อย่าง ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ที่พันเป็นเกลียว 7 เส้น หมายถึงอนุสัย 7 คือ กิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานไม่ปรากฏอาการ แต่เมื่อมีอารมณ์มายั่วก็เกิดขึ้นได้ทันที มีกามราคะ ความกำหนัดยินดีในกาม เป็นต้น ที่พันเป็นเกลียว 9 เส้น หมายถึงโลกุตตรธรรม 9 คือ ธรรมที่พ้นโลก หรือธรรมเหนือโลก ผู้จะเข้าถึงได้ คือ ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ระยะที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบันประเพณีงานศพตามหลักพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

1. ข้อมูลทั่วไปของวัด และสภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพ

ผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาสภาพปัจจุบันประเพณีงานศพตามหลักพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ในพื้นที่ จำนวน 7 วัด คือ วัดเกียรติประดิษฐ์ วัดแจรงร้อน วัดบางปะกอก วัดประเสริฐสุทธาวาส วัดราชบุรีบูรณะ วัดสน และวัดสารอด โดยดำเนินการตามลำดับดังนี้

1.1 วัดเกียรติประดิษฐ์

1.1.1 ข้อมูลวัดเกียรติประดิษฐ์

วัดเกียรติประดิษฐ์ เป็นวัดราชบุรี สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 233 แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีที่ดินตั้งวัดเนื้อที่ 4 ไร่ 57 ตารางวา ผู้ที่อุทิศที่ดินให้สร้างวัดนามว่า ยายคง เมื่อได้สร้างวัดแล้วจึงได้ขนานนามตามชื่อผู้สร้างว่าวัดใหม่ยายคง ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2430 ต่อมาได้เปลี่ยนนามเป็น วัดใหม่อรุณเกียรติ และเปลี่ยนอีกครั้งหนึ่งเป็น วัดเกียรติประดิษฐ์ และวัดนี้ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ประมาณ พ.ศ. 2435 พื้นที่วัดตั้งอยู่ในพื้นที่น้ำท่วมในฤดูฝน อาคารมีเสนาสนะ คือ อุโบสถหลังคา 2 ชั้น กว้าง 9.6 เมตร ยาว 22 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2435 ภายในอุโบสถมีพระประธานพร้อมด้วยพระโมคคัลลานะและพระสารีบุตร จีวรลายดอกพิกุล และมีหลวงพ่อใหญ่อีกองค์ กว้าง 6 หลั่ง เป็นแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ หอสวดมนต์ทรงตรีมุข มีหอคอยเป็นรูปเจดีย์ สูง 3.5 เมตร มีหังส์และพญานาคหล่อด้วยสัมฤทธิ์

1.1.2 สภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพวัดเกียรติประดิษฐ์

วัดเกียรติประดิษฐ์ ปัจจุบันมี พระครูสุนทรธีราภิวัฒน์ เป็นเจ้าอาวาส มีศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง เมรุเผาศพ จำนวน 1 หลัง เป็นเตาน้ำมัน มีสัปเหร่อ จำนวน 1 คน มีค่าใช้จ่ายในการจ่ายจัดงานศพตามสถานะและตามกำลังศรัทธาของเจ้าภาพ โดยมีอัตราค่าใช้จ่ายที่จำเป็นเท่านั้น เช่น ค่าน้ำมันในการเผาคิดเป็นศพละ 4,000 บาท ค่าสัปเหร่อ 500 บาท ค่าบริการผ้าไตรจีวรชุดละ 200 บาท ผ้าสบง 30 บาท พิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม 1 จบ มีการแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ เริ่มเวลา 18.00 น. รับประทานอาหารว่างเป็นกล่องกลับบ้าน

ภาพที่ 4.2 เมรุวัดเกียรติประดิษฐ์

1.2 วัดแจ้งร้อน

1.2.1 ข้อมูลวัดแจ้งร้อน

วัดแจ้งร้อน เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 2 แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา มีชื่อเดิมว่า "วัดหงษ์ร้อน" เป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยอยุธยา หรือลพบุรี และเปลี่ยนชื่อมาเป็น "วัดแจ้งร้อน" ภายในวิหารหลวงจะเป็นที่ประดิษฐานของ "หลวงพ่อกินแดง" เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิทำมาจากศิลาแลงสีแดง บริเวณกรอบหน้าบันพระวิหารด้านนอกเป็นกรอบเกลี้ยงไม่มีลวดลาย เป็นศิลปะแบบสมัยรัชการที่ 3 ลายปูนปั้นบนซุ้มประตูหน้าต่างอุโบสถ มีทั้งหมด 14 บาน ปั้นขึ้นในปี พ.ศ. 2466 หรือประมาณสมัยต้นรัชการที่ 7 เป็นลายปูนปั้นรูปผลไม้เช่น ทับทิม น้อยหน่า มะม่วง สับปะรด ลายสัตว์น้ำ เช่น กบ ปลาทอง ปลาหมึก ปลาตีน ปู และลายสัตว์อื่นๆ เช่น กระต่าย ค้างคาว ช้างสามเศียร แพะ หมากู ลวดลายเหล่านี้ทำได้แปลกตาและประณีตงดงาม ผู้พระธรรม มีจำนวน 2 ใบ เป็นของเก่าแก่โบราณ ทำขึ้นในสมัยรัชการที่ 1 ส่วนศาลาการเปรียญ สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2470 ที่หน้าบันทำเป็นลายปูนปั้น หมูปากำลังโผล่หน้าออกมาจากปากถ้ำโดยประดับด้วยกระจกลีเป็นรูปป่า

1.2.2 สภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพวัดแจ้งร้อน

วัดแจ้งร้อน ปัจจุบันมี พระปลัดวัชรະ กนตสีโล เป็นเจ้าอาวาส มีศาลาบำเพ็ญกุศล 3 หลัง มีเมรุเผาศพจำนวน 1 หลัง เป็นเตาน้ำมัน โดยมีพนักงาน/คนงาน/สัปเหร่อ จำนวน 3 คน

อัตราค่าศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา 1-3 พัดลม คืนละ 1,000 บาท เครื่องปรับอากาศ คืนละ 1,500 บาท ค่าน้ำมันในการเผาศพ เจ้าภาพจัดซื้อน้ำมันดีเซล 90 ลิตร ค่าบริการ พนักงาน/คนงาน วันละ 200 บาท/คน และค่าสัปเหร่อวันเผา 1,500 บาท/งาน มีค่าใช้จ่ายในการบรรจุช่องเก็บอัฐิ ประมาณ 500-3,000 บาท และเจดีย์บรรจุอัฐิ 10,000 บาท ส่วนผ้าไตร เครื่องไทยธรรม ตามกำลังศรัทธา

ภาพที่ 4.3 เมรุวัดแจรงร้อน

1.3 วัดบางปะกอก

1.3.1 ข้อมูลวัดบางปะกอก

วัดบางปะกอก เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 86 ซอยสุขสวัสดิ์ 19 ถนนสุขสวัสดิ์ แขวงบางปะกอก เขต ราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ 13 ไร่ 1 งาน 16 ตารางวา มีประวัติความเป็นมาดังนี้

วัดบางปะกอก เป็นวัดโบราณที่สร้างมานานในสมัยอยุธยา แต่ได้กลายเป็นวัดร้างอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อคราวกรุงแตก พม่าได้มาอาศัยหลบซ่อนอยู่ ก่อนกลับไปก็ได้เผาวัด ทำให้วัดมีสภาพทรุดโทรมมาก เมื่อบ้านเมืองว่างเว้นจากภัยสงครามก็เริ่มมีประชาชนมาตั้งบ้านเรือนอยู่ และมีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดให้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น แทบจะเรียกว่า เป็นการสร้างใหม่ เมื่อประมาณ พ.ศ. 2325 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2327 หลังจากนั้นได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นลำดับมา

ปูชนียวัตถุที่สำคัญ ประกอบด้วย พระประธานประจำอุโบสถ พระประธานประจำ หอสวดมนต์ และรูปหล่อพระครูประศาสน์สิกขกิจ อดีตเจ้าอาวาสวัดบางปะกอก วัดบางปะกอก มีเจดีย์อยู่ 2 องค์ สร้างเป็นแบบศิลปะมอญและศิลปะเขมร มีวิหารอยู่ 2 หลัง หลังแรกสร้างด้วยปูน เป็นศิลปะแบบเขมร ส่วนหลังที่สองสร้างด้วยไม้สัก มีลวดลายฉลุ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ส่วนหอไตรสร้างเป็นทรงไทยอยู่กลางสระน้ำ

1.3.2 สภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพวัดบางปะกอก

วัดบางปะกอก ปัจจุบันมี พระครูสถิตกิจจานุกการ เป็นเจ้าอาวาส มีเสนาสนะ ภายในวัด ประกอบด้วย (1) อุโบสถ กว้าง 13 เมตร ยาว 22 เมตร สร้างครั้งแรกประมาณ พ.ศ. 2325 มีการบูรณะเมื่อ พ.ศ. 2460 และมีการบูรณะครั้งล่าสุด เมื่อ พ.ศ. 2516 (2) ศาลาการเปรียญ กว้าง 11 เมตร ยาว 19 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2530 เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ทรงไทย 2 ชั้น (3) ศาลา อินทโชตานุสรณ์ ศาลาทรงไทยประดิษฐาน รูปหล่อพระครูประศาสน์สิกขกิจ ในทำนั้งขัดสมาธิ เป็นที่ ศรัทธาเลื่อมใสของคนทั่วไป (4) ศาลาบำเพ็ญกุศล 12 ศาลา ฌาปนสถาน หอระฆัง และอื่นๆ อีก (5) กุฏิ สงฆ์ แบ่งเป็นกุฏิไม้ 16 หลัง ที่บริเวณหลังอุโบสถ กุฏิปูน 2 หลัง กุฏิด้านบนและล่างของหอสวดมนต์ และกุฏิด้านติดหอระฆังอีก 1 หลัง (6) วิหาร กว้าง 7.50 เมตร ยาว 22.50 เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก ตั้งอยู่ข้างโบสถ์ สร้างเมื่อปี พ.ศ. 2484 โดยพระครูประศาสน์สิกขกิจ และญาติโยมผู้มีจิต ศรัทธา สภาพการจัดเครื่องอำนวยความสะดวกในการจัดจัดประเพณีงานศพ โดยวัดมีพระภิกษุ จำนวน 27 รูป เภรุเฝ้าศพ จำนวน 1 หลัง เป็นเตาน้ำมัน มีพนักงาน/คนงาน/สัปเหร่อ จำนวน 6 คน มีจำนวนศพ ต่อเดือน ประมาณ 10 ศพ อัตราค่าศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา 1-6 พัดลม คีนละ 1,000 บาท เครื่องปรับอากาศ คีนละ 2,500 บาท ค่าน้ำมันสำหรับเผาศพ 2500 บาท ค่าบริการ พนักงาน/คนงานคนละ 300 บาท ต่อวัน ค่าสัปเหร่อ วันเผาศพ 500 บาท/งาน ค่าหีบศพ 4,000 บาท ค่าผ้า ไตรชุดละ 200 บาท ผ้าสบง 30 บาท เครื่องไทยทาน 200 ส่วนและค่า พระเทศน์ตามกำลังศรัทธา และจากการลงพื้นที่พบว่าประชาชนใส่ซองปัจจัยถวายพระสงฆ์ประมาณ 1,000 บาท

ภาพที่ 4.4 เมรุวัดบางปะกอก

1.4 วัดประเสริฐสุทธาวาส

1.4.1 ข้อมูลวัดประเสริฐสุทธาวาส

วัดประเสริฐสุทธาวาส เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 188 ถนนราษฎร์พัฒนา แขวงบางปะกอก เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ได้ทำการบูรณะครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. 2381 และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อปี พ.ศ. 2382 ได้เริ่มทำการบูรณะครั้งที่สองเมื่อปี พ.ศ. 2546 วัดประเสริฐสุทธาวาส สร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา อุโบสถเป็นรูปเก๋งจีน คาดว่าสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนกลาง เดิมชาวบ้านเรียกว่า วัดกลาง เหตุเพราะวัดตั้งอยู่กึ่งกลางของลำคลอง อีกวัดเรียกว่า วัดนอก หรือวัดราษฎร์บูรณะ เพราะตั้งอยู่ตรงปากคลอง ได้รับการบูรณะในสมัยรัชกาลที่ 3 มีเรื่องเล่าว่า มีชายชาวจีนซึ่งเลี้ยงหมูในแถบนั้น เมื่อพายเรือมาเก็บผักบุ้งมาเลี้ยงหมูได้ไปพบเงิน 3 ตุ่ม จึงอธิษฐานว่า ถ้าได้เงินนี้แล้วไปประกอบอาชีพแล้วร่ำรวยจะกลับมาบูรณะวัด ต่อมา

ชายชาวจีนคนนั้นร่ำรวย จึงกลับมาบูรณะวัดและทูลเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. 2381 ถือเป็นการบูรณะวัดครั้งแรก สันนิษฐานว่าชายชาวจีนคนนั้น คือ พระประเสริฐวานิช (เจ้าสัวเส็ง เศรษฐบุตร) ต้นสกุลเศรษฐบุตร ซึ่งต่อมาแตกวงศ์ตระกูล เป็น 5 ตระกูล คือ ตระกูลเศรษฐบุตร ตระกูลเสถบุตร ตระกูลภริมย์ภักดี ตระกูลโปษยะจินดา และตระกูลประนิช วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2382 กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อปี พ.ศ. 2537

วัดประเสริฐสุทธาวาส มีอาคารเสนาสนะ ภาพจิตรกรรมฝาผนังสามก๊ก อุโบสถคล้ายกับแก่งจัน หน้าบันยังมีรูปพระอ้วนคล้ายพระปู่ได้ โดยหน้าบันชั้นลด ไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ โครงสร้างอุโบสถครึ่งไม้ มีภาพจิตรกรรมฝาผนัง มีเรื่องราวสามก๊ก เขียนด้วยหมึกจีนสีดำ สันนิษฐานว่าเป็นช่างที่วาดฝีมือเดียวกับวัดราชโอรสาราม พระประธานคือหลวงพ่อสร้อยสุวรรณรัตน์ พระพุทธรูปปางมารวิชัย ที่ด้านหลังองค์พระ ปรากฏแผ่นศิลาจารึกของพระประเสริฐวานิช ข้อความจารึกด้วยอักษรจีนตามแนวตั้งจำนวน 1 บรรทัด และอักษรไทยสมัยรัตนโกสินทร์ 21 บรรทัด รอบอุโบสถเป็นเสมาเดี่ยวทำจากหินทรายแดง วิหารของด้านข้างอุโบสถมีพระพุทธรูปประทับ 9 องค์ พระประธานชื่อหลวงพ่อท้าวสุวรรณ สร้างจากศิลาทรายสีแดงสมัยอุทอง พระพักตร์สี่เหลี่ยมพระหนุเป็นลอน เส้นพระศกเมืงตะเอียดและเปลวรัศมี เป็นเปลวแบบสุโขทัยปางสมาธิ วิหารเป็นทรงโบราณ แต่ปฏิสังขรณ์ใหม่ หน้าบัน เป็นลวดลายปูนปั้นประดับกระเบื้องภายในวัดยังมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเขตราชบุรีบูรณะ

1.4.2 สภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพวัดประเสริฐสุทธาวาส

วัดประเสริฐสุทธาวาส ปัจจุบันมี พระครูปลัดพรหมจริยวัฒน์ เป็นเจ้าอาวาส มีศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน 4 หลัง มีเมรุเผาศพ จำนวน 1 หลัง เป็นเตาน้ำมัน มีพนักงาน/คนงาน จำนวน 3 คน มีสัปเหร่อ จำนวน 1 คน มีจำนวนศพ ต่อเดือน ประมาณ 10 ศพ อัตราค่าศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา 1-4 พัดลม คีนละ 1,000 บาท เครื่องปรับอากาศ คีนละ 2,000 บาท ค่าน้ำมันเตาเผาศพ 3,000 บาท ค่าบริการพนักงาน/คนงานคนละ 100 บาท/วัน ค่าสัปเหร่อ วันเผา 500 บาท ค่าช่อกีบอัฐิ 1,000 บาท เจดีย์บรรจุอัฐิ 90,000 บาท ค่าผ้าไตรชุดละ 200 บาท

ภาพที่ 4.5 เมรุวัดประเสริฐสุทธาวาส

1.5 วัดราษฎร์บูรณะ

1.5.1 ข้อมูลวัดราษฎร์บูรณะ

วัดราษฎร์บูรณะ เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 377 ถนนราษฎร์บูรณะ แขวงบางปะกอก เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เริ่มสร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ประมาณ พ.ศ. 2310 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา ครั้งแรกไม่ปรากฏ เนื้อที่พระราชทานวิสุงคามสีมา กว้าง 9.00 เมตร ยาว-เมตร ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งหลัง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2539 เนื้อที่พระราชทานวิสุงคามสีมา กว้าง 9.00 เมตร ยาว 25.50 เมตร

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย มีชาย 3 คนพี่น้อง คือ สวน ทัด และทอง เป็นผู้สร้างวัด ไม่ปรากฏว่าได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาครั้งแรกเมื่อใด แต่ครั้งที่สองเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2539 ชาวบ้านเรียกว่า วัดนอก หรือ วัดปากคลอง อันเนื่องจากอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ตรงปากคลองราษฎร์บูรณะ ชื่อของวัดได้รับการเอ่ยถึงในโคลงนิราศชุมพร แต่งโดย พระพิพิธสาส์ (ยุคสมัยรัชกาลที่ 1) ยังได้รับการเอ่ยถึงในโคลงนิราศพระยาตรัง ที่พระยาตรังแต่งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 2 ทั้งสองเอกสารระบุชื่อวัดว่าวัดราษฎร์บูรณะ อาจเป็นไปได้ว่าวัดสร้างขึ้นโดยกษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ ตามความหมายชื่อ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นวัดราษฎร์บูรณะ

พื้นที่ตั้งวัด เดิมจากหลักฐานโฉนดที่ดิน เมื่อครั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เป็นที่ธรณีสงฆ์วัดราษฎร์บูรณะ ตามระวางที่ 4353 หมายเลขที่ดินที่ 54 คิดเป็นเนื้อที่ 3216 ตารางวา หรือ 8 ไร่ 16 ตารางวา ต่อมาจากการสำรวจของเจ้าพนักงานที่ดิน ได้ออกโฉนดที่ดินเลขที่ 18249 เล่มที่ 138 หน้าที่ 49 เลขที่ 685 หน้าสำรวจ 1010 ให้แก่วัดราษฎร์บูรณะ อยู่บ้านเลขที่ 14 (ปัจจุบันเลขที่ 377 หมู่ที่ 10 ตำบลบางปะกอก อำเภอราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ที่ดินแปลงนี้มีเนื้อที่ 7 ไร่ 1 งาน 56 ตารางวา ออก ณ วันที่ 27 เมษายน พ.ศ. 2520 ปัจจุบันวัดได้เปิดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม ทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลี ในนามสำนักเรียนคณะเขตราษฎร์บูรณะ

อาคารเสนาสนะวัดราษฎร์บูรณะ วัดมีเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง คาดว่าสร้างขึ้นสมัยรัชกาลที่ 3-4 มีพระพุทธรูปสำคัญ คือ หลวงพ่อพระพุทธรุโศธร (จำลอง) สร้าง พ.ศ. 2499 อุโบสถหลังเก่าสร้างมานานคู่กับวัด ปัจจุบันจึงได้สร้างอุโบสถหลังใหม่ ในพื้นที่เดิม แล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2538 เป็นทรงไทยคอนกรีตเสริมเหล็ก กว้าง 9 เมตร ยาว 25.50 เมตร เป็นอุโบสถแบบมีเสาพะไลรอบ หอระฆัง และหอกลอง นายชุน กาญจนกฤษร์ สร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2474

1.5.2 สภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพวัดราษฎร์บูรณะ

วัดราษฎร์บูรณะ ปัจจุบันมี พระมหาสมศักดิ์ หนตจิตโต เป็นเจ้าอาวาส มีเมรุเผาศพจำนวน 1 หลัง เป็น เตาน้ำมัน จำนวนศพต่อเดือนประมาณ 10 ศพ อัตราค่าศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลาเอี่ยมขอฟิ่ง พัดลม คีนละ 1,200 บาท เครื่องปรับอากาศ คีนละ 2,200 บาท ศาลาซื่อสัตยาศิลป์ พัดลม คีนละ 1,500 บาท เครื่องปรับอากาศ คีนละ 2,500 บาท ศาลาลากเรือยศ เครื่องปรับอากาศ คีนละ 2,200 บาท ศาลาสหกรณ์ใช้เฉพาะวันเผา วันละ 1,000 บาท ค่าน้ำมันเผาศพ 3,000 บาท ค่าบริการพนักงาน/คนงาน 400บาท/วัน ค่าสัปหระวันเผา 500 บาท/งาน ค่าที่บราคาขั้นพื้นฐาน 3,500 บาท ค่าอาหารว่าง (กล่อง) ประมาณ 28-60 บาท ค่าดอกไม้ ชั้นพื้นฐาน 3,500 บาท ค่าช่งเก็บอัฐิ 6,600 บาท พร้อมป้ายชื่อ ส่วนช่งเก็บอัฐิไม่มีป้ายชื่อ 5,000 บาท ค่าผ้าไตรชุดละ 200 บาท ผ้าสบง 100 บาท ค่าเครื่องไทยธรรม พื้นฐาน 300 บาท ค่าโลงเย็นตลอดงาน 1,000 บาท วัดราษฎร์บูรณะมีการจัดพิธี กงเต็ก โดยมีค่าบริการเผาอุปกรณ์ 500-1,000 บาท ค่าบริการเก็บศพ ค่าบำรุงตามกำลังศรัทธา มีที่พักในวัด ค่าน้ำค่าไฟตามกำลังศรัทธาจากเจ้าภาพ

ภาพที่ 4.6 เมรุวัดราชบุรณะ

1.6 วัดสน

1.6.1 ข้อมูลวัดสน

วัดสน เป็นวัดราชบุรณะ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่เลขที่ 1 ซอยสุขสวัสดิ์ 35 ถนนสุขสวัสดิ์ แขวงราชบุรณะ เขตราชบุรณะ กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่ริมคลองแจรงร้อน ในแขวงราชบุรณะ วัดสร้างขึ้นเมื่อราวปี พ.ศ. 2400 จากการสันนิษฐานอุโบสถหลังเดิมที่รื้อถอนเมื่อ พ.ศ. 2458 แต่เดิมบริเวณนี้มีต้นสนอยู่มาก จึงได้ชื่อว่า วัดต้นสน ต่อมาชาวบ้าน เรียกสั้น ๆ ว่าวัดสน วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อใดไม่แน่ชัด คาดว่า ราว พ.ศ. 2415 วัดยังมีการจัดตั้งโรงเรียนการสอนพระปริยัติธรรม วัดมีการจัดทำวัตถุมงคล เช่น ตะกรุด 7 ดอก ตะกรุดโทนกุมารทอง ตะกรุดเดี่ยวหรือพิรอดแขน ผ้ายันต์

อาคารเสนาสนะ ในวัดสนประกอบด้วย อุโบสถกว้าง 6 เมตร ยาว 12 เมตร มีเครื่องลายครามประดับทั้งหน้าและหลัง ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 ด้าน เล่าเรื่องพุทธประวัติ และทศชาติชาดก มีพระพุทธรูป 3 องค์ โดยองค์ประธานสร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 6 ส่วนอีก 2 องค์ เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ตั้งแต่อุโบสถหลังเดิม มีกุฏิ 20 หลัง มีหอสวดมนต์ ศาลาการเปรียญ 2 หลัง หลังแรกสร้างด้วยไม้

สักมีอายุเก่าแก่กว่า 100 ปี อีกหลังมีบันไดพระยานาคทอดยาวขึ้นไปสูง สามารถมองเห็นทิวทัศน์ที่สวยงามของกรุงเทพมหานคร และรูปเหมือนหลวงปู่โม่ เป็นเกจิอาจารย์ที่ชาวราษฎร์บูรณะรู้จักดี

1.6.2 สภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพวัดสน

วัดสน ปัจจุบันมี พระครูปลัดนายกวรวัดน์ เป็นเจ้าอาวาส มีศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน 4 หลัง มีเมรุเผาศพ จำนวน 1 หลัง เป็น เตาน้ำมัน มีพนักงาน/คนงาน/สัปเหร่อ รวม 3 คน จำนวนศพต่อเดือน ประมาณ 5 ศพ อัตราค่าศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา 1-4 พัดลม คีนละ 1,000 บาท วันเผา 1,000 บาท ศาลาเครื่องปรับอากาศ คีนละ 1,500 บาท วันเผา 1,500 บาท ค่าน้ำมันเตาเผาศพ 2,500 บาท ค่าบริการ พนักงาน/คนงาน 4,000 บาท/งาน (เหมาจ่ายคนงาน 3 คน) ค่าสัปเหร่อ วันเผา 1,500 บาท/งาน ค่าหีบศพ 5000 บาท ค่าอาหารว่าง กล่องละ 28-45 บาท อาหารเลี้ยงพระ วันเผา หัวละ 250 บาท/คน ค่าดอกไม้ 3,500 บาท ค่าพวงหรีด 800 บาท ค่าช่องเก็บอัฐิ บนมณฑป 50,000 บาท ค่าผ้าไตรชุดละ 200 นอกจากนี้ วัดยังจัดให้มีสวัสดิการคนงาน เดือนละ 3000 บาทต่อคน

ภาพที่ 4.7 เมรุวัดสน

1.7 วัดสารอด

1.7.1 ข้อมูลวัดสารอด

วัดสารอด เป็นวัดราษฎร์ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่หมู่ที่ 8 ถนนสุขสวัสดิ์ แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร ตั้งอยู่บริเวณริมคลองราษฎร์บูรณะ สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย เนื่องจากพบใบเสมาสมัยอยุธยาตอนปลาย ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้สร้าง เดิมมีเนื้อที่ประมาณ 4 ไร่ ต่อมาได้ซื้อที่ดินเพิ่มเติมอีก ชื่อเดิมคือวัดเสีอรอด โดยมีเรื่องเล่าไว้ว่า เมื่อแรกสร้าง

วัดมีเสี้ยวตัวหนึ่งถูกยิงได้รับบาดเจ็บ แล้ววิ่งหนีมาที่บริเวณวัด รอดตายอย่างปาฏิหาริย์ ประมาณ พ.ศ. 2457 ในสมัยรัชกาลที่ 6 ต้นสกุล “กาญจนกฤษร” ได้บูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะทั้งอาราม ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2530

เสนาสนะที่สำคัญ ประกอบด้วย อุโบสถวัดสารอด เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน กว้าง 10.62 เมตร ยาว 23.36 เมตร หลังคาลาด 3 ชั้น ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ จิตรกรรมฝาผนัง เขียนเป็นภาพเหตุการณ์ในพุทธประวัติ มีพระพุทธรูปปางสมาธิ ซึ่งมีพุทธลักษณะเช่นเดียวกับพระพุทธรูปชินราช ขนาดหน้าตักกว้างประมาณ 80 นิ้ว เป็นพระประธาน วิหารวัดสารอด เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้น มีนามว่า “หลวงพ่อรอด” เล่ากันว่า หลวงพ่อรอด เคยถูกขโมยลงเรือ แล้วเรือล่ม หลวงพ่อรอดลอยกลับมาที่วัดดังเดิม วิหารมีจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่อง พระสุธน-มโนราห์ ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน กว้าง 15 เมตร ยาว 30 เมตร

1.7.2 สภาพปัจจุบันของวัด ในการใช้จัดประเพณีงานศพวัดสารอด

วัดสารอด ปัจจุบันมี พระศรีธีรพงศ์ ผู้รักษาการเจ้าอาวาส มีศาลาบำเพ็ญกุศล 11 หลัง มีเมรุเผาศพ จำนวน 1 หลัง เป็นชนิดเตาน้ำมัน มีพนักงาน คนงาน และสัปเหร่อ รวม 3 คน มีการเผาศพประมาณ 10 ศพ ต่อเดือน อัตราค่าศาลาบำเพ็ญกุศล ศาลา 1-11 พัดลม คี้นละ 1,000 บาท หากใช้เครื่องปรับอากาศ คี้นละ 1,500 บาท และคิดค่าไฟฟ้าตามมิเตอร์ประจำศาลา ค่าน้ำมันเตาเผา ศพ 2,500 บาท ค่าบริการ พนักงาน/คนงานคนละ 100 บาท/วัน ค่าสัปเหร่อวันเผา 500 บาท/งาน ค่าผ้าไตรชุดละ 300 บาท ค่าเพิ่มค่าน้ำไฟเหมารวม 500 บาท

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ภาพที่ 4.8 แมรุวัดสารอด
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตารางที่ 4.2 สภาพปัจจุบันการจัดการจัดงานศพของวัดในเขตราษฎร์บูรณะ

ที่	รายการจ่าย	วัดเกียรติประดิษฐ์	วัดแจ้งร้อน	วัดบางประกอก	วัดประเสริฐ สุทรวาส	วัดสุราษฎร์บูรณะ	วัดเสน	วัดสารอด

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาการปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีงานศพของประชาชนในเขตราชภัฏบุรีรัมย์ ในชุมชนวัด 7 แห่ง ประกอบด้วย วัดเกียรติประดิษฐ์ วัดแจกร้อน วัดบางปะกอก วัดประเสริฐสุทธาวาส วัดราชภัฏบุรีรัมย์ วัดสน และวัดสารอด พบว่ามีสภาพการปฏิบัติ ตามหัวข้อดังนี้

1. การนำศพไปวัด

ประชาชนชาวพุทธในพื้นที่เขตราชภัฏบุรีรัมย์ มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการ การนำศพไปวัด พบว่า ญาตินำใบมรณบัตรไปแสดงกับทางวัด เพื่อให้วัดจัดเจ้าหน้าที่ไปรับศพ หรือจะนำศพไปเอง มีการเตรียมเปลี่ยนเสื้อผ้าจากบ้าน หรือโรงพยาบาล พร้อมจัดเตรียมสิ่งของ เช่น ผ้าแพรสำหรับคลุมศพ รูปภาพที่จะต้องตั้งหน้าศพ ใบมรณบัตร เป็นต้น

2. การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพ ถือว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัวระหว่างญาติสนิท ของประชาชนชาวพุทธ ในพื้นที่เขตวัดราชภัฏบุรีรัมย์ ไม่นิยมมีการเชิญคนภายนอกมาร่วมงาน เป็นการอาบน้ำชำระร่างกายศพจริงๆ โดยอาบน้ำอุ่นก่อนแล้วล้างด้วยน้ำเย็น ฟอกสบู่ขัดถูร่างกายศพให้สะอาด เมื่ออาบน้ำศพแล้ว ก็เอาน้ำเครื่องหอม แป้ง น้ำหอม หรือขมิ้นมาทาตามร่างกายตลอดถึงฝ่ามือฝ่าเท้า เมื่อชำระร่างกายศพเสร็จแล้ว ก็แต่งศพตามฐานะของผู้ตาย เช่น ข้าราชการแต่งเครื่องแบบ เป็นต้น เครื่องแต่งตัวนั้นนิยมใช้เสื้อผ้าที่สะอาดและใหม่ที่สุดเท่าที่แต่งตัวศพเสร็จเรียบร้อยแล้วจึงเชิญศพขึ้นนอนบนเตียงสำหรับรองรับการรดน้ำต่อไป

3. ที่ตั้งโต๊ะหมู่บูชา

ประชาชนชาวพุทธในพื้นที่เขตราชภัฏบุรีรัมย์ มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการตั้งโต๊ะหมู่บูชา โดยตั้งด้านศีรษะของศพหน้าโต๊ะหมู่บูชาไปทางทิศใดทิศหนึ่ง ยกเว้นทิศตะวันตก ตั้งไว้สูงกว่าเตียงรองศพพอสมควร มีการจัดเครื่องสักการบูชาประณีตสวยงาม

ภาพที่ 4.9 การตั้งโต๊ะหมู่บูชา

4. การรดน้ำศพ

ประชาชนชาวพุทธในพื้นที่เขตราชบุรีบูรณะ มีการรดน้ำศพ โดยก่อนจะเริ่มพิธีรดน้ำศพ นิยมให้เจ้าภาพจุดเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยก่อนแล้วจึงเริ่มพิธีรดน้ำศพต่อไป เวลารดน้ำศพที่นิยมกันโดยทั่วไปคือเวลา 16.00–17.00 น. นิยมให้ลูกหลานวงศ์าคณาญาติผู้ใหญ่ใกล้ชิดทำการรดน้ำศพเสียก่อนเชิญแขกผู้มีเกียรติ ประชาชนชาวพุทธในพื้นที่เขตราชบุรีบูรณะ นิยมให้ลูกหลาน หรือญาติฝ่ายเจ้าภาพคอยรับรองและเชิญเข้ารดน้ำศพพร้อมทั้งแนะนำทางเข้าโปรดน้ำและทางออก

สำหรับการจัดเตรียมสิ่งของเครื่องในการรดน้ำศพนั้น ประกอบด้วย โต๊ะเครื่องทองน้อย (หรือจะใช้เชิงเทียน 1 ที่ พร้อมเทียน 1 เล่ม กระจกธูป 1 ที่ พร้อมธูป 1 ดอก) ตั้งไว้ด้านศีรษะศพ โต๊ะชั้นผสมน้ำอบ 1 ชุด พร้อมชั้นเล็ก หรือภาชนะอื่นที่เหมาะสม 1 ที่ (อาจใช้หลายที่แล้วแต่ลักษณะงาน) การประกอบพิธี เมื่อถึงกำหนดเวลา ผู้เป็นประธานในพิธี จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยตามที่จัดไว้ แล้วเคารพศพ รับขันหรือเต้าหอมเทลงบนมือศพที่ยื่นออกมาแล้วเคารพศพอีกครั้งหนึ่ง แล้วนั่งพักสักครู่เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่เจ้าภาพ ถ้าไม่มีที่นั่งหรือริบด่วนก็ลาเจ้าภาพกลับได้ ผู้ร่วมพิธีทยอยกันเข้าอาบศพจนกว่าจะหมด สำหรับศพที่มีอายุสูงส่งกว่าตน พึงนั่งคุกเข่าน้อมตัวลงยกมือไหว้พร้อม กับนิกขอมมาต่อศพนั้นว่า “กายะกัมมัง วะจิกัมมัง มะโนกัมมัง อะโหสิกัมมัง โหตุ” ถือภาชนะสำหรับรดศพด้วยมือทั้งสอง เทลงที่ฝ่ามือขวาของศพ พร้อมกับนิกในใจว่า “อิทัง มะตะกะสะระริัง อาสิญจิติ ทะกัง วิยะ อะโหสิกัมมัง” รดน้ำศพเสร็จแล้ว น้อมตัวลงยกมือไหว้โดยอธิษฐานว่า “ของงไปสุคติๆ เถิด”

ภาพที่ 4.10 การรดน้ำศพ

5. การจัดศพลงหีบ

การจัดศพลงหีบนั้น นิยมมอบให้เจ้าหน้าที่ของวัดหรือสัปเหร่อ ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นศพที่ได้รับพระราชทานโกศหรือหีบหลวงเจ้าหน้าที่จากสำนักพระราชวังเป็นผู้ดำเนินการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ภาพที่ 4.11 การบรรจุศพ

6. การตั้งศพ

เมื่อดังศพและจัดดอกไม้ธูปเทียนเคารพศพไว้เรียบร้อยแล้ว ให้ตามไฟ (ตะเกียงมีโคม และ หรีไฟไว้ ปลายเท้าศพ 1 ที) ในพิธีทางราชการ เมื่อนำศพขึ้นตั้งเรียบร้อยแล้วจะนิมนต์พระสงฆ์ 10 รูป หรือ 20 รูป บังสุกุล จบแล้วถวายไทยธรรม พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำก็เป็นอันเสร็จพิธี แต่ศพ ชาวบ้านทั่วไป ปัจจุบัน นิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป หรือหลายรูปก็ได้แต่ศรัทธาของเจ้าภาพพระสงฆ์มาถึง แล้ว เมื่อเจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลบนที่ศพหรือบนที่ที่เตรียมไว้ นิมนต์พระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุล (จะเป็นผ้า ไตรจีวร สบง หรือผ้าเช็ดตัวก็ได้) เมื่อพระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุลแล้วก็ป็นอันเสร็จพิธีในตอนนี

7. การจัดสถานที่ตั้งศพ

ถ้าผู้ตายเป็นผู้ใหญ่แห่งตระกูล และบริเวณบ้านเรือนกว้างขวางเหมาะสมแก่การตั้งศพ บำเพ็ญกุศลได้ ก็นิยมจัดบำเพ็ญกุศลที่บ้าน เพราะโดยมากนิยมบำเพ็ญกุศลไว้เวลานานอย่างน้อยก็ ครบ 100 วัน จึงจะทำพิธีพระราชทานเพลิงศพหรือจึงจะมีพิธีฌาปนกิจศพ กรณีเสียชีวิตที่บ้าน แต่สถานที่ไม่เหมาะสมที่จะใช้บำเพ็ญกุศลที่วัดได้วัดหนึ่งใกล้บ้าน หรือวัดที่เหมาะสมแก่ฐานะของ ผู้ตาย

8. สถานที่ตั้งศพ

สถานที่ตั้งศพนั้น นิยมตั้งหันด้านศีรษะของศพไปทางทิศหมู่บูชาพระพุทธรูป และนิยม ตั้งอยู่ระดับต่ำกว่าทิศหมู่บูชาพระพุทธรูป หรือมีระดับสูงต่ำไล่เลี่ยกันนิยมตั้งศพไว้ ณ สถานที่ข้างใด ข้างหนึ่งอันเป็นสถานที่เหมาะสมหรับเป็นที่ประดิษฐานสิ่งทีเคารพและนิยมตั้งไว้ ให้ห่างออกจากข้าง ฝา ประมาณ 1 ศอกเป็นอย่างน้อย เว้นระยะวางไว้สำหรับเดินได้รอบเพื่อสะดวกแก่การนำพวงหรีดไป ติดประดับตามฝาผนังที่ตั้งศพ

ภาพที่ 4.12 สถานที่ตั้งศพ

9. สถานที่ตั้งอาสน์สงฆ์สวดพระอภิธรรม

ควรยกขึ้นให้สูงจากพื้นประมาณ 1 ศอกเป็นพอดิ โดยจัดตั้งไว้ด้านซ้ายโต๊ะหมู่บูชา จัดตั้งตู้พระอภิธรรมไว้บนอาสน์สงฆ์หน้าพระสงฆ์รูปสวดพระอภิธรรม จัดเครื่องสักการบูชาพระธรรม อีกส่วนหนึ่งโดยเฉพาะประกอบด้วย กระดาษรูป 1 ใบ (พร้อมรูป 3 ดอก) เชิงเทียนและแจกันอย่างละ 1 คู่ (พร้อมเทียนและดอกไม้) โดยจัดตั้งไว้บนโต๊ะ สูงเหนือระดับอาสน์สงฆ์เล็กน้อย โต๊ะรองเครื่องสักการบูชา นั้น ไม่นิยมใช้โต๊ะรองที่สูงมากนัก จะบังพระสงฆ์ หรือไม่ต่ำมากนัก ซึ่งจะดูไม่เหมาะสม นิยมใช้โต๊ะขนาดกลางไม่เล็ก หรือใหญ่นัก

10. สถานที่ตั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์

ถ้าผู้ตายเคยได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ นิยมนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ติดกับหมอนรองใส่พาน โดยตั้งพานรองเครื่องราชอิสริยาภรณ์ไว้ ด้านศีรษะของศพ ตั้งพานรองเครื่องแบบไว้ด้านเท้าของศพ และนิยมโต๊ะเล็กสำหรับรองรับให้สูงพอสมควร

11. สถานที่ตั้งรูปของผู้ตาย

รูปของผู้ตายนั้น รูปที่นำมาตั้งนั้น นิยมรูปที่มีขนาดใหญ่พอสมควร ไม่นิยมนำรูปเล็กเกินไปมาตั้ง เพราะไม่น่าดู เป็นการไม่ยกย่องผู้ตายเท่าที่สมควร

ภาพที่ 4.13 สถานที่ตั้งรูปของผู้ตาย

12. เครื่องใช้ในพิธีศพ

เครื่องใช้ที่จำเป็นในพิธีศพ ประกอบด้วย ผ้าภูษาโยง ด้ายสายสิญจน์ เครื่องทองน้อย ภาชนะสำหรับกรวดน้ำ กระจ่างรูป เชิงเทียน แจกันพร้อมดอกไม้กระจ่างรูปขนาดใหญ่ พร้อมตะเกียงเล็ก หรือเทียนชนวน และรูปจำนวนมากสำหรับผู้มาเคารพศพ โต๊ะรองกราบ

13. การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลบังสุกุลปากหีบ

เมื่อได้นำศพเขาบรรจุในหีบศพแล้วยกขึ้นประดิษฐานบนเครื่องตั้งประดับตกแต่งเครื่องประดับเรียบร้อยแล้วนิยมจัดพิธีบำเพ็ญกุศลบังสุกุลปากหีบ โดยนิมนต์พระสงฆ์พิจารณาบังสุกุล เมื่อพิธีการทุกอย่างพร้อมแล้ว นิมนต์พระสงฆ์ขึ้นนั่งบนอาสน์สงฆ์ เจ้าภาพงานศพเริ่มจุดเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัยและจุดเครื่องบูชาที่หน้าหีบศพ ถ้ามีเครื่องทองน้อยตั้งหน้าหีบศพด้วย นิยมจุดเครื่องบูชาที่เครื่องทองน้อยนั้น จากนั้น พิธีกรนำผ้าบังสุกุลเข้าไปเชิญเจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลต่อไปทันที เจ้าภาพทอดผ้าบังสุกุลมาทอด พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล จบแล้ว พระสงฆ์อนุโมทนา เจ้าภาพกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายแล้วประนมมือรับพรต่อไป

ภาพที่ 4.14 การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลบังสุกุลปากหีบ

14. การจัดพิธีสวดพระอภิธรรมประจำคืน

การสวดพระอภิธรรม นิยมสวดในเวลากลางคืน ให้จัดที่สำหรับพระสงฆ์สวด 4 รูป สถานที่ให้ตั้งตู้พระอภิธรรม แจกัน เชิงเทียน กระจกธูป การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลสวดพระอภิธรรม ประจำคืนนั้น นิยมจัดพิธีตั้งแต่วันตั้งศพเป็นต้นไปทุกคืน นิยมสวด 3 คืน 5 คืน หรือ 7 คืน ตามปกติ จะเริ่มตั้งแต่เวลา 19.00 น. ถ้าผู้ตายเป็นข้าราชการผู้ใหญ่ หรือเป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป นิยมเปิดโอกาสให้มีการจองเป็นเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลอุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อท่านผู้มีพระคุณหรือมีอุปการคุณแก่ตน ตามประเพณีนิยมของสังคม

ภาพที่ 4.15 พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม

15. การบรรจุศพ

เมื่อเจ้าภาพได้บำเพ็ญกุศลศพครบ 3 วัน 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วัน แล้วยังไม่ทำการฌาปนกิจ จะต้องเก็บไว้เพื่อรอญาติหรือรอโอกาสอันเหมาะสมจึงจะทำพิธีฌาปนกิจต่อ จะเก็บศพไว้ที่บ้านหรือที่วัดก็สุดแล้วแต่สะดวก ถ้าเก็บไว้ที่วัด ก็นิยมการบรรจุศพ โดยพิธีบรรจุศพ เมื่อเจ้าภาพบำเพ็ญกุศลตามจำนวนวันที่กำหนดไว้แล้ว พอได้เวลาก็นำศพไปยังสถานที่บรรจุ นำหีบศพเข้าที่เก็บ แต่ยังไม่ปิดที่เก็บ เชิญแขกเข้าเคารพศพตามลำดับ โดยเจ้าภาพจะนำดินเหนียวก้อนเล็ก ๆ ห่อกระดาษสีเงินสีทอง หรือเป็นสีขาวสีดำใส่ถาดไว้ เพื่อแจกแขกคนละก้อน จะมีดอกไม้ด้วยก็ได้ เมื่อก่อนนำดินเหนียวและดอกไม้ ไปวางเคารพศพแล้ว เจ้าภาพก็ทอดผ้าบังสุกุลที่ปากหีบศพและนิมนต์พระสงฆ์ชักผ้าบังสุกุลแล้วก็เก็บศพเป็นอันเสร็จพิธี

ภาพที่ 4.16 การบรรจุศพ

16. การฌาปนกิจศพ

การฌาปนกิจศพ ได้แก่ การปลงศพ หรือเผาศพ เจ้าภาพจะต้องกำหนดวันที่จะฌาปนกิจศพให้เป็นที่น่าพอใจแล้ว จึงไปทำความตกลงกับเจ้าหน้าที่ของวัดที่จะทำการฌาปนกิจศพ ก่อน ทั้งนี้เพื่อเลือกวันเวลาที่ต้องการเป็นการจองไว้ก่อนการฌาปนกิจศพ ผู้ที่มีสิทธิ์ได้รับพระราชทานเพลิง หากเจ้าภาพผู้จัดการศพมีความประสงค์จะขอพระราชทานเพลิง ต้องทำหนังสือไปยังกองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง ก่อนที่จะทำพิธี อย่างน้อย 7 วัน ก่อนที่จะทำพิธีพระราชทานเพลิง ต้องนำ

ศพมาตั้งสวดพระอภิธรรมอีกวาระหนึ่ง วันรุ่งขึ้นจึงจะพระราชทานเพลิง แต่บางรายก็ไม่ได้ตั้งสวดพระอภิธรรม เพียงแต่ยกศพขึ้นตั้งในตอนเช้าเลี้ยงพระเพล มีพระธรรมเทศนาในตอนบ่าย แล้วมาปนกิจศพหรือประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพในตอนเย็น การกระทำเช่นนี้เรียกว่า ตั้งเช้า เมาเย็น แต่ถ้าศพเป็นบุพการีสามีภรรยา ก็ควรตั้งศพสวดพระอภิธรรมอีกคืนหนึ่งก่อน เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้วายชนม์

เนื่องด้วยการฌาปนกิจศพเป็นงานที่สำคัญมาก สิ่งของต่าง ๆ ที่จะต้องเตรียมการใน dki ฌาปนกิจศพ ประกอบด้วย ผ้าไตรทอดบังสุกุล ดอกไม้จันทน์ นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปสวดหน้าไฟ ปัจจัย และไทยธรรมถวายพระสวดหน้าไฟ การประกอบพิธี เมื่อได้เวลา ท่านผู้ประธานในพิธีขึ้นไปทอดผ้าไตรบังสุกุลบนเมรุ เคารพศพแล้วรับผ้าไตรบังสุกุลที่รับมาจากเจ้าภาพหรือเจ้าหน้าที่วางขวางบนภูเขาโยงบนพานแล้วเลี้ยงไปยืนอยู่ข้าง ๆ ประนมมือ เมื่อพระสงฆ์มาชักผ้าบังสุกุล จากนั้น รับกระทงขมาศพวางไว้ใต้หีบศพด้านศีรษะศพ (ถ้ามี) รับดอกไม้จันทน์จุดที่ตะเกียงแล้ววางไว้ใต้หีบศพ เคารพศพ แล้วลงจากเมรุ จากนั้นผู้ร่วมพิธีทยอยขึ้นไปวางดอกไม้จันทน์จนเสร็จสิ้น รอเผาจริง

ภาพที่ 4.17 การฌาปนกิจศพที่วัดสารอด

17. การบวชหน้าไฟ

งานศพบางงาน ได้ให้บุตรหลานของผู้ตายบวชเป็นสามเณรในวันที่เผาศพ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรียกว่า “บวชหน้าไฟ” การบวชหน้าไฟ ถ้าการบวชจะต้องตกลงใจล่วงหน้าไว้ก่อน เพราะจะต้องเตรียมเครื่องบวช และผู้ที่บวชนั้นควรให้มีอายุพอสมควร เมื่อได้ผู้ที่บวช เรียกร้อยแล้ว ก็ต้องแจ้งหรือนิมนต์พระอุปัชฌาย์ให้จัดการบวชบุตรหลานของผู้ตายตามที่ตนประสงค์

ภาพที่ 4.18 การบวชน้ำไฟ

18. การมีพระธรรมเทศนา

การมีพระธรรมเทศนา คือ การนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมในวันที่จะบรรจุศพหรือวันที่จะทำการฌาปนกิจศพ ซึ่งตามปกติจะจัดขึ้นในตอนบ่าย โดยในตอนเช้าเจ้าภาพจะต้องจัดเตรียมภัตตาหารเพลถวายพระสงฆ์ เสร็จแล้ว ตอนบ่ายก็มีการแสดงพระธรรมเทศนา

ภาพที่ 4.19 การแสดงพระธรรมเทศนาในงานศพ

19. เคลื่อนศพไปสุเมรุ

การเคลื่อนศพต้องนิมนต์พระสงฆ์ 1 รูป เวียนรอบเมรุ 3 รอบการเวียน ต้องเวียนจากขวาไปซ้าย เจ้าภาพและญาติของผู้ตายต้องเดินเข้าขบวนตามศพเวียนรอบเมรุด้วยในขบวน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ มีคนถือเครื่องทองน้อย หรือกระถางธูปหน้าศพ เมื่อนำศพเวียนรอบเมรุครบ 3 รอบแล้ว ก็นำศพขึ้นตั้งบนเมรุ

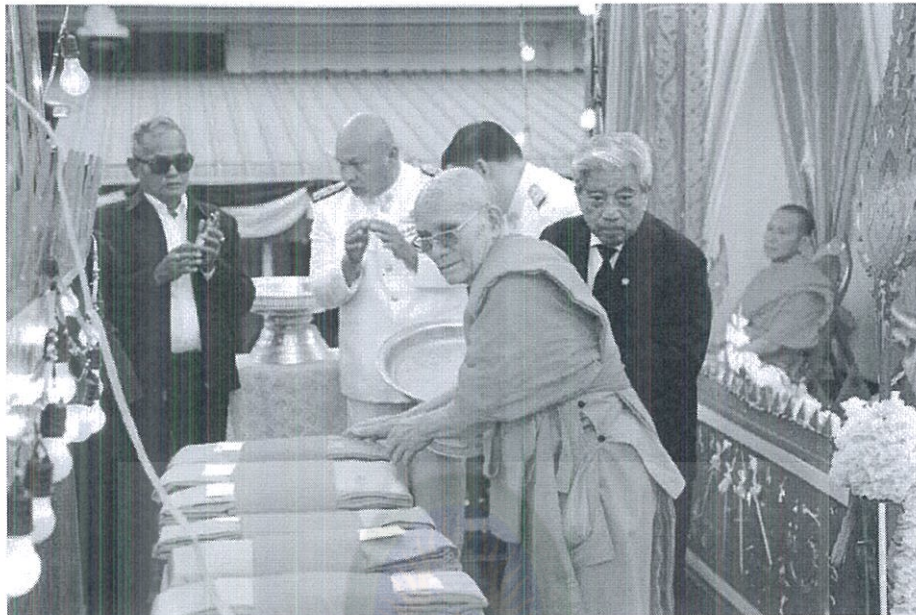

ภาพที่ 4.20 เคลื่อนศพไปสุเมรุ

20. การทอดผ้าบังสุกุล

การทอดผ้าบังสุกุลนั้น เจ้าภาพจะต้องพิจารณาว่า แยกผู้มีเกียรติชั้นผู้ใหญ่ที่มีจำนวนเท่าใดก็จัดผ้าไตรเท่ากับจำนวนแยกชั้นผู้ใหญ่ การที่จะใช้ผ้าไตรสำหรับทอดผ้าบังสุกุลมากน้อยเพียงใดนั้น ควรให้เป็นไปตามความเหมาะสมการเชิญแขกชั้นทอดผ้าบังสุกุล เจ้าภาพจะต้องไปเชิญด้วยตนเอง โดยมีผู้ถือพานผ้าไตรตามเจ้าภาพไปด้วย แต่ถ้าประธานในพิธีเป็นผู้ใหญ่หรือเป็นผู้บังคับบัญชาชั้นสูงของเจ้าภาพก็ควรถือพานด้วยตนเองไปเชิญแขกผู้รับเชิญลูกจากที่นั้น เจ้าภาพหรือผู้ถือพานผ้าไตรก็เดินตามแขกผู้นั้นไป เมื่อขึ้นบันไดเมรุแล้วก็ส่งมอบผ้า ประธานในพิธีก็จะรับผ้าไตรนำไปวางลงตรงที่สำหรับทอดผ้า แต่ถ้าไม่มีการจัดที่สำหรับทอดผ้าไว้ ก็วางผ้าไตรนั้นลงบนหีบศพทางด้านหัวนอนศพ แล้วผู้ทอดผ้าก็คอยอยู่จนกว่าพระสงฆ์จะมาชักผ้าบังสุกุลนอกจากเจ้าภาพจะนำ

ผ้าไตรไปเชิญแขกด้วยตนเองแล้วดอกไม้ รูปเทียนที่จัดไว้ สำหรับประธาน เจ้าภาพก็ต้องนำไปเชิญด้วยตนเอง

ภาพที่ 4.21 การทอดผ้าบังสุกุล

21. การเก็บอัฐิ

สิ่งต่างๆ ที่จะต้องเตรียมการในการเก็บอัฐิ ประกอบด้วย ผ้าไตรบังสุกุลเท่ากับจำนวนพระสงฆ์ที่เจ้าภาพนิมนต์ อาจจะเป็น 3 รูป หรือ 1 รูปก็ได้ น้ำอบ ดอกมะลิ เหรียญเงิน เหรียญทอง สำหรับโปรยอัฐิ โภคใส่อัฐิ ผ้าขาวสำหรับห่ออัฐิและเกล้าถ่านเพื่อนำไปลอยอังคาร ปิ่นโตอาหารสำหรับถวายพระสงฆ์ ดอกไม้รูปเทียน ไทยธรรม ตามจำนวนพระสงฆ์

ภาพที่ 4.22 การเก็บอัฐิ

22. บรรจุอัฐิ

อัฐิที่เหลือจากการเก็บใส่โกศซึ่งได้รวบรวมใส่ห่อผ้าไว้แล้วนั้น เจ้าภาพบางรายก็ซื้อมาบรรจุไว้ที่วัด บางรายก็บรรจุไว้ในเจดีย์หรือพระปรารักษ์ ซึ่งภายในองค์เจดีย์หรือพระปรารักษ์นั้นได้ทำไว้เป็นช่อง ๆ บางวัดก็ทำที่สำหรับบรรจุอัฐิไว้ตามผนังระเบียงของวิหารหรือโบสถ์ การบรรจุอัฐินั้น เมื่อตกลงจะทำการบรรจุไว้ที่ใด เจ้าภาพก็ต้องเตรียมไปจัดการเมื่อเวลาบรรจุเจ้าภาพก็จุดธูปเทียนเคารพอัฐิและบอกว่าจะบรรจุอัฐิไว้ในที่นั้น มีโอกาสเมื่อใดก็บำเพ็ญกุศลให้ นิมนต์พระสงฆ์ 4 รูปมาบังสุกุลอัฐิ โดยมีของถวายพระพร้อมด้วยใบปวารณาตามสมควร เมื่อได้บังสุกุลเสร็จแล้วก็ใช้น้ำหอมประพรมที่อัฐิแล้วจึงนำเข้าไปบรรจุ

ภาพที่ 4.23 ที่บรจจธัฎว้ฎรชฎฎัฎรณะ

23. การลยอ้งคอร

การลยอ้งคอร ค้อการนำอฐัฎไปลยอ้งคอรในแม่่น้ำหรือทะเล ญวติจะต้อจ้ฎคอรด้วยตนเอง โดยจะต้อจ้ฎรูปเทยงบชชว แล้วจ้ฎหยอ้งคอรน้ลงในแม่่น้ำหรือทะเล พร้อมคอกไม้รูปเทยง ตามลงไปในที่ลยอ้งคอรน้ด้วยความคอรระรอยอฐัฎลงไปในที่ลยอ้งคอรก็ได้ เหตุที่ลยอ้งคอร หลังจากคอรบณกจคคพ แล้วเพราะเช้อก้นว่ คนเรากจ้ฎจกจธชฎ เมื่อต้อคตบแล้วก็คอร ให้กลับปออยู่ในสภวคเดิม

ภาพที่ 4.24 การลยอ้งคอร

ระยะที่ 2 จากการศึกษาสภาพปัจจุบันประเพณีงานศพตามหลักพระพุทธศาสนา ของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร มีที่การจัดประเพณีงานศพในทั้ง 7 วัดมีลักษณะประกอบพิธีกรรมที่ไม่แตกต่างกัน ประกอบด้วย

การนำศพไปวัด การอาบน้ำศพ ที่ตั้งโตะหมูปูชา การรดน้ำศพ การจัดศพลงหีบ การตั้งศพ การจัดสถานที่ตั้งศพ สถานที่ตั้งศพ สถานที่ตั้งอาสน์สงฆ์สวดพระอภิธรรม สถานที่ตั้งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ สถานที่ตั้งรูปของผู้ตาย เครื่องใช้ในพิธีศพ การจัดพิธีบำเพ็ญกุศลบังสุกุลปากหีบ การจัดพิธีสวดพระอภิธรรมประจำคืน การบรรจุศพ การฌาปนกิจศพ การบวชหน้าไฟ การมีพระธรรมเทศนา เคลื่อนศพ ไปสุเมรุ การทอดผ้าบังสุกุล การเก็บอัฐิ บรรจุอัฐิ และการลอยอังคาร

ระยะที่ 3 การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับ วิถีชีวิตของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจ สังคม บนฐานวัฒนธรรม

1. รูปแบบการจัดงานศพ

1.1 กรณีที่ผู้ตายเป็นฆราวาส

1.1.1 การจัดพิธีศพ ฆราวาสส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญในการจัดพิธีศพ โดยมีความ คิดเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ล่วงลับ แม้ว่าการจัดพิธีศพจะ มีความยุ่งยาก แต่ก็มีคุณค่าทางจิตใจ แต่อีกจำนวนหนึ่งมีความเห็นว่า ควรลดขั้นตอนในการจัดพิธี งานศพลงบ้าง เช่น จำนวนคืนที่สวด วงปี่พาทย์ การจัดงานเลี้ยงอาหาร ดอกไม้ประดับ ของชำร่วย เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เห็นว่าควรตัดออกหรือจัดให้มีความเหมาะสม เพราะในปัจจุบันเศรษฐกิจไม่ อำนวย ประกอบกับเวลาในการจัดพิธีมีจำกัดด้วย และบางเรื่องก็อาจจะทำให้มลภาวะทางอากาศเป็น พิษได้ เช่น พวงหรีดหรือดอกไม้ประดับหน้าหีบศพ

1.1.2 บทสวดฆราวาสส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญกับบทสวดว่า มีความจำเป็นต่อการ จัดพิธีศพ แม้ว่าจะไม่เข้าใจในบทสวดมากนัก เพราะเป็นกุศลสำหรับผู้ตาย ส่วนการแสดงพระธรรม เทศนาก่อนสวดพระอภิธรรมหรือในการพิธีศพช่วงอื่น ส่วนใหญ่ก็มีความเห็นว่ามีมีความจำเป็นเพราะผู้ ที่มาร่วมในพิธีศพได้ข้อคิด และคติธรรมสอนใจกลับไปด้วย

1.1.3 การเตรียมงานฌาปนกิจ ในเรื่องนี้ฆราวาสมีความคิดเห็นโดยรวมว่าการเตรียมการฌาปนกิจมีความสำคัญ ส่วนการเตรียมของชำร่วยสำหรับให้ผู้มาร่วมพิธีศพนั้นไม่จำเป็นแต่อย่างไรก็ตามการฌาปนกิจ ถือเป็นขั้นตอนการสุดท้ายในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายและจำเป็นต้องทำเพราะเป็นเรื่องสำคัญ

1.1.4 ความเชื่อในพิธีศพ เรื่องความเชื่อที่ว่า ผู้ตายจะได้รับสิ่งของ เช่น เครื่องแต่งกายที่แต่งให้ผู้ตายจะได้ใช้หรือไม่ ผู้ตายจะรู้สึกตัวใน 7 วันหลังจากการตายหรือไม่ ผู้ตายสามารถส่งจิตกลับมาเยี่ยมเพื่อนฝูงได้หรือไม่ การห้ามทำฌาปนกิจในวันศุกร์ ผู้ตายได้รับอาหารที่วางไว้หน้าศพหรือไม่และยังมีอีกมากมายในเรื่องของความเชื่อนั้น ความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ฆราวาสส่วนใหญ่และเป็นผู้มีคุณวุฒิทางการศึกษาระดับอุดมศึกษาและปริญญาตรีขึ้นไป มีความเห็นที่ไม่เชื่อและไม่แน่ใจ

1.1.5 การปฏิบัติตนขณะไปร่วมพิธีศพ ในกรณีนี้ฆราวาสส่วนใหญ่ มีความเห็นตรงกันว่า ควรจะเข้าไปกราบพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงกราบศพ และควรมีการจุดธูปด้วย ซึ่งฆราวาสเห็นว่าการจุดธูปเป็นการให้ความเคารพศพ อีกประการหนึ่ง ถือว่าเป็นประเพณีที่ทำตามกันมา หรือเป็นการสื่อสารถึงผู้ตายด้วย อย่างไรก็ตาม ฆราวาสยังให้ความสำคัญต่อการจัดพิธีศพ แต่สถานการณ์ของโลกในยุคนี้ควรตัดขั้นตอนในการประกอบพิธีออกบ้าง ทั้งนี้จะได้ลดค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับพิธีศพลงบ้าง

1.2 กรณีที่ผู้ตายเป็นพระสงฆ์

1.2.1 การจัดพิธีศพ ต้องปฏิบัติอย่างไรต่อศพของพระสงฆ์หลังจากมรณภาพไปแล้ว ในประเด็นนี้ ประชาชนส่วนใหญ่มีความเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า มีการปฏิบัติดังนี้ คือ พระสงฆ์ที่ไม่มีสมณศักดิ์ เมื่อมรณภาพลงก็จัดพิธีการศพตามประเพณีนิยมโดยทั่วไป ส่วนพระสงฆ์ที่มีสมณศักดิ์ ก็ปฏิบัติให้เป็นไปตามสมณศักดิ์ที่ได้รับ ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตร จนถึงชั้นสมเด็จพระราชาคณะ เมื่อถึงแก่มรณภาพลง ต้องมีการกราบทูลลา มรณภาพ การขอรับพระราชทานน้ำหลวงสงฆ์ การขอพระราชทานเพลิงศพ เป็นต้น ประเด็นที่ว่า มีการอาบน้ำแต่งตัวหรือไม่นั้น ก็มีความเห็นว่าการปฏิบัติเหมือนกัน กล่าวคือ หลังจากมรณภาพแล้วลูกศิษย์ที่ใกล้ชิดจะทำความสะอาดศพ มีการปลงผม โกนหนวด เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มเป็นผ้าไตรจีวรชุดใหม่ แล้วจัดวางไว้ในที่ที่เหมาะสม ไม่มีการแต่งหน้า หรือปิดปากปิดตา แต่ใช้ผ้าห่อศพและฉีดยาอย่างดี เพราะส่วนใหญ่ศพพระสงฆ์จะเก็บไว้บำเพ็ญกุศลเป็นเวลานาน การจัดท่านอนของศพพระสงฆ์ก็เหมือนกัน มีดอกไม้ในมือเหมือนกันจะได้นำไปนมัสการที่สรวงสวรรค์ กรณีศพของพระสงฆ์มัตตราสังหรือไม้อ่อนนี้มีการมัดเพียงมิให้ศพติดขึ้นมาเท่านั้น แต่ไม่มัดแน่น หรือมัดเป็นบ่วง 3 บ่วงเหมือนอย่างฆราวาส ซึ่งพระสงฆ์ถือว่าเป็นผู้ที่ไม่มีห่วงดั่งที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมสมเด็จพระเดชาดิศร ได้ประพันธ์เป็นโคลงไว้ว่า

ปุตฺโต กณฺฐธฺมฺ ปาเท	ภริยา หตฺถจ พนฺธน์
ติวิธํ พนฺธน์ โลก	สํสาเร น ปมฺญจติ
มีบุตฺรหนึ่งเกี่ยว	พันคอ
ทรีพฺยผูกบาทาคลล	ห่วงไว้
ภรรยาเยี่ยงบ่วงปอ	ริงรัด มือนา
สามบ่วงใครพันได้	จึงพันสงสาร

ศพพระสงฆ์จะไม่มีกรใส่เหรียญในปาก ซึ่งที่จริงแล้วก็ไม่เหมาะสม เพราะเหรียญสต่างค์จะมีรูปพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอยู่ด้วย ถ้าหากจะนำเหรียญใส่ปากคงนำไปจัจไปทำกุศลจะดีกว่า การนำเครื่องอัฐบริหารต่าง ๆ ใส่ลงไปในโลงศพหรือไม่ แต่หากเป็นแว่นตาก็ใส่ไปในโลง นอกนั้นก็อาจนำไปตั้งหน้าหีบศพได้ หากเป็นพระสมณศักดิ์ ก็จะมีสัญญาบัตร พัดยศ และตราต่าง ๆ กรณีนําสรงน้ำศพถ้าเป็นพระโดยทั่วไปก็ดำเนินการเหมือนปกติ แต่ถ้าเป็นพระผู้ใหญ่เป็นที่นับถือของชาวบ้านเป็นพระชั้นสมณศักดิ์ เมื่อมีพิธีถวายน้ำหลวงสรงศพแล้วก็เป็นอันยุติและไม่ได้มีคาถาอะไรกำกับด้วย และน้ำที่ศพพระแล้วก็จะไปทิ้งที่โคนต้นไม้หรือที่ที่เหมาะสม ในสมัยก่อนน้ำที่นำมาสรงศพพระจะมีดอกไม้ หรือของหอมลอยอยู่ลูกศิษย์จะนำมาลูบหน้า ถือเป็นสิริมงคล กรณิพระเป็นครูบาอาจารย์ด้วย แต่ปัจจุบันนี้ไม่ปฏิบัติกันแล้ว เพราะดอกไม้ก็มีการฉีดยาใส่สารเคมี ไม่นิยมนำมาลูบหน้า เพราะอาจเกิดอันตรายได้ และเมื่อสรงน้ำศพแล้วก็นำศพตั้งไว้ที่ศาลาการเปรียญ หรือหากพระสงฆ์ที่มีรณภาพมีศิษย์มาก ก็หาที่ตั้งให้เหมาะสมเพื่อรองรับผู้มาร่วมงานได้การหันศีรษะของศพไปทางทิศใดก็ได้ขึ้นอยู่กับสถานที่แต่ต้องไม่หันเข้าไปทางพระพุทธรูป

1.2.2 บทสวดในประเด็นนี้มีความเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า การสวดพระอภิธรรมนั้น ก็เหมือนกันกับศพที่เป็นฆราวาส มีการทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วัน กรณิทำบุญ 7 วัน 50 วัน 100 วันนั้นบทสวดก็จะแตกต่างกันตามที่กำหนดไว้ในศาสนพิธี เช่น ทำบุญ 7 วันนิยมสวดบทอนัตตลักษณะสูตร ทำบุญ 50 วัน นิยมสวดบทอาทิตตปริยายสูตร ทำบุญ 100 วัน นิยมสวดบทธัมมนิยามสูตร แต่ในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่ในที่โดยทั่วไปมักจะสวดบทธัมมนิยามสูตรเป็นหลัก

1.2.3 การเตรียมงานฌาปนกิจ ในประเด็นนี้มีความเห็นต่างกันอย่างออกไปข้างขึ้นอยู่กับค่านิยมของแต่ละท้องถิ่น กรณีก่อนฌาปนกิจมีขั้นตอนอยู่ที่กำหนดการของงาน บางแห่งกำหนดเวลา 13.00 น. แสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ หลังจากนั้น จะสวดมาติกาบังสุกุล ทอดผ้าบังสุกุล สำหรับประธานในพิธีขึ้นอยู่แต่ละงานจะนิมนต์ ซึ่งรายละเอียดไม่เหมือนกัน ก่อนการฌาปนกิจศพ ก็มีการเวียนพระเมรุ 3 รอบ เป็นการอลาอาลัยและมีพระนำด้วย การถือเครื่องอัฐบริหาร หรือเครื่องประกอบพิธีก็ให้ลูกศิษย์นำไป มีการสวดหน้าไฟ บทสวดก็คงใช้พระอภิธรรม 7 คัมภีร์ หรือบทสวดสังคหะ กรณิการเผาศพพระจะประกอบพิธีเผาจริงในตอนกลางคืนก็เพราะไม่ร้อน ส่วนการเก็บอัฐิก็

จะเก็บส่วนไหนก่อนก็ได้ ใช้ผ้าขาวรองรับกระดูกก็จะแบ่งเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งเก็บไว้ทำบุญ ส่วนหนึ่งเก็บไปฝัง หรือนำไปลอยอังคารตามธรรมเนียมนิยมต่อไป

1.2.4 ความเชื่อในพิธีศพ ความเชื่อที่ว่าผู้ตายไปแล้วหากไม่มีใครจัดงานศพให้จะไม่ได้ไปเกิดนั้น สำหรับในทางพระพุทธศาสนา ขึ้นอยู่กับแรงบุญแรงกรรมของคนที่ทำไว้ ส่วนในเรื่องของการทำบุญกรวดน้ำไปให้ผู้ตายนั้นมีความเชื่อว่ามีสำคัญที่จะต้องจัดทำ โดยมีความเชื่อว่ามีส่วนเป็นไปได้ ดังกรณีเรื่องญาติของพระเจ้าพิมพิสารเป็นตัวอย่าง สำหรับเรื่องวันที่ห้ามเผาศพนั้นก็ขึ้นกับกับความเชื่อและประเพณีแต่ละท้องถิ่น

1.2.5 การปฏิบัติตนเมื่อไปร่วมพิธีศพของพระสงฆ์ ในประเด็นนี้ มีความคิดเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันแต่รายละเอียดมีความเห็นที่แตกต่างกันออกไปบ้าง เช่น ประเด็นที่ว่ากราบศพจะต้องมีการจุดธูปหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับสถานที่หากทางวัดจัดไว้ให้จุดก็จุดได้ หากไม่ได้จัดไว้ก็ไม่จำเป็น หากเป็นศพของพระผู้ใหญ่ก็ไม่นิยมจุดธูป หากแต่เพียงเข้าไปกราบพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงไปกราบศพ ฉะนั้น ในการจุดธูปนั้นจุดเพื่ออะไร ในสมัยโบราณจุดเพื่อเป็นการดับกลิ่น แต่ปัจจุบันนี้จุดเพื่อบูชาคุณความดีของผู้ตาย กรณีการเคาะโลงศพนั้นของพระสงฆ์ยังคงมีบ้างบางท้องถิ่นในต่างจังหวัด แต่จะเป็นลูกหลานส่วนใหญ่ที่กระทำเช่นนั้น

การนำพวงหรีดไปเคารพศพพระนั้น ความจริงเป็นเรื่องของทางโลก พระไม่นิยมแล้ว แต่สถานที่บางแห่งลูกศิษย์บอกรดพวงหรีดหรือบางแห่งตามอศุยาศัย ส่วนประเพณีที่ว่ากร่อนำพวงหรีดไปเคารพศพนี้ควรเลิกหรือไม่นั้น ถ้ากล่าวกันจริง ๆ แล้วการนำพวงหรีดไปนั้นหาประโยชน์ได้ไม่มากนัก แต่ถ้าจะมองให้ดีประโยชน์ในทางสังคมต่อเพื่อนมนุษย์ก็ยังมีอยู่บ้าง เพราะพวงหรีดประกอบด้วยแผ่นโพน ใบหญ้า ใบไม้ กระดาษเขียนชื่อปากกาดอกไม้พลาสติกหุ้มสีสเปรย์ ถ้าเรายกเลิกไม่ไหวพวงหรีดผู้ประกอบการด้านนี้ก็คงตงงานร้านขายพวงหรีดกิจการชบเซา

จะเห็นได้ว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในเขตราชภัฏวชิรบูรณะ กรุงเทพมหานคร มีรูปแบบขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพตามขั้นตอนต่างๆ ทางพระศาสนาเหมือนกัน ที่แตกต่างกันนั้นก็ขึ้นอยู่กับสถานภาพและความพึงพอใจของผู้จัดงานว่าจะแทรกกิจกรรมอะไรเสริมเข้าไปบ้าง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป รวมถึงจะได้มีการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ในการจัดงานศพไปในตัวด้วย ในที่นี้ จะกล่าวเฉพาะการจัดงานศพในวันที่ทำพิธีฌาปนกิจศพ ซึ่งพอประมวลสรุปเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การจัดงานศพขนาดใหญ่ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพ ประกอบด้วย ช่วงเช้ามีการบำเพ็ญกุศลสวดพระพุทธมนต์ ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์จำนวนไม่น้อยขึ้นอยู่กับความประสงค์ของท่านเจ้าภาพ นิยมนิมนต์เป็นจำนวนคู่ เช่น 10 รูป 12 รูป เป็นต้น ช่วงบ่าย ก่อนจะนำศพเวียนรอบเมรุนั้น อาจจะมีพิธีแสดงพระธรรมเทศนา 1 กัณฑ์ และนิมนต์พระสงฆ์สวดมาติกา

บังสกุล เมื่อ นำศพขึ้นตั้งบนจิตกาธานเพื่อรอพิธีฌาปนกิจศพแล้ว ในระหว่างที่รอพิธีฌาปนกิจศพนั้น อาจจะมีการแสดงศิลปะต่าง ๆ ที่ทางเจ้าภาพได้จัดมา มีการมอบทุนสาธารณสงเคราะห์แก่วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และองค์กรต่าง ๆ เสร็จแล้ว ประกอบพิธีทอดผ้าบังสกุลและทำการฌาปนกิจศพเป็นลำดับสุดท้าย สำหรับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ในการดำเนินการแต่ละขั้นตอนนี้ ขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของผู้จัดงาน เช่น การประดับตกแต่งอาคารสถานที่สำหรับใช้จัดงาน การประดับตกแต่งเมรุ เครื่องไทยธรรม ถวายพระ รางวัลสำหรับมอบให้แก่คณะนักแสดงต่าง ๆ ทุนสาธารณสงเคราะห์สำหรับมอบแก่วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และองค์กรต่าง ๆ การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ของชำร่วยต่าง ๆ สำหรับมอบให้แก่ผู้ร่วมงาน ตลอดจนอาหารการกินและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมากที่เป็นไปตามความประสงค์ของผู้จัดงาน

2. การจัดงานศพขนาดกลาง ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพก็จะคล้ายๆ กันกับแบบแรก แตกต่างกันก็ตรงที่ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแต่ละขั้นตอน อาจจะลดลงตามความพึงพอใจของผู้จัดงาน เช่น การประดับตกแต่งอาคารสถานที่สำหรับใช้จัดงาน การประดับตกแต่งเมรุ เครื่องไทยธรรม ถวายพระ รางวัลสำหรับมอบให้แก่คณะนักแสดงต่าง ๆ ทุนสาธารณสงเคราะห์สำหรับมอบแก่วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และองค์กรต่าง ๆ การจัดพิมพ์หนังสือที่ระลึก ของชำร่วยต่าง ๆ สำหรับมอบให้แก่ผู้ร่วมงาน ตลอดจนอาหารการกินและค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกก็ลดลงตามความประสงค์ของผู้จัดงานเป็นสำคัญ

3. การจัดงานศพขนาดเล็กหรือการจัดงานศพในรูปแบบสงเคราะห์ ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพในทางศาสนาไว้ครบทุกอย่าง อาจจะตัดในส่วนที่ไม่จำเป็นเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายลงให้เหมาะสมกับสถานภาพของผู้จัดงาน เช่น ไม่มีพิธีแสดงพระธรรมเทศนา ไม่มีการแสดงศิลปะต่างๆ ที่ไม่มีการมอบทุนสาธารณสงเคราะห์แก่วัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และองค์กรต่างๆ เมื่อเสร็จพิธีกรรมตอนเช้าแล้ว ตอนบ่ายก็นำศพเวียนรอบเมรุเพื่อรอการฌาปนกิจศพ ประกอบพิธีทอดผ้าบังสกุล และทำการฌาปนกิจศพเป็นลำดับสุดท้าย สำหรับศพอนาถา ทางก็จะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆ เป็นการบำเพ็ญงานสาธารณสงเคราะห์ตามมตมหาเถรสมาคมไป

2. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ในเรื่องค่าใช้จ่ายมีความเห็นเหมือนกันว่า พิธีศพของพระสงฆ์ส่วนใหญ่มักจะใช้จ่ายมาก โดยเฉพาะพระที่มียศ มีตำแหน่ง หรือพระที่ประชาชนเลื่อมใสมาก ๆ และมักจะตั้งศพไว้บำเพ็ญกุศลเป็นเวลานาน ๆ จึงมีค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพ มีดังนี้

- 2.1 ค่าอาหาร
- 2.2 ค่าเครื่องตี๋ม
- 2.3 ค่าโลงศพ
- 2.4 ค่าดอกไม้ประดับหีบศพ

- 2.5 ค่าผ้าไตรจีวร
- 2.6 ค่าดอกไม้แห้ง
- 2.7 เครื่องไทยธรรม
- 2.8 ค่าเช่าโลงเย็น
- 2.9 ค่าผ้าขาว
- 2.10 ค่าโกศบรรจุอัฐิ
- 2.11 ค่าเต็นท์ โต๊ะ เก้าอี้
- 2.12 ค่าบำรุงเมรุ สัปเหร่อ
- 2.13 บริจาคบำเพ็ญสาธารณกุศลทั่วไป
- 2.14 ปัจจัยถวายพระ
- 2.15 ค่าน้ำมัน/ถ่านสำหรับเผาศพ
- 2.16 ของที่ระลึกในงานวันงาน
- 2.17 ดอกไม้จันทน์ค่าประดับเมรุ
- 2.18 ค่าเมรุลอยในบางงาน

ในชุมชนเมื่อมีคนตายเกิดขึ้นต่างก็มาช่วยงานต่างช่วยเจ้าภาพ ในอดีตเป็นการสงเคราะห์ในชุมชน ในวันก่อนที่จะเผาศพ ต่างคนก็จะนำข้าวสารพริกผักต่างๆ มาร่วมทำบุญกัน การจัดงานศพในอดีตไม่มีความคึกคักเอิกเกริกฟุ่มเฟือยเหมือนปัจจุบัน ไม่มีการจัดดอกไม้หน้าศพ ไม่มีการประดับที่เผา ไม่มีการเปิดเครื่องเสียง แต่ส่งสัญญาณให้คนในชุมชนทราบจากการจุดประทัดหรือทำสัญญาณให้รู้เท่านั้น ต่างคนก็มาช่วยกันตั้งแต่วันตาย ตอนกลางคืนก็มาร่วมเจ้าภาพฟังพระสวดอภิธรรม เมื่อเสร็จพิธีสงฆ์ก็จะอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพจนสว่างมีการอ่านหนังสือผูกเป็นนิทานชาดกต่าง ๆ เช่น มโนรา เป็นต้น

การตายถือเป็นเรื่องสำคัญของชีวิตหนึ่งของคนในชุมชน ที่อยู่อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันจากอดีตถึงปัจจุบัน มีรูปแบบผิดกันมากในงานศพ มีความสะดวกสบายมาก เช่น การทำโลงศพ แต่ก่อนคนในชุมชนจะช่วยกันทำปัจจุบันต้องไปซื้อ มา มีการประดับศพด้วยดอกไม้และการเผาศพก็มีเมรุที่ชุมชนช่วยกันบริจาคทรัพย์สร้างไว้ การจัดงานศพในปัจจุบันมีความแตกต่างจากอดีตมาก ในปัจจุบันค่าใช้จ่ายในแต่ละงานต้องใช้จ่ายมากพอสมควร อย่างน้อยในงานหนึ่ง ๆ ประมาณ 50,000 บาทขึ้นไปจนถึงหลักแสน เป็นต้นว่าค่าอาหารเครื่องดื่มที่เลี้ยงผู้คนที่มาร่วมงาน ตลอดจนเครื่องจีปาถะอื่นๆ ตลอดขั้นตอนพิธีกรรมก็มีความแตกต่างจากอดีต

การมีส่วนร่วมจากอดีตถึงปัจจุบันก็มีความแตกต่างกัน แต่ก่อนเมื่อมีการตายเกิดขึ้นในชุมชนต่างคนก็บอกข่าวแก่กันและกัน เมื่อได้รับทราบแล้วก็มาร่วมงานโดยทางเจ้าภาพไม่ได้บอก ก็จะนำสิ่งของต่าง ๆ เช่น ข้าวสาร อาหาร หรือผักต่าง ๆ มาช่วยงาน เป็นการถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน แต่ในปัจจุบันนี้เป็นบางส่วนต้องมีหนังสือการบัตรเชิญมาร่วมงานเพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ตาย หรือเจ้าภาพ การช่วยเหลือกันเหมือนแต่ก่อนนั้นรู้สึกว่าจะลดน้อยถอยลงไป

การจัดงานศพให้แก่ผู้ตาย เป็นการแสดงถึงความอาลัยให้แก่คนตาย เป็นการส่งดวงวิญญาณให้แก่คนตาย การจัดงานศพแต่ละครั้งก็มีรูปแบบแตกต่างกันไป แต่ละท้องที่พิธีกรรมและขั้นตอนอาจจะไม่เหมือนกัน แต่จุดมุ่งหมายคือการทำบุญอุทิศให้แก่คนตาย ให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี งานศพแต่ละครั้งก็จัดไปตามฐานะของเจ้าภาพ บางเจ้าภาพก็ตั้งศพไว้หนึ่งคืนก็เผา บางเจ้าภาพก็ตั้งไว้ 3 วัน 5 วัน หรือ 7 วันค่อยเผาก็มี

ในปัจจุบันการตั้งศพบำเพ็ญกุศลนั้น นิยมนำศพไปตั้งบำเพ็ญบำเพ็ญกุศลที่วัด เพราะมีความสะดวกสบายในหลาย ๆ ด้าน จะมีตั้งบำเพ็ญกุศลที่บ้านบ้างในรายที่มีความพร้อม ประเพณีรูปแบบเกี่ยวกับการจัดงานศพในแต่ละท้องที่อาจจะไม่เหมือนกัน แนวการปฏิบัติก็จะคล้าย ๆ กัน ญาติพี่น้องจะแจ้งแก่คนในชุมชนรับทราบเพื่อให้ไปร่วมงานตลอดไปจนถึงขั้นตอนสุดท้ายคือการทำฌาปนกิจศพ

3. ผลกระทบด้านสังคม

การประกอบพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะ จากอดีตจนถึงปัจจุบันยังคงให้ความสำคัญทางด้านประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรมต่าง ๆ ทางศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับงานศพ ซึ่งทุกคนมีความเชื่อว่าคนเราเกิดมาทุกคนต้องตายไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงความตายได้พ้น ดังนั้น พิธีกรรมงานศพจึงเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกคนจะต้องให้ความสำคัญ และให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แม้ว่าการประกอบพิธีกรรมงานศพจะมีขั้นตอนที่มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น แต่การปฏิบัติและการแสดงออกยังคงผ่านมิติด้านความเชื่อทางศาสนา ซึ่งมีมติแห่งการประกอบพิธีกรรมงานศพจะเป็นสิ่งที่บอกถึงความเป็นตัวตนของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะได้ดี กล่าวคือ ด้านความเชื่อชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะจะประกอบพิธีกรรมงานศพผ่านมิติด้านความเชื่อทางศาสนาและบางชุมชนอาจประกอบพิธีกรรมผสมผสานระหว่างความเชื่อแบบดั้งเดิม คือ การนับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อทางศาสนา เริ่มตั้งแต่การประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับคนป่วยใกล้จะตาย เช่น การต่ออายุการบอกหนทางแก่ผู้ตาย หรือพิธีกรรมเกี่ยวกับคนที่ตายแล้ว เช่น พิธีอาบน้ำศพ รดน้ำศพ การแต่งตัวให้ศพ การนำศพใส่โลง พิธีตั้งศพบำเพ็ญกุศล พิธีปลงศพ และพิธีทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ศพ แม้พิธีกรรมและขั้นตอนจะมีความแตกต่างกันไป แต่จุดมุ่งหมายในการประกอบพิธีกรรมก็เหมือนกัน คือ เพื่อเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่คนตายให้ได้รับผลบุญไปสู่สัมปรายภพอย่างมีความสุขตามความเชื่อที่ได้ถูกถ่ายทอดมานั่นเอง

ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะจะมีความโดดเด่น คือ การแสดงออกซึ่งความมีน้ำใจไมตรีต่อกัน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน โดยผ่านมิติทางความเชื่อร่วมกัน ในอดีตการประกอบพิธีกรรมงานศพ เช่น การจัดสถานที่การเตรียมอาหารไว้ต้อนรับแขก การเคลื่อนย้ายศพสู่สถานที่เผา ส่วนใหญ่จะได้รับการช่วยเหลือจากแรงงานในชุมชนแทบทั้งสิ้น อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีวัฒนธรรมของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะไม่ว่าจะเป็นงานมงคล เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานบุญกฐิน เป็นต้น หรือจะเป็นงานอวมงคลที่เกี่ยวกับการตาย จะได้รับความช่วยเหลือจากชุมชนเป็นอย่างดี

กล่าวเฉพาะในปัจจุบันนี้ การประกอบพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะ เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความเชื่อใหม่ๆ จากการพัฒนาระบบเศรษฐกิจสังคมการเมืองและประเพณีวัฒนธรรมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วยแบบแผนการดำเนินชีวิตภายใต้ระบบทุนนิยม ซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดในการจัดพิธีกรรมงานศพ กล่าวคือ การประกอบพิธีกรรมงานศพทุกวันนี้เริ่มให้ความสำคัญด้านวัตถุและความสะดวกสบายมากขึ้น เช่น เรื่องสถานที่เจ้าภาพก็ไม่ต้องยุ่งยากที่จะแสวงหาสถานที่เหมือนในอดีต ซึ่งเจ้าภาพอาจจะกำหนดเอาพื้นที่วัดเป็นสถานที่บำเพ็ญกุศล ส่วนเรื่องอาหารต้อนรับแขกที่มาร่วมงานก็มีการสั่งซื้อแบบเบ็ดเสร็จ (โต๊ะจีน) โดยเจ้าภาพไม่ต้องยุ่งยากจัดเตรียมเหมือนในอดีต

จึงอาจกล่าวได้ว่า การประกอบพิธีกรรมงานศพในปัจจุบันเริ่มมีความเป็นปัจเจกชนมากขึ้น โดยขาดมิติด้านความสัมพันธ์และความเห็นอกเห็นใจกันเหมือนในอดีต ด้านพิธีกรรมและขั้นตอนทางศาสนาที่อยู่ยากก็จะถูกตัดแปลงตัดทิ้งไป หรือลดทอนเวลาให้สั้นลงไป และที่เห็นเด่นชัดก็คือขั้นตอนพิธีกรรมที่บ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมและฐานะทางเศรษฐกิจของเจ้าภาพได้ดี เช่น พิธีกรรมที่มีความซับซ้อนและขั้นตอนที่มีความหลากหลาย เช่น งานศพในแต่ละงานในปัจจุบันจะมีโฆษกดำเนินรายการอาทิมมีการอ่านเกียรติประวัติผู้ตาย การบริจาคเงินเพื่อการกุศล การทอดผ้าบังสุกุลและผ้ามหาบังสุกุล ที่ใช้ระยะเวลายาวนานเกินความจำเป็น บางงานก็จะมีการละเล่นต่าง ๆ ภายในงาน ซึ่งอาจจะทำให้พิธีกรรมงานศพลดความสำคัญทางศาสนาลงไป กล่าวคือ พิธีกรรมงานศพไร้ความหมายในเชิงศาสนา พิธีกรรมงานศพเริ่มไม่ใช่พิธีกรรมที่มีความศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา และสิ่งที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจอีกต่อไป เพราะขั้นตอนพิธีกรรมถูกกำหนดด้วยเวลาและการแสดงออกถึงหน้าตาทางสังคมของเจ้าภาพที่เน้นคุณค่าทางด้านวัตถุ ซึ่งเจ้าภาพจัดงานส่วนใหญ่เน้นความสะดวกสบายและรวดเร็ว จนละเลยความถูกต้องเหมาะสมทางศาสนาพิธี เป็นต้น

การพิธีกรรมงานศพในปัจจุบันไม่ได้เป็นเรื่องของความวิริยะอุตสาหะหรือความช่วยเหลือเกื้อกูลกันเหมือนในอดีต แต่พิธีกรรมและขั้นตอนงานศพเป็นเรื่องของการใช้เงินตราและการที่ถูกแทนด้วยความรวดเร็ว สะดวกสบาย ความรวดเร็ว เพียงแต่เจ้าภาพมีเงินมาสามารถทำพิธีกรรมได้ เมื่อพิจารณาในเรื่องคุณค่าพิธีกรรมงานศพที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นเรื่องของการจัดพิธีกรรมทางศาสนาให้กับผู้ตาย จะพบว่าข้อสังเกตที่น่าสนใจหลายประการ กล่าวคือ

1. การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของพิธีกรรมงานศพทั้งในเรื่องของขั้นตอนและการตีความจากประเพณีความเชื่อของท้องถิ่นให้ถิ่นให้เป็นเรื่องความเชื่อทางพระพุทธศาสนาจนสังคัมส่วนใหญ่ถือเอาการจัดงานศพเป็นพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งน่าเป็นเหตุผลสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้วัตถุสังคัมยึดถือว่าเป็นที่ของการจัดงานศพ

2. คุณค่าของพิธีกรรมงานศพมีความสำคัญลดลงด้วยวิถีชีวิตทางสังคัมของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไป ในสังคัมสมัยใหม่วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมงานศพ ได้หันมาซื้อหรือบริโภคนการจัดพิธีกรรมงานศพแทนการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยหันมาซื้อด้วยเงินตรา ซึ่งขาดคุณค่าทางจิตใจและความสัมพันธ์กันในระบบเครือญาติที่เริ่มลดน้อยลงไป

3. คุณค่าในระบบความเชื่อทางศาสนาก็เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กล่าวคือ ความเชื่อในทางศาสนาถูกจำกัดความเชื่อที่เน้นคุณค่าเชิงวัตถุมากขึ้น เน้นความอสังการใหญ่โต และความมีหน้ามีตาในทางสังคัมของเจ้าภาพ เช่น การนำมหรสพเข้ามาสร้างความเพลิดเพลินแก่แขกที่มาร่วมงาน การจัดการละเล่นต่าง ๆ ที่เกินความจำเป็นและลดคุณค่าของพิธีกรรมทางศาสนาลงไป

4. การจัดพิธีกรรมงานศพในเชิงโอ้อวดและการลอกเลียนแบบ กล่าวคือ เดิมทีคุณค่าของพิธีกรรมงานศพเป็นเรื่องของคุณค่าทางศาสนาและทางจิตใจของเจ้าภาพ แต่ในปัจจุบันนี้ การจัดพิธีกรรมงานศพถูกแทนที่ด้วยคุณค่าเชิงโอ้อวด ที่เน้นความใหญ่โตหรูหรา และความซับซ้อนทางพิธีกรรมรวมทั้งการละเล่นต่าง ๆ และการลอกเลียนแบบการจัดพิธีกรรมงานศพคล้ายคนชั้นสูงที่นับวันแผ่ขยายสู่ประชาชนทุกระดับชั้นในทางสังคัมมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความสำคัญของงานศพในแง่พิธีกรรมทางความเชื่อจะลดลงก็ไม่ได้หมายความว่าจัดงานศพไม่ได้เป็นการจัดงานเพื่อให้ได้คุณค่าทางความเชื่อแก่ผู้ตาย หรือการจัดงานเพื่อความบันเทิงจิตใจของครอบครัวผู้ตายเท่านั้น แต่ด้านหนึ่งของการจัดงานศพในสังคัมไทยเป็นเรื่องของกิจกรรมทางสังคัมอย่างหนึ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจสังคัมและวัฒนธรรมของคนในสังคัมอย่างแยกกันไม่ออก

4. ผลกระทบด้านวัฒนธรรม

งานศพในเขตราชภัฏวชิรบูรณะ ในปัจจุบันจะพบว่า การจัดงานศพมีการปรับประยุกต์รูปแบบที่แตกต่างทั้งพิธีกรรมและพิธีการ บางงานมีรูปแบบที่ส่งเสริมให้เกิดความฟุ่มเฟือย เกิดการใช้จ่ายอย่างไม่จำเป็น สอดแทรกเข้าไปในวิถีสังคมวัฒนธรรม เช่น มีการเลี้ยงสุราในงานศพที่จัดในชุมชนยังมีอยู่อย่างต่อเนื่องทั้งในเชิงวัฒนธรรม วิถีคิดและการให้ความหมาย เช่น เหตุผลที่ว่าจัดงานประเพณีจะต้องมีสุรา เพราะถ้าไม่มีจะถูกนินทาและไม่มีแขกมาร่วมงาน ดังนั้น การเลี้ยงสุราจึงปรากฏอยู่หลายงานในชุมชนรวมทั้งงานศพด้วย อดายมุขอีกประการหนึ่งคือการพนัน นอกจากเรื่องอดายมุขแล้วยังพบปัญหาอื่นที่สามารถสร้างความเดือดร้อนให้เจ้าภาพงานศพไม่น้อยประเภทแรกคือค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงผู้มาร่วมงาน เจ้าภาพจะต้องมีค่าใช้จ่ายเป็นเวลาอย่างต่ำ 3-5 วัน ในขั้นตอนการประกอบพิธีฌาปนกิจ ยังพบรายละเอียดหลายประการของพิธีกรรมและพิธีการที่ปฏิบัติที่เพิ่มเติมจากประเพณีโบราณแต่เดิมมาก ทำให้เปลืองงบประมาณและทำให้พิธีการใช้เวลานานมาก พร้อมกันนี้ยังมีระบำหน้าไฟ ดนตรีหรือรายละเอียดอื่น ๆ ซึ่งไม่มีแก่นสารของงานศพ ทำให้สิ้นเปลืองทุนทรัพย์และเสียเวลาเป็นอย่างมาก

ตามความคิดเห็นของผู้วิจัยการจัดงานศพตามประเพณีนิยมหรือครรลองชุมชน ควรเอื้อต่อความเป็นสุขของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ผู้ตายได้รับเกียรติจากการจัดงานศพ ญาติผู้ตายไม่เดือดร้อนเพราะค่าใช้จ่ายที่มากเกินไปและค่านิยมผิด ๆ ในสังคมที่ประกอบสร้างความเชื่อความชอบและพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนจนกลายเป็นค่านิยมทางสังคมแบบใหม่ที่ค้ำชู และเกิดการยอมรับว่าถูกต้องดีงามทั้งที่ไม่เป็นเช่นนั้น สมาชิกในชุมชนไม่ควรต้องแบกภาระจากภาษีสังคมจากงานศพ และงานศพควรตอบสนองให้เกิดความสงบสุขในชุมชนไม่ใช่กลายเป็นแหล่งอดายมุขเช่นสุราและการพนัน อันจะนำความเสื่อมมาสู่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

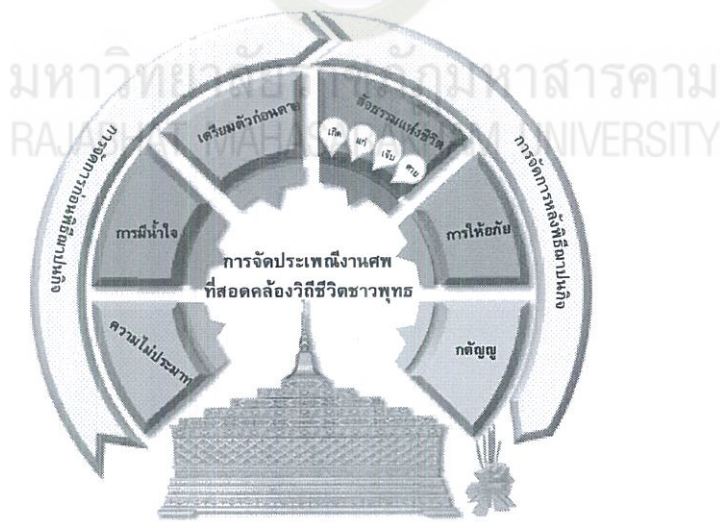
สำหรับการปฏิบัติต่อศพของพระสงฆ์หลังจากมรณภาพไปแล้ว ในประเด็นนี้มีความคิดเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกัน มีการปฏิบัติดังนี้ เมื่อพระสงฆ์มรณภาพลง ก็จะต้องปฏิบัติตามระเบียบตามลำดับ กรณีที่พระสงฆ์มีสมณศักดิ์ ต้องแจ้งให้พระผู้ปกครองทราบก่อน จนถึงกรมศาสนา มีการปลงศพ ตัดเล็บ ห่มจีวรแบบห่มดอง การรดน้ำใช้น้ำธรรมดา หรือน้ำอบ ไม่มีคาถากำกับ ต่อมาวางด้วยเครื่องอัฐบริวารไว้หน้าศพ ไม่มีการคลุมผ้า ไม่มีการใส่รูปเทียนลงไปในโลงศพ ต้องทำการฉีดยาศพเพื่อมิให้เกิดสภาพที่ไม่น่าชม การจัดทำนอน ไม่มีการแต่งหน้าศพ เมื่อจัดการทำความสะอาดศพเรียบร้อยแล้วจะต้องจัดวางให้เหมาะสมกับสถานที่ ถ้าเป็นศพพระผู้ใหญ่ต้องใช้ศาลาใหญ่เป็นสัดส่วน บทสวดการสวดพระอภิธรรมศพพระสงฆ์ ใช้บทสวดไม่แตกต่างกัน คือสวด 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วัน ในปัจจุบันนิยมสวดบทธัมมนิยามสูตร พิธีการเตรียมงานฌาปนกิจ ในประเด็นนี้ มีความเห็นเหมือนกันและแตกต่างกัน พอสรุปได้ดังนี้ ก่อนจะมีการฌาปนกิจ มีการเลี้ยงเพลโดยนิมนต์พระจำนวน 10 รูปช่วงบ่าย นำศพเวียนรอบเมรุทางซ้าย 3 รอบ ถ้ามีเครื่องอัฐบริวารก็ถือเดินตามหลัง

(พระสมณศักดิ์ หรือพระธรรมดาปฏิบัติเหมือนกัน) จึงนำขึ้นเมรุ หลังจากฌาปนกิจแล้ว ถ้าพระที่มีสมณศักดิ์จะมีพิธี 3 ทาบาการแปรธาตุวางอัฐิเป็นรูปคน นิมนต์พระสงฆ์มาสวดบังสุกุลตายบังสุกุลเป็นเก็บส่วนต่างๆ ของร่างกาย ตั้งแต่ศีรษะ ขาแขนเท้าส่วนที่เหลือจะนำไปฝัง ไม่นิยมลอยอังคาร

ความเชื่อมีความคิดเห็นเหมือนกันว่า พระสงฆ์เมื่อมรณภาพแล้ว โดยส่วนมากจะนุ่งห่มจีวรใหม่ทั้งหมดหรือครองจีวรที่ชอบ แต่ผู้ตายจะได้นำไปใช้หรือไม่นั้น ไม่มีความเชื่อในเรื่องดังกล่าวนี้ การปฏิบัติตนเมื่อไปร่วมพิธีศพ การไปร่วมพิธีศพประการแรก กราบพระพุทธรูป ต่อจากนั้น กราบเคารพศพ 3 ครั้ง แต่ไม่นิยมจุดธูปเคารพ และการไปร่วมพิธีศพของพระสงฆ์ ไม่นิยมนำพวงหรีดไปวางไว้หน้าศพ มีคติธรรมมากมาย ดังข้อความบนตาลปัตรที่ใช้ในงานศพที่ว่า “เกิด แก่ เจ็บ ตาย” “ไปไม่กลับ หลับไม่ตื่น ฟันไม่มี หนีไม่พ้น” ซึ่งเป็นคำเตือนสติให้มนุษย์ยอมรับในกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติได้เป็นอย่างดี ทำให้เราได้มองเห็นว่าความตายเป็นสังขารแห่งชีวิตของคนเรา ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ไม่ว่ายากดีมีจน ไม่มีใครจะสามารถล่วงพ้นจากความตายไปได้

การวิจัย เรื่อง ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร สามารถแสดงด้วยภาพได้ดังนี้

ภาพที่ 4.5 ภาพประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ องค์ความรู้ใหม่ และนวัตกรรมใหม่

การวิจัยเรื่อง ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่วิจัย โดยการสังเกต สัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยจึงสรุป อภิปราย ข้อเสนอแนะ องค์ความรู้ใหม่ และนวัตกรรมใหม่ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. สรุป
2. อภิปรายผล
3. ข้อเสนอแนะ
4. องค์ความรู้ใหม่
5. นวัตกรรมใหม่

5.1 สรุป

5.1.1 การศึกษาคติธรรมของประเพณีงานศพของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร คติธรรมและแนวคิดเรื่องความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์ พระพุทธศาสนาเถรวาท ความตาย หมายถึงการสิ้นใจ, การสิ้นสภาพของการมีชีวิต, การสิ้นสภาพของบุคคลโดยธรรมชาติ ไม่สามารถที่จะรับและตอบสนองได้ ไม่มีการเคลื่อนไหวของการหายใจ ไม่มีการตอบรับหรือตอบสนองจากการกระตุ้นทั้งภายในและภายนอก ความตายเป็นวัฏจักรของสรรพสิ่ง เป็นสัจธรรมของชีวิต มนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่จะต้องเผชิญกับความตาย ซึ่งเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ การเกิดย่อมเป็นของควบคู่กับความตาย ความตายจึงนับว่าเป็นภัยคุกคามของมนุษย์ เพราะเป็นอุปสรรคของชีวิต และถือว่าเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ทุกคน ความตายมีสาเหตุแตกต่างกัน กล่าวคือ ตายเพราะสิ้นกรรม ตายเพราะสิ้นอายุ ตายเพราะสิ้นทั้งกรรมและอายุ ตายเพราะกรรมตัดรอน เช่น ตายเพราะเกิดอุบัติเหตุ เป็นต้น

ความตายในเชิงปรัชญา มีทัศนะอยู่ 2 ลักษณะ คือ ความตายแบบจิตนิยม มีความเชื่อว่าจิตเป็นอมตะ เมื่อตายแล้ว จิตจะหลุดหรือล่องลอยไปอยู่ในที่แห่งใหม่ ปรัชญาแบบจิตนิยมจึงมีความเชื่อในโลกหน้า ในชีวิตมนุษย์ที่ต้องพบเจอเป็นความจริงที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หนีไม่พ้น หนีไม่พ้น ความตายก็จะติดตามมนุษย์ไปทุกชาติ แต่สิ่งที่ศาสนาให้ความสำคัญมากคือวิญญานหรือจิตมากกว่า

เรื่องกาย ร่างกายดับสิ้นเสื่อมสลาย ไม่คงที่ เปลี่ยนแปลง วิญญาณหรือจิต (Soul, Spirit หรือ Mind) ยังคงอยู่ ยังต้องดำเนินเข้าสู่ปรโลก หรือภพภูมิตามคติความเชื่อของแต่ละศาสนา ศาสนาสั่งสอนให้มนุษย์เชื่อตามว่า ชีวิตหลังความตาย มีประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย ในสมัยพุทธกาล การจัดงานศพนั้นถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกเสียใจสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้นโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ที่พอจำแนกได้ คือ

5.1.1.1 ประเพณีนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าผิติดิบ เพื่อให้เป็นอาหารของแร้ง กา และสัตว์ป่า ดังกรณีที่นางกิสาโคตมีนำศพลูกของเธอไว้ในป่าช้า

5.1.1.2 ประเพณีนำศพไปฝังดิน ดังกรณีที่นางวิสาขามหาอุบาสิกา นำศพนางสุทนต์ผู้เป็นหลานของตนไปจัดการด้วยการฝังดิน

5.1.1.3 ประเพณีนำศพไปไว้ที่ป่าช้าแล้วให้ค่าง้างแกะสับหรือทำหน้าที่ในการเผา เช่น กรณีศพของหญิงผู้เป็นโยมมารดาของสังกัจจายน์ที่ถูกนำไปเผา

5.1.1.4 ประเพณีนำศพไปเผาแล้วนำอัฐิมาก่อเจดีย์เก็บไว้บูชา เช่น กรณีประเพณีการจัดการศพของพระเจ้าสุทโธทนะ และกรณีประเพณีการจัดการศพของพาทิยะ ทารุจิริยะ ผู้บรรลุนิพพานขณะเป็นฆราวาสแล้วถูกวัวขวิดเสียชีวิต พระพุทธเจ้ามีรับสั่งให้จัดการมาปนกิจศพแล้วเอาอัฐิมาก่อเจดีย์ไว้ให้คนเคารพบูชา

5.1.1.5 ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ เช่น แม่น้ำคงคา วิธีการนี้เป็นแนวคิดที่เกิดมาจากศาสนาฮินดูพราหมณ์

5.1.1.6 ประเพณีเกี่ยวกับการจัดพิธีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าและบุคคลสำคัญเช่น พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น จากที่ศึกษาเกี่ยวกับพิธีการจัดการศพในพระไตรปิฎกนั้น พอจะสรุปลักษณะของพิธีการจัดการศพได้ คือ ในกรณีที่มีการถึงแก่ภรรณะหรือการเสียชีวิตลงของบุคคลผู้มีความสำคัญที่บ้านเมืองเกิดขึ้น มีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมมากกว่าบุคคลทั่วไป ดังกรณีประเพณีการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิ พระพุทธบิดา และพระสาวกองค์สำคัญ ๆ ของพระพุทธเจ้า เป็นต้น

สำหรับชาวพุทธในเขตราชอาณาจักรโบราณ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ประชากรส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา และประชากรในเขตพื้นที่ที่มีความหลากหลายในเรื่องของสภาพเศรษฐกิจ แต่เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนาแล้ว ความหลากหลายดังกล่าวนี้ ต่างก็มีความเชื่อที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน เช่น ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตมีการเกิดการตายนั้นก็ถือว่าเป็นประเพณีที่มีการปฏิบัติตามกรอบความเชื่อทางพระพุทธศาสนา กล่าวเฉพาะประเพณีการตายนั้น ชาวพุทธในเขตราชอาณาจักรโบราณ ได้ปฏิบัติตามคติความเชื่อที่เป็นไปตามกรอบของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะประเพณีการจัดงานศพนั้น มีขั้นตอนการปฏิบัติต่อคนตายด้วยการประกอบพิธีกรรมหลายอย่าง มีการมัดตราสัง การแต่งตัวให้ศพ การบำเพ็ญกุศลมีการสวดพระอภิธรรม เป็นต้น ซึ่งขั้นตอน

ต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยเห็นว่ามิตติธรรมหรือปริศนาธรรมซ่อนอยู่ เช่น การมุ่งให้ผู้ที่มีชีวิตอยู่เข้าใจถึงหลักสัจธรรมของชีวิต คือ ความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ของสังขารร่างกายนี้ ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา

5.1.2 สภาพปัจจุบันประเพณีงานศพตามหลักพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร

สังคมไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากวัฒนธรรมอินเดีย ที่มาพร้อมกับพระพุทธศาสนา ดังนั้น ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตและความตาย จึงได้รับอิทธิพลผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมกับวิถีชีวิตของชุมชน จะเห็นได้จากประเพณีปฏิบัติเกี่ยวกับพิธีกรรมการทำศพในสังคมไทย ในเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ดังนี้

5.1.2.1 ประเพณีด้านพิธีกรรมงานศพ แบ่งออกเป็น 11 พิธีกรรม ได้แก่ การรดน้ำศพ การมัดตราสัง การสวดพระอภิธรรม การเช่นไหว้ศพ การบำเพ็ญกุศล การเวียนเมรุ การล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรอัฐิ การเก็บอัฐิ และการฉลองอัฐิ

5.1.2.2 ประเพณีด้านความเชื่อการประกอบพิธีกรรมงานศพ เป็นความเชื่อที่มีการเล่าต่อกันมาจากคนรุ่นก่อน และคำบอกเล่าของพระสงฆ์ เจ้าหน้าที่กรมการศาสนา เจ้าหน้าที่สำนักพระราชวัง และเจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งแต่ละพิธีกรรมจะมีความเชื่อที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) การรดน้ำศพ พิธีรดน้ำศพนี้จัดให้มีขึ้นตามความเชื่อที่ว่าเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีที่ลูกหลานหรือญาติพี่น้องที่มีต่อผู้ตายในวาระสุดท้าย และเป็นการสอนให้ผู้มีชีวิตอยู่รู้ว่า คนเราต่อให้มีทรัพย์สมบัติมากเพียงใด เมื่อเสียชีวิตไปแล้วทรัพย์สมบัติแม้สักนิดก็ไม่สามารถจะนำติดตัวไปได้ แม้แต่น้ำเพียงหยดเดียวที่รดใส่ฝ่ามือก็ไม่สามารถถักเก็บไปได้

2) การมัดตราสัง กระทำตามความเชื่อที่ว่าการนำดอกไม้ธูปเทียนใส่ในมือผู้ตายนั่นเป็นการให้ผู้ตายนำไปบูชาพระธาตุจุฬามณี หรือบูชาพระรัตนตรัย และเป็นการสอนให้ผู้มีชีวิตอยู่ได้ระลึกถึงเบญจขันธ์ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งเป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เกิดขึ้นแล้วก็ย่อมแตกสลายดับไป

3) การสวดพระอภิธรรม กระทำตามความเชื่อที่ว่าเป็นการสอนให้คนที่มียังมีชีวิตอยู่จักใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาท หมั่นสร้างกุศลทำความดี เพราะเมื่อตายไปแล้วไม่มีโอกาสได้ทำอีก

4) การเช่นไหว้ศพ กระทำตามความเชื่อที่ว่าเป็นการนำอาหารให้วิญญาณกิน แต่อีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการสอนให้ผู้มีชีวิตอยู่รู้ว่า หากต้องการตอบแทนคุณบิดามารดา หรือผู้มีพระคุณ ควรปฏิบัติดูแลท่านในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ แต่หากดูแลท่านในขณะที่จากโลกนี้ไปแล้ว ต่อให้เอาอะไรมาเช่นไหว้ก็ไม่สามารถลุกขึ้นมากินได้

5) การบำเพ็ญกุศล กระทำตามความเชื่อที่ว่า เป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย เพราะเชื่อว่า ผู้ที่ตายไปแล้ว สามารถดำรงชีพในโลกเบื้องหน้าได้ ด้วยบุญกุศลคุณงามความดีที่ญาติพี่น้องได้ทำบุญอุทิศไปให้

6) การเวียนเมรุ กระทำตามความเชื่อที่ว่า เป็นการสอนให้รู้ถึงการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ หรือเรียกว่า วัฏฏะ มี 3 อย่าง คือ กิเลส กรรม และวิบาก การเวียนรอบเมรุ 3 รอบนั้น เพื่อเตือนสติผู้ที่ยังมีชีวิตให้บำเพ็ญกุศลจะได้มีความสุข

7) การล้างหน้าศพ กระทำตามความเชื่อที่ว่า สอนให้คนรู้จักทำความดี จิตใจจะได้สะอาดเหมือนน้ำมะพร้าว ซึ่งถือว่าเป็นน้ำบริสุทธิ์ เพราะผ่านการกลั่นกรอง ซึ่งหากคนสามารถขัดเกลาจิตใจให้ใสสะอาดอย่างน้ำมะพร้าวได้ก็จะถือเป็นสิ่งดียิ่ง

8) การเผาศพ กระทำตามความเชื่อที่ว่า การใช้ไฟเผาศพ เป็นการนำเอาไฟที่เป็นของร้อนมาเผากิเลสที่ประกอบไปด้วยราคะ โทสะ และโมหะ เป็นการเตือนบุคคลว่า ไม่ควรนำไฟทั้ง 3 นี้ ไปลุกลามหาคนอื่น

9) การแปรรูป กระทำตามความเชื่อที่ว่า ร่างกายเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตน ทุกอย่างมีการแปรรูปจากสภาพหนึ่งมาเป็นอีกสภาพหนึ่ง

10) การเก็บอัฐิ กระทำตามความเชื่อที่ว่า เป็นการสอนให้คนรู้จักทำความดี เพราะเมื่อเสียชีวิตไปมีเพียงความดีเท่านั้นที่ยังหลงเหลืออยู่ และเป็นการทำบุญอุทิศให้กับผู้ที่จากไป

11) การฉลองอัฐิ กระทำตามความเชื่อที่ว่า เป็นการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้ตาย และเป็นการระลึกถึงวันที่ผู้ตายจากไป

5.1.3 ด้านขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพ ชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะ แบ่งออกเป็น 11 ขั้นตอน โดยจะมีการเตรียมสถานที่อุปกรณ์และขั้นตอนการปฏิบัติที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

5.1.3.1 การรดน้ำศพ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่การเตรียมเตียงและหมอนไว้ภายในศาลา เมื่อนำศพผู้ตายมาถึงวัด เจ้าหน้าที่จะยกศพผู้ตายวางไว้บนเตียง โดยหันศีรษะของผู้ตายไปด้านพระพุทธรูปในลักษณะนอนหงาย จับแขนขวาของผู้ตายยื่นออกมานอกเตียง นำพวงมาลัยดอกไม้สดสวมไว้ในข้อมือด้านขวาของผู้ตาย และนำผ้าแพรคลุมร่างกายของผู้ตายตั้งแต่หน้าอกถึงปลายเท้า เจ้าหน้าที่จัดเตรียมน้ำรดศพโดยนำน้ำสะอาดผสมกับน้ำอบ โรยด้วยกลีบดอกกุหลาบ/มะลิ/ดาวเรือง จัดเตรียมไว้ในขันใบใหญ่ และวางไว้ด้านข้างของผู้ตาย เมื่อได้เวลาพิธีกรเชิญประธานจุดเครื่องทองน้อย และรดน้ำศพเป็นคนแรก เสร็จแล้วเชิญผู้มาร่วมงานรดน้ำศพ โดยมีลูกหลานของผู้ตายเป็นผู้ตักน้ำให้

5.1.3.2 การมัดตราสัง มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่นำด้ายดิบมัดที่ข้อมือผู้ตายให้อยู่ในลักษณะประนมมือนำดอกบัว 1 ดอก รูป 3 ดอก และเทียน 1 เล่ม ใส่ในมือผู้ตาย จากนั้นใช้ผ้าขาวห่อผู้ตายแล้วมัดเป็นเปลาะ ประมาณ 7-8 เปลาะ ตั้งแต่ปลายเท้าจนถึงศีรษะเสร็จแล้วยกผู้ตายใส่หีบศพที่ญาติพี่น้องผู้ตายได้จัดซื้อหาเตรียมไว้

5.1.3.3 การสวดพระอภิธรรม มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่เตรียมอาสนสงฆ์ สำหรับสวดพระอภิธรรม จำนวน 4 ที่ และพัตรอง จำนวน 4 ด้าม ที่กรวดน้ำสำหรับประธาน เตรียมรูปเทียนหน้าโต๊ะหมู่ หน้าตู้พระธรรม และเครื่องทองน้อยหน้าหีบศพ เมื่อได้เวลาประมาณ 19.00 น. นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 4 รูป นั่งอาสนสงฆ์ ถวายน้ำปานะ เชิญประธานจุดรูปเทียนบูชาพระพุทธรูป จุดรูปเทียนที่หน้าตู้พระธรรม และจุดเครื่องทองน้อยบูชาศพ เสร็จแล้วอาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีลจบ สวดพระอภิธรรม จำนวน 4 จบ เมื่อจบที่ 3 จะนำอาหารว่างแจกจ่ายให้กับผู้มาร่วมงาน เมื่อพระสงฆ์สวดพระอภิธรรมครบทั้ง 4 จบ เจ้าหน้าที่ยกตู้พระธรรม พร้อมแจกันดอกไม้ และกระถางรูป เชิงเทียนไปวางไว้ท้ายอาสนสงฆ์ นำดอกไม้ เครื่องไทยธรรมจัดเรียงไว้ด้านหน้าพระสงฆ์ทั้ง 4 รูป เชิญประธาน และผู้มาร่วมงานถวาย เสร็จแล้วเก็บดอกไม้ และเครื่องไทยธรรมมาวางไว้ท้ายอาสนสงฆ์ ลาดผ้าภูษาโยง เชิญประธาน และผู้มาร่วมงานทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้วนำกรวดน้ำรับพร

5.1.3.4 การเซ่นไหว้ศพ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่เตรียมโต๊ะปูด้วยผ้าขาวไว้ด้านปลายเท้าของผู้ตาย นำอาหารมาเซ่นไหว้ศพ วันละ 3 เวลา คือ เช้า กลางวัน และเย็น เมื่อนำอาหารมาวางเซ่นไหว้ทุกครั้ง จะเคาะโลง 3 ครั้ง

5.1.3.5 การบำเพ็ญกุศล มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่เตรียมอาสนสงฆ์ จำนวน 10 ที่ พร้อมพัตรอง 10 ด้าม ที่กรวดน้ำสำหรับประธาน เตรียมรูปเทียนหน้าโต๊ะหมู่ และเครื่องทองน้อยหน้าหีบศพ เมื่อได้เวลาประมาณ 10.30 น. นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 10 รูป นั่งอาสนสงฆ์ และถวายน้ำปานะ พิธีกรเชิญประธานจุดรูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย และจุดเครื่องทองน้อยบูชาศพ พิธีกรอาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีลจบ อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปมนต์ จบแล้วถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลเสร็จ นำดอกไม้ เครื่องไทยธรรมจัดเรียงไว้ด้านหน้าพระสงฆ์ เชิญประธานและผู้มาร่วมงานถวายดอกไม้และเครื่องไทยธรรม เสร็จแล้วเก็บดอกไม้และเครื่องไทยธรรมวางท้ายอาสนสงฆ์ ลากผ้าภูษาโยง เชิญประธานทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล เสร็จแล้วนำที่กรวดน้ำให้ประธาน และเก็บผ้าภูษาโยง ประธานกรวดน้ำรับพร

5.1.3.7 การเวียนเมรุ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่ยกหีบศพวางบนรถเข็นศพนำด้ายดิบเชื่อมกับศีรษะผู้ตายสำหรับเตรียมไว้ให้พระสงฆ์นำศพ นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 1 รูปนำศพ โดยมีลำดับการเดินเริ่มจากพระสงฆ์ ญาติพี่น้องถือกระถางรูป รูปถ่าย หีบศพ ญาติ และผู้มาร่วมงาน

ตามลำดับ การเดินเวียนเมรุ ให้เดินเวียนซ้าย (เดินทวนเข็มนาฬิกา) จำนวน 3 รอบ เมื่อครบยกหีบศพ วางบนจิตกาธาน เมื่อถึงเวลาที่ได้กำหนดไว้ พิธีกรเชิญประธานทอดผ้าบังสุกุล นิมนต์พระสงฆ์พิจารณา ผ้าบังสุกุล

5.1.3.7 การล้างหน้าศพ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เมื่อเจ้าภาพแจ้งความประสงค์ดูหน้าศพเป็นครั้งสุดท้าย ก่อนจะทำการเผาจริง เจ้าหน้าที่จะเปิดหีบแล้วใช้น้ำมะพร้าวสดล้างหน้า (มะพร้าวที่มีน้ำเต็มผล) โดยนำผลมะพร้าวเคาะให้แตกแล้วลาดจากหน้าลงไปยังปลายเท้า

5.1.3.8 การเผาศพ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่นำผ้าภูษาโยงเชื่อมกับ ด้ายดิบด้านศีรษะของผู้ตายลากมาวางไว้บนโต๊ะที่ปูด้วยผ้าขาว เพื่อเตรียมไว้สำหรับทอดผ้าบังสุกุล ก่อนเริ่มพิธีเผา นิมนต์พระสงฆ์แสดงธรรม เสร็จแล้วเชิญประธานถวายดอกไม้ เครื่องไทยธรรม เชิญผู้มาร่วมงานทอดผ้าบังสุกุลบนเมรุ และอาราธนาพระสงฆ์ขึ้นพิจารณาผ้าไตรบังสุกุล อ่านประวัติผู้ตาย และยืนไว้ เสร็จแล้วเชิญประธานทอดผ้าบังสุกุล อาราธนาพระสงฆ์ พิจารณาผ้าบังสุกุล นำภูษาโยง ออก และเชิญประธานวางเครื่องขอขมาแล้วจุดดอกไม้จันทร์ พระสงฆ์ 4 รูป สวดพระอภิธรรม 1 จบ เรียกการสวดนี้ว่า “สวดหน้าไฟ” เสร็จแล้วเชิญผู้มาร่วมงานวางดอกไม้จันทร์ หากมีพระสงฆ์มาร่วม พิธี จะนิมนต์พระสงฆ์วางดอกไม้จันทร์ต่อจากประธาน เมื่อได้เวลาเผาจริงยกหีบศพเข้าเตาเผาแล้วทำการเผาจริง

5.1.3.9 การแปรอัฐิ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่ตั้งถาดออกมา เพื่อแยกเศษลวด ตะปูออกจากอัฐิ ทำการแยกชิ้นส่วนต่าง ๆ ของผู้ตาย เช่น กะโหลก กระดูกแขน กระดูกขา และซี่โครง นำเศษกระดูก และซี่โครงมาบดให้ละเอียด แล้วปั้นเป็นรูปคน นำกระดูกส่วนต่าง ๆ เช่น กะโหลก กระดูกแขน กระดูกขา มาวางตามส่วนต่าง ๆ ของซี่โครงที่ได้ปั้นไว้ นำผ้ามาปิดอัฐิไว้รอการทำ พิธีต่อไป

5.1.3.10 เก็บอัฐิ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่เชิญเจ้าภาพจุดเครื่องทอง น้อยบูชาอัฐิ และโปรยกลีบดอกไม้ เหยียน รดน้ำอบ ตามลำดับ เชิญประธานทอดผ้าไตร และ อาราธนาพระสงฆ์พิจารณาผ้าบังสุกุล เสร็จแล้วนิมนต์พระสงฆ์ไปยังศาลา เจ้าหน้าที่เก็บอัฐิใส่ในโกศที่ เจ้าภาพเตรียมไว้ ส่วนที่เหลือใส่ไหห่อด้วยผ้าขาว ให้ญาติเชิญอัฐิไปยังศาลา โดยเดินตามลำดับดังนี้ คือ เครื่องทองน้อย อัฐิ และญาติ ตามลำดับ เชิญเจ้าภาพจุดธูปเทียนบูชาพระเสร็จแล้ว อาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีลจบ กล่าวคำถวายสังฆทาน เจ้าภาพถวายปิ่นโต และเครื่องไทยธรรมพระสงฆ์ กรวดน้ำ รับพร

5.1.3.11 การฉลองอัฐิ มีขั้นตอนการปฏิบัติ เริ่มตั้งแต่เจ้าหน้าที่นำอัฐิมาวางบนโต๊ะ ตั้งเครื่องทองน้อยบูชาอัฐิ (หันดอกไม้เข้าหาอัฐิ) และเชื่อมผ้าภูษาโยงกับอัฐิ เตรียมธูปเทียนหน้าโต๊ะ หมุ่มบูชา ที่กรวดน้ำอาสนสงฆ์ จำนวน 10 ที่ พร้อมพัตรอง 10 ด้าม เมื่อได้เวลาประมาณ 10.30 น. นิมนต์พระสงฆ์ จำนวน 10 รูป นั่งอาสนสงฆ์ เชิญประธานจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย จุดเครื่องทอง

น้อยบุชาอัฐิ อาราธนาศีล พระสงฆ์ให้ศีลจบ อาราธนาพระปริตร พระสงฆ์สวดพระพุทธรูปมนต์ จบแล้ว ถวายภัตตาหารเพล เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารเพลเสร็จ นำดอกไม้ เครื่องไทยธรรม จัดเรียงหน้า พระสงฆ์ เชิญเจ้าภาพ และผู้มาร่วมงานถวายดอกไม้ เครื่องไทยธรรม เจ้าหน้าที่ เก็บดอกไม้ เครื่องไทยธรรมวางท้ายอาสนสงฆ์ ลาดภูเขาโยง เชิญเจ้าภาพและผู้มาร่วมงานทอดผ้าบังสุกุล พระสงฆ์ พิจารณาผ้าบังสุกุลเสร็จแล้ว เชิญที่กรวดน้ำ และเก็บภูเขาโยง ประธานกรวดน้ำรับพร

5.1.4 รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธใน เขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานคร ที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจสังคม บนฐานวัฒนธรรม

5.1.4.1 รูปแบบการจัดงานศพ

ในการจัดพิธีศพ ประชาชนส่วนใหญ่ยังให้ความสำคัญในการจัดพิธีศพ โดยมีความ คิดเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันว่า การจัดพิธีศพ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้ล่วงลับ แม้ว่า การจัดพิธีศพจะมีความยุ่งยาก แต่ก็มีคุณค่าทางจิตใจ แต่อีกจำนวนหนึ่งมีความเห็นว่า ควรลดขั้นตอน ในการจัดพิธีงานศพลงบ้าง เช่น จำนวนคืนที่สวด พวงหรีด วงปี่พาทย์ การจัดงานเลี้ยงอาหาร ดอกไม้ ประดับ และของชำร่วย เป็นต้น สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เห็นว่าควรปรับให้เหมาะสม เพราะปัจจุบันเศรษฐกิจ ไม่อำนวย ประกอบกับเวลาในการจัดพิธีมีจำกัดด้วย และบางเรื่องก็อาจจะทำให้มลภาวะทางอากาศ เป็นพิษได้ เช่น พวงหรีดหรือดอกไม้ประดับหน้าหีบศพ ในเรื่องบทสวด ประชาชนส่วนใหญ่ยังให้ ความสำคัญกับบทสวดว่า มีความจำเป็นต่อการจัดพิธีศพ แม้ว่าจะไม่เข้าใจในบทสวดมากนัก เพราะ เป็นกุศลสำหรับผู้ตาย ส่วนการเทศน์ก่อนสวดพระอภิธรรมส่วนใหญ่ก็มีความเห็นว่ามีความจำเป็น เพราะจะทำให้ผู้ที่มาร่วมในพิธีศพได้ข้อคิดและคติสอนใจกลับไปด้วย ในเรื่องการเตรียมงานฌาปนกิจ ในเรื่องนี้ประชาชนมีความคิดเห็นโดยรวมว่าการเตรียมการฌาปนกิจมีความสำคัญ ส่วนการเตรียม ของชำร่วยสำหรับให้ผู้มาร่วมพิธีศพนั้นควรจัดให้มีความเหมาะสม แต่อย่างไรก็ตามการฌาปนกิจ ถือเป็นขั้นตอนการสุดท้ายในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย และมีความจำเป็นต้องทำเพราะเป็น เรื่องสำคัญ การปฏิบัติตนขณะไปร่วมพิธีศพ ในกรณีนี้ประชาชนส่วนใหญ่ มีความเห็นตรงกันว่า ควร จะเข้าไปกราบพระพุทธรูปก่อน แล้วจึงกราบศพ และควรมีการจุดธูปด้วย ซึ่งประชาชนเห็นว่าการจุด ธูปเป็นการให้ความเคารพศพ อีกอย่างหนึ่ง ถือว่าเป็นประเพณีที่ทำตามกันมาหรือเป็นการสื่อสารถึง ผู้ตายด้วย อย่างไรก็ตาม ประชาชนยังให้ความสำคัญต่อการจัดพิธีศพ แต่สภาวะสถานการณ์ของโลก ในยุคนี้ควรตัดขั้นตอนที่ไม่จำเป็นในการประกอบพิธีออกบ้าง เพื่อจะได้ลดค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรม เกี่ยวกับพิธีศพลงบ้าง

5.1.4.2 รูปแบบการจัดงานศพการจัดงานศพที่เหมาะสมต่อเศรษฐกิจ สังคม และ วัฒนธรรม

เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เป็นเขตพื้นที่ที่มีความสำคัญเป็นศูนย์กลางการปกครองนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เป็นศูนย์กลางประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เป็นศูนย์รวมของชุมชนที่มีวัดอันเป็นสถานที่พึ่งทางจิตใจ รวมทั้งเป็นศูนย์กลางการศึกษา ในภาครัฐและเอกชนทำให้ในเขตพื้นที่เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เป็นแหล่งรวมของที่หลากหลาย โดยเฉพาะผู้คนที่เข้ามาอยู่อาศัยจำนวนมาก เมื่อบุคคลเหล่านี้เสียชีวิต จึงได้มีการจัดประเพณีงานศพ เหมาะสมกับฐานะของผู้วายชนม์ เพื่อรำลึกถึงคุณงามความดีที่ได้สั่งสมไว้เมื่อครั้งยังมีชีวิต

จากการสังเกตพิธีงานศพและสัมภาษณ์เจ้าภาพงานศพหลายท่านมีความร่วมมือกันเป็นอย่างดี และปฏิบัติตามหลักศาสนา จารีต และประเพณี มีการใช้จ่ายซื้อสินค้าและอาหารในชุมชนมากขึ้น การช่วยงานศพเป็นการให้ไม่หวังผลตอบแทน เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างเร่งรีบ ทำให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน ตามทัศนะของประชาชน พิธีงานศพไม่มีผลทางเศรษฐกิจมากนัก เพราะถือว่าเป็นการทำบุญ ไม่ใช่การลงทุน เป็นการลงทุนในอนาคต ที่ไม่ก่อรายได้ให้ผู้ลงทุนในปัจจุบัน แต่เป็นการผูกพันในอนาคต งานศพมีผลต่อเศรษฐกิจชุมชนและครอบครัวของผู้ตายมาก สังเกตได้จากงานศพในปัจจุบันลงทุนสูงค่าใช้จ่ายมาก และจ่ายต่อเนื่อง ทั้งขณะตั้งศพบำเพ็ญกุศลก่อนจะมีพิธีฌาปนกิจศพ และต่อเนื่องไปจนเก็บอัฐิ หรือทำบุญในโอกาสต่าง ๆ จะมีค่าใช้จ่ายตลอดเวลา มีการซื้อขายสินค้าในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สินค้าเกือบทุกอย่างซื้อขายกันในชุมชน คนที่มาร่วมงานส่วนมากเป็นคนในชุมชน ด้วยกันซึ่งคนเหล่านี้นิยมอาหารง่าย ๆ ใช้เวลาไม่นาน

การจัดประเพณีงานศพปัจจุบันภายในวัด เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร โดยทั่วไปผู้ที่เข้ามาจัดงานศพเป็นประชาชนในพื้นที่ ผู้ประกอบการ และข้าราชการ ไปจนถึงบุคคลธรรมดา สถิติการจัดงานศพประมาณ 20 - 25 ศพต่อเดือน ด้วยเหตุผลที่คนในเขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร นิยมจัดตั้งงานศพภายในวัด เนื่องจากมีการอำนวยความสะดวกให้แก่เจ้าภาพ ตั้งแต่มาติดต่อขอจัดงานศพภายในวัด อาคารสถานที่ก็สามารถรองรับการจัดงานศพได้อย่างสะดวกสบาย มีอุปกรณ์สำหรับประกอบพิธีกรรมพร้อมทุกอย่าง อีกทั้งมีรายละเอียดชัดเจนให้กับผู้ที่จัดงานศพจะได้เข้าใจและปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องตามหลักศาสนาและปฏิบัติตามกฎกติกาของวัด ซึ่งนับว่าแตกต่างจากอดีตที่จัดงานศพที่บ้าน มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แต่คนในสังคมเมืองปัจจุบัน เน้นความสะดวกสบายในการจัดงานศพ ที่เจ้าภาพใช้เงินเป็นตัวกลางในการซื้อบริการจัดงานศพ

การจัดงานศพในปัจจุบัน จึงได้ให้ความสำคัญและคุณค่าของเวลา จะเห็นได้ว่า เวลาเข้ามาให้ความสำคัญและมีคุณค่า ในการประกอบพิธีกรรม เพื่อจัดงานศพให้มีความเป็นระเบียบและสะดวกรวดเร็วแก่ผู้ที่มาเข้าร่วมงานศพและเจ้าภาพ อีกทั้งให้ความสำคัญและคุณค่าของวัตถุที่เป็นองค์ประกอบในงานศพ เริ่มต้นตั้งแต่วันรดน้ำศพ จนถึงวันฌาปนกิจ มีการนำดอกไม้มาประดับเมรุ

เป็นการให้เกียรติแก่ผู้วายชนม์ บ่งบอกถึงสถานภาพทางสังคมของผู้ตายหรือเจ้าภาพ พิธีกรรมงานศพ ล้วนแล้วแต่มีความตั้งใจให้งานศพที่เกิดขึ้นเป็นไปอย่างสมเกียรติมากที่สุดแก่ผู้ตายในช่วงระยะเวลา สดท้ายของชีวิต

การจัดงานศพในยุคกระแสบริโภคนิยม มีการประกอบสร้างพื้นที่ทางกายภาพให้เป็น ธุรกิจโดยการทำให้ศาลาที่ตั้งงานศพกลายเป็นสินค้า จากอดีตศาลาวัดเป็นเพียงที่พักพิงสำหรับตั้งงาน ศพให้แก่ประชาชน ตั้งแต่มีการสร้างเมรุเผาศพ ทางวัดได้มีการสร้างศาลาเพิ่มเติม เพื่อรองรับการจัด งานศพ ในปัจจุบัน มีการจัดงานศพเพิ่มมากขึ้น และได้มีการอำนวยความสะดวกแก่เจ้าภาพในเรื่อง ของศาลาที่จัดงานศพ มีการจองศาลา และค่าใช้จ่ายที่จำเป็นให้กับวัด ทั้งในของการบริจาค และการ กำหนดราคาให้สำหรับผู้ที่เข้ามาจัดงานศพภายในวัด เนื่องจากวัดมีความจำเป็นต้องรับผิดชอบในการ เสียค่าใช้จ่ายอีกบางครั้งอาจทำให้คนมองว่าเป็นธุรกิจวัด ทำให้วัดกลายเป็นสินค้า โดยมีการให้บริการ ความสะดวกสบายแก่เจ้าภาพผู้จัดงานศพ โดยรวมในเรื่องของพิธีการในงานศพ โดยมีเจ้าหน้าที่ของ ทางวัดเป็นผู้ดูแลรับผิดชอบงานศพ พระสงฆ์ และสัปเหร่อเป็นผู้ที่ประกอบพิธีกรรม

การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมบางอย่างอาจมีความเปลี่ยนแปลงไปได้บ้าง ตามสภาพแวดล้อม โครงสร้างของสังคม การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และความเชื่อของคนรุ่นใหม่ ปัจจัยทางการ ศึกษาที่ก้าวไกลมากขึ้น ความตายเป็นเรื่องธรรมดาที่พบเห็นเป็นประจำทั้งในและนอกชุมชน ตาม สื่อสารมวลชนต่างๆ ไม่เว้นแต่ละวัน พิธีกรรมบางอย่างจึงปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพบ้านเมือง ความคิด และความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนาเป็นเพียงธรรมเนียม เน้นการจัดงาน การต้อนรับ การละเล่น ความบันเทิง และผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นมากกว่าการทำบุญ หาผลประโยชน์จากเงิน ประกันชีวิต เงินฉาบปกิงานอื่น ๆ ที่ผู้ตายหรือญาติทำไว้ เพื่อผลประโยชน์ของครอบครัวในภายหลัง จากเดิมงานศพเป็นงานบุญงานกุศล แต่ปัจจุบันมีคนบางกลุ่มไม่ได้มาทำบุญหรือมาช่วยงาน บางคน ก่อความงานทำให้คนอื่นรำคาญ เวลาพระสวดก็ส่งเสียงรบกวนแข่งกับพระ งานศพบางแห่งกลายเป็น แหล่งบันเทิง ไม่ต่างกับสวนสนุก หรือแหล่งอบายมุข มีงานเลี้ยงงานฉลอง มีสุรา อาหาร การพนัน และมหรสพครบทุกอย่าง เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนที่มาร่วมงาน เจ้าภาพก็อยาก แสดงน้ำใจบริการความสุขให้คนที่มาร่วมงาน กลัวไม่มีคนเผาศพ ได้สัมภาษณ์บุคคลหลายฝ่าย หลาย อาชีพ ทั้งผู้นำชุมชน และผู้มาร่วมงาน ต่างก็ตอบตรงกันว่า เป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม แต่ก็เป็นค่านิยม ของสังคม ถึงจะไม่เหมาะสมแต่ทุกคนก็ให้การยอมรับ จากการศึกษาพบว่า งานศพไม่ใช่งานเลี้ยงงาน สวนสนุก หรืองานสังสรรค์ แต่เป็นงานบุญที่เจ้าภาพอยู่ในช่วงการไว้ทุกข์ ทุกคนควรมีจิตสำนึกและให้ เกียรติเจ้าภาพ ควรมีการสำรวม เจ้าภาพต้องการเพื่อนปลอบใจ ต้องการคนช่วยงาน และทำบุญอุทิศ ส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้วเพื่อเป็นเสบียงบุญในการเดินทางสู่ปรโลก ด้วยจิตบริสุทธิ์ไม่มีมลทินติด ตัว ผลดีที่เกิดขึ้นต่อเศรษฐกิจชุมชน พิธีกรรมงานศพยังเกิดผลดีต่อเศรษฐกิจชุมชน เพราะมีการใช้ จ่ายซื้อขายสินค้าและอาหารในชุมชนเป็นจำนวนมาก

5.2 อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยมีข้อค้นพบที่จะนำมาเสนอ อภิปรายดังนี้

5.2.1 จากการศึกษาวิเคราะห์คติธรรมของประเพณีงานศพของชาวพุทธ เขตราชบุรี บูรณะ กรุงเทพมหานคร พบว่า ประเพณีการจัดงานศพสะท้อนคุณค่าของชีวิต และคติธรรมต่าง ๆ ที่พบในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ดังนี้ ข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย ได้รับคติธรรม คือ ทำให้ผู้ป่วยใกล้ตายมีสติไม่หลงตาย ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และทำให้เห็นสังขารของชีวิต ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ ทำให้ได้รับคติธรรม คือ ความกตัญญูตถเวทิต และเข้าใจหลักไตรลักษณ์ ประเพณีการสวดศพ ได้รับคติธรรม คือ เป็นการอุทิศส่วนกุศลแก่คนตาย และการมีน้ำใจต่อกัน ประเพณีการบวชน้ำ ศพและจุงศพ ได้รับคติธรรม คือ ความกตัญญูตถเวทิต และเป็นการสร้างคุณความดีต่างๆ ประเพณีการเผาศพ ได้รับคติธรรม คือ ได้เห็นสังขารของชีวิต จะได้เป็นผู้ไม่ประมาทในชีวิต และมีความเคารพนับถือต่อกัน ส่วนประเพณีการเก็บอัฐิการทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ให้คติธรรมด้านความกตัญญูตถเวทิตความสำนึกในบุญคุณต่อกัน และความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ในโลกหน้า ด้วยอาศัยอำนาจของบุญกุศลที่ทำอุทิศให้แก่ผู้ตายนั่นจะทำให้ผู้ตายได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดีในโลกหน้าต่อไป

5.2.2 จากการศึกษาสภาพปัจจุบันประเพณีงานศพตามหลักพระพุทธศาสนาของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร พบว่า พิธีกรรม ความเชื่อ และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพ ประกอบด้วย การรดน้ำศพ การมัดตราสัง การสวดพระอภิธรรม การเซ่นศพ การบำเพ็ญกุศล การเวียนเมรุ การล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรรูป การเก็บอัฐิ และการฉลองอัฐิ ถึงแม้พิธีกรรมงานศพบางอย่างจะไม่มีปฏิบัติกันแล้ว เช่น การอาบหน้าศพ การแต่งตัวศพ เพราะส่วนใหญ่ผู้ตายจะเสียชีวิตที่โรงพยาบาล ซึ่งมีการอาบหน้าศพ และแต่งตัวศพเรียบร้อยแล้วก่อนที่จะนำผู้ตายมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่วัด สอดคล้องกับผลการวิจัยของชาติชาย มานิตยกุล (2550, น. 94-96) ได้กล่าวไว้ว่า ศพส่วนใหญ่จะเสียชีวิตที่โรงพยาบาล หลังจากนั้นพยาบาลจะทำหน้าที่ในการอาบหน้า แต่งตัวและเปลี่ยนเสื้อผ้าให้กับผู้ตาย สำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมงานศพ ซึ่งเรียกว่า ศาสนพิธีกร จะเป็นผู้คอยประสานงานให้คำแนะนำและปฏิบัติเพื่อให้พิธีกรรมงานศพดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา สอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Redcliffe-Brown, 1881-1955) ที่เห็นว่า ระบบทุกระบบในสังคมถือว่ามีคามสำคัญ ระบบศาสนาก็เช่นกัน ซึ่งประกอบด้วย พิธีกรรม ความเชื่อองค์การทางศาสนา เป็นต้น หากขาดผู้ทำหน้าที่เป็นศาสนพิธีกร ก็จะทำให้ระบบไม่มีประสิทธิภาพ สำหรับความรู้ที่ศาสนพิธีกรนำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมนั้น อาจได้รับการ

ถ่ายทอดจากคนรุ่นก่อนที่มีการเล่าต่อกันมา สอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม วิมลลา พงศาธร (2552, น. 31; อ้างถึงใน Franz, 1999, p. 45) กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรมหนึ่งสามารถแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่ และเมื่อเกิดการเรียนรู้ ศาสนพิธีกรจะนำความรู้ที่ได้รับมาปรับใช้ให้เข้ากับท้องถิ่นของตนเอง และพัฒนาสิ่งใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบันมากขึ้น เช่น การทำเชื้อเพื่อให้เกิดการลุกไหม้ของรูปเทียนได้ง่าย การเผาศพจากเดิมที่ใช้เชิงตะกอน ปัจจุบันได้มีการพัฒนามาใช้เตาเผาแก๊ส ซึ่งไร้กลิ่นไร้ควัน สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการทางวัฒนธรรม สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2552, น. 147; อ้างถึงใน Darwin, 2003, น. 44) ที่เน้นมนุษย์มีการพัฒนาตัวเองและรู้จักปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้นได้ ยังมีการปรับตัวมากเท่าไร ก็จะทำให้มนุษย์มีการพัฒนาขึ้นมากเท่านั้น การทำหน้าที่ของศาสนพิธีกรนั้นใช้ว่าจะฝึกฝนกันง่าย ๆ เพราะต้องมีการศึกษาหาความรู้และฝึกปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เพื่อให้เกิดทักษะสามารถปฏิบัติได้อย่างคล่องแคล่ว ก่อให้เกิดความศรัทธาแก่ผู้ร่วมพิธี สอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการและบุคลิกภาพ Ruth Benedict (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2552, น. 131-132) ที่เน้นว่าวัฒนธรรมจะเป็นเครื่องมือช่วยในการปรับตัวของปัจเจกบุคคล ขณะเดียวกันบุคลิกภาพก็อาจเป็นเครื่องมือช่วยวัฒนธรรมและสังคมดำรงอยู่ได้

5.2.3 รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ที่เหมาะสมกับเศรษฐกิจสังคม บนฐานวัฒนธรรม พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดพิธีศพหลายประการที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยเฉพาะเมื่อเสร็จจากงานศพแล้ว เจ้าภาพงานศพต้องมีภาระหนี้สินเป็นจำนวนมาก จากการจัดงานศพที่ไม่เหมาะสมกับสภาพของตนเอง เนื่องด้วยปัจจัยหลายประการดังที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ที่เกิดจาก “ความไม่รู้” ในประเพณีพิธีกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม และจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ทำให้เห็นถึงแนวทางในการจัดงานศพที่เหมาะสมตั้งตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและจารีตประเพณีนิยมของท้องถิ่น โดยเมื่อมีการตายเกิดขึ้น จะต้องมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้นำในชุมชน คือ พระสงฆ์ มรรคทายก และเจ้าภาพที่สามารถตัดสินใจได้ เพื่อหาแนวทางในการจัดงานศพร่วมกัน โดยมีวัตถุประสงค์ของการจัดงานเพื่อความเรียบร้อยและความถูกต้องตั้งตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และสอดคล้องกับประเพณีนิยม รวมถึงจัดงานให้เหมาะสมกับฐานะของเจ้าภาพ ควรมีหลักการร่วมกันในการจัดพิธีศพ ซึ่งกรณีที่ควรจัดการอย่างเด็ดขาด คือ การห้ามเลี้ยงสุรา และห้ามเล่นการพนัน ซึ่งทุกคนในชุมชนต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และต้องสร้างให้เป็นรูปแบบที่ยอมรับในชุมชน เนื่องด้วยเป็นระเบียบปฏิบัติที่ตกลงร่วมกัน ตามนโยบายจากทางราชการและถือเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายตามพระราชบัญญัติการพนัน

นอกจากนี้ สิ่งที่ควรส่งเสริมให้มีในชุมชนเพื่อเป็นประโยชน์แก่ประชาชนในชุมชน คือ ควรใช้สิ่งของที่ประดิษฐ์ขึ้นในชุมชน เช่น ดอกไม้จันทน์ ของขำร่วย เป็นต้น ส่วนเรื่องระเบียบพิธีกรรมในด้านศาสนพิธีควรให้เป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในการแนะนำสู่การปฏิบัติที่ถูกต้องและเกิดประโยชน์ เช่น ผ้าบังสุกุลที่ทอดในงานศพ ควรเป็นผ้าที่มีคุณภาพดี เมื่อพระสงฆ์พิจารณาไปแล้วสามารถนำไปใช้ได้ ควรเน้นที่ประโยชน์ใช้สอย ไม่ใช่เน้นปริมาณ รวมถึงเครื่องสังฆทานที่ถวายก็ควรเป็นสิ่งที่มีความสามารถนำไปฉัน หรือใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้บรรยายธรรมหรือปาฐกถาธรรมสลับกับการเทศน์ตามคัมภีร์เพื่อเป็นการส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้มีโอกาสแสดงความรู้ที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมาเพื่อเผยแผ่แก่สาธารณชน อย่างไรก็ตามผู้นำชุมชนควรจัดให้มีการประชาคมลงความเห็นเพื่อกำหนดจำนวนวันจัดงานบำเพ็ญกุศลวันทำการฌาปนกิจศพ การจัดเลี้ยงอาหาร การจัดของว่าง การแจกของที่ระลึก เพื่อเป็นการสร้างรูปแบบและข้อปฏิบัติที่เหมาะสมตึงามให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยอาจจัดงานศพแบบมุ่งประเด็นไปที่การสร้างเชื่อเรื่องวันที่ไม่สมควรทำพิธีเผาศพเพื่อลดจำนวนวันเก็บศพ และลดค่าใช้จ่ายจากการจัดการงานศพ รวมไปถึงการจัดทำประกาศข้อตกลงในการจัดการงานศพกับเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร ที่จัดงานศพปลอดเหล้าได้ผลอย่างยั่งยืน เป็นต้น

สรุปว่า รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในเขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร มีรูปแบบขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพตามขั้นตอนต่างๆ ทางพระศาสนาเหมือนกัน ที่แตกต่างกันนั้นก็ขึ้นอยู่กับสถานภาพและความพึงพอใจของผู้จัดงานว่าจะแทรกกิจกรรมอะไรเสริมเข้าไปบ้าง ทั้งนี้ เพื่อเป็นการส่งเสริมขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามที่มีอยู่ในชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป รวมถึงจะได้มีการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ในการจัดงานศพไปในตัวด้วย ในที่นี้ จะกล่าวเฉพาะการจัดงานศพในวันที่ทำพิธีฌาปนกิจศพ ซึ่งพอประมวลสรุปเป็น 3 รูปแบบดังมีตารางประกอบดังนี้

รูปแบบการจัดงานศพ 3 รูปแบบ

ตารางที่ 5.1 รูปแบบการจัดงานศพ 3 รูปแบบ

ที่	รูปแบบ	พิธีกรรม
1	การจัดงานศพขนาดใหญ่	มีการบำเพ็ญกุศลสวดพระพุทธรูป ถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ มีพิธีแสดงพระธรรมเทศนา พิธีสวดมาติกาบังสุกุล เมื่อนำศพขึ้นตั้งบนจิตกาธานแล้ว อาจมีการแสดงศิลปะต่างๆ ที่ทางเจ้าภาพได้จัดมา มีการมอบทุนสาธารณสงเคราะห์ พิธีทอดผ้าบังสุกุลและพิธีฌาปนกิจศพ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแต่ละขั้นตอนขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้จัดงาน
2	การจัดงานศพขนาดกลาง	ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพก็จะคล้ายๆ กันกับแบบแรก แตกต่างกันก็ตรงที่ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการแต่ละขั้นตอน อาจลดลงมาตามความประสงค์ของผู้จัดงานเป็นสำคัญ
3	การจัดงานศพขนาดเล็ก หรือการจัดงานศพในรูปแบบสงเคราะห์	ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพในทางศาสนาไว้ครบทุกอย่าง อาจจะตัดในส่วนที่ไม่จำเป็นเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายลงให้เหมาะสมกับสถานภาพของผู้จัดงาน เช่น ไม่มีการแสดงศิลปะต่างๆ ที่ไม่มีการมอบทุนสาธารณสงเคราะห์ แก้ววัด โรงเรียน หน่วยงานราชการ และองค์กรต่างๆ เมื่อเสร็จพิธีกรรมตอนเช้าแล้ว ตอนบ่ายก็นำศพเวียนรอบเมรุเพื่อรอการฌาปนกิจศพ ประกอบพิธีทอดผ้าบังสุกุลและทำการฌาปนกิจศพเป็นลำดับสุดท้าย สำหรับศพอนาถา ทางก็จะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่างๆ เป็นการบำเพ็ญงานสาธารณสงเคราะห์ ตามมติมหาเถรสมาคมไป

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

5.3.1.1 ผู้นำชุมชน ควรนำรูปแบบการจัดการประเพณีงานศพที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวพุทธในเขตราชภัฏรบูรณะ กรุงเทพมหานครไปเป็นแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดการปฏิบัติตามหลักศาสนาจารีตประเพณีกับวิถีชุมชนในรูปแบบเดียวกัน

5.3.1.2 ผู้นำทางศาสนา ควรมีนโยบายปฏิรูปพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อเป็นหลักปฏิบัติเข้ากับวิถีชุมชน ควรร่วมมือกันจัดระเบียบพิธีกรรมนำมาปฏิบัติให้ถูกต้องและตรงกัน

5.3.1.3 ทางพิธีกรรม ควรพัฒนาปรับปรุงตนเองให้ทันสมัยทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและความคิดของคนรุ่นใหม่ นำรูปแบบการจัดการประเพณีงานศพไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมแก่กาลเทศะ 2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

5.3.2 ควรมีการศึกษาวิจัยความเชื่อพิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นประยุกต์ใช้ให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

5.3.3 ควรศึกษาถึงความหมายและปรีชาธรรมที่แฝงอยู่ในขั้นตอน และอุปกรณ์ในการประกอบพิธีกรรมศพของชาวพุทธ

5.4 องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้มีข้อค้นพบองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญดังนี้

5.4.1 ประเพณีการจัดงานศพ สะท้อนให้เห็นคุณค่าของชีวิต และคตินิยม ในการจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ คือ (1) เมื่อป่วยใกล้ตาย ได้คตินิยม คือ การมีสติไม่หลงตาย ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และได้เห็นสังขารแห่งชีวิต (2) เมื่อเสียชีวิตลง การปฏิบัติต่อศพ ได้คตินิยม คือ ความกตัญญูกตเวที การเข้าใจหลักไตรลักษณ์ (3) การสวดศพ ได้คตินิยม คือ การอุทิศส่วนกุศลแก่คนตาย และการมีน้ำใจต่อกัน (4) การบวชหน้าศพและจูงศพ ได้คตินิยม คือ ความกตัญญูกตเวที การสร้างคุณความดีแก่ตน (5) การเผาศพ ได้คตินิยม คือ การได้เห็นสังขารของชีวิตและความไม่ประมาท (6) การเก็บอัฐิ การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย ได้คตินิยมด้านความกตัญญูกตเวที และความเชื่อเรื่องการเกิดใหม่ในโลกหน้า

5.4.2 พิธีกรรม ความเชื่อ และขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมงานศพ ประกอบด้วย การรดน้ำศพ การมัดตราสัง การสวดพระอภิธรรม การเซ่นไหว้ศพ การบำเพ็ญกุศล การเวียนเมรุ การล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรรูป การเก็บอัฐิ และการฉลองอัฐิ ในปัจจุบัน พิธีกรรมบางอย่างไม่มีการปฏิบัติกันแล้ว เช่น การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ เพราะส่วนใหญ่ผู้ตายจะเสียชีวิตที่โรงพยาบาล ซึ่งมีการอาบน้ำศพ และแต่งตัวศพเรียบร้อยแล้วก่อนที่จะนำผู้ตายมาประกอบพิธีกรรมทางศาสนา

5.4.3 การเปลี่ยนแปลงการจัดพิธีศพบางอย่างที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เมื่อเสร็จงานแล้วต้องมีภาระหนี้สินจากการจัดงานศพที่ไม่เหมาะสม เพราะความไม่รู้ในประเพณีพิธีกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม การจัดงานศพที่เหมาะสมถึงงานนั้น จะต้องมีการปรึกษาร่วมกันระหว่างผู้นำในชุมชน พระสงฆ์ มรรคทายก และประชาชนในชุมชน เพื่อหาแนวทางในการจัดงานศพร่วมกัน เพื่อความเรียบร้อยและความถูกต้องถึงตามหลักการทางพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกับประเพณีนิยมของชุมชน รวมถึงจัดงานให้เหมาะสมกับฐานะของตน

5.5 นวัตกรรมใหม่

5.5.1 พวงหรีดที่นำมาเคารพศพ เช่น กระจ่างต้นไม้ พัดลม รถจักรยาน ผ้าห่ม ผ้าเช็ดตัว ตลอดจนเครื่องใช้อื่น ๆ ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้และไม่เป็นมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม

5.5.2 การประดับตกแต่งเมรุเผาศพ ด้วยสิ่งของเครื่องใช้ที่สามารถนำไปใช้อุปโภคและบริโภคได้ เช่น ผงซักฟอก สบู่ ยาสีฟัน ฝากระป๋อง มาม่า น้ำดื่ม เป็นต้น

5.5.3 รูปแบบการให้บริการอาหารและเครื่องดื่มในการขอบคุณแขกที่มาร่วมงาน ด้วยเมนูหลากหลาย เป็นการอำนวยความสะดวกแก่เจ้าภาพและผู้ที่มาร่วมงาน สามารถบริโภคได้อย่างปลอดภัย และสามารถนำไปรับประทานที่ไหนก็ได้

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2540). *การขุดค้นทางโบราณคดีและการขุดแต่งพื้นที่รอบโบราณสถานวัดชมชื่น*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปะดักส์.
- กรมศิลปากร. (2547). *รายงานการขุดค้นแหล่งโบราณคดีบ้านส่วย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปะดักส์.
- กรมศิลปากร. (2540). *ผลการวิเคราะห์โครงกระดูกมนุษย์หลุมขุดค้นวัดชมชื่น*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปะดักส์.
- กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร. (2535). *วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ เล่ม 2. ไตรภูมิโลกวิเชียรภพ*. กรุงเทพฯ: เอดิสัน เพรส โปะดักส์.
- กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี บัณฑิตวิทยาลัย และคณะมนุษยศาสตร์. (2548). *เอกสารประกอบการสัมมนาสร้างหลักสูตรพุทธศาสตร์มหาบัณฑิตเรื่องชีวิตและความตาย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จ. เปรียญ. (2518). *ประเพณีและพิธีมงคลไทย*. กรุงเทพฯ: ธรรมบรรณาการ.
- จารุวรรณ โล่ห์วีระ. (2544). "ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทอีสาน การดูดซับและกระแสต้านวัฒนธรรมความเป็นเมือง" [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 10(1), 21-32.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2550). *แนวทฤษฎีมานุษยวิทยา (หน่วยที่ 3)*. เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาจากมุมมองของสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. (2561). *แลใต้สี่ทศวรรษ: ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรมและพัฒนาการทางการเมืองในช่วงเวลา 2490-2536*. สืบค้นจาก <https://tdri.or.th/>.
- ชาร์ล ไฮแอม และรัชนี ทศรัตน์. (2542). *สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทย สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ชิตขยางค์ ยมาภัย. (2544). ความเข้มแข็งของสังคม: ฐานคิดเบื้องต้น [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 20(2), 87-92.
- ชูศรี บุรณทอง. (2549). "การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความตายในพระอภิธรรมปิฎก". (ปริญา ศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์. (2544). "ดนตรีเสียงสื่อสารนำวิญญาณในพิธีจุดจอกผลี่ของชนเผ่าม้ง" [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 20(1), 78-84.

ดารณี คำแหง. (2544). "การวิเคราะห์ภาวะการณตายในประเทศไทย พ.ศ. 2513-2544".

(ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

เดือน คำดี. (2541). *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ตั้ง ตฤณ. (2548). *เสียดายคนตายไม่ได้อ่าน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี.

ธนากรกรุงเทพ จำกัด. (2515). *ศาสนพิธีสำหรับชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: จันทนาการพิมพ์.

ธัชพล ศิริวงศ์ทอง. (2542). *ตายแล้วไปไหน*. เชียงใหม่: ดาวการพิมพ์.

นวรรตน์ แก่อินทร์. (2542). "การวิเคราะห์โครงสร้างคุณมนุษย์และประเพณีการฝังศพที่แหล่งโบราณคดีปราสาทพนมวัน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา". (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นัญญา วาสิงหน. (2546). "ความหมายของความตาย: การตีความตามพุทธปรัชญา".

(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บุญเสนอ แดงสังวาล. (2542). *เกิดเพราะกรรม*. กรุงเทพฯ: สร้อยทอง.

บุพผา ขอบใช้. (2536). "ความต้องการด้านจิตวิญญาณของผู้ป่วยมะเร็ง". (ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ประพิศ ชูศิริ. (2534). *คู่มือการศึกษาโครงกระดูกมนุษย์เบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: ป.สัมพันธ์พาณิชย์.

ประยูร ดิษฐานพงศ์. (2546). *ความตายของมนุษย์ตายแล้วไปไหน*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์ชัยการพิมพ์.

ประยูร ดิษฐานพงศ์. (2548). *เตรียมตัวอย่างไรจึงจะตายอย่างมีสติ*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเผยแผ่คุณธรรมเพื่อการสงเคราะห์จิตใจคน.

ประเวศ วะสี. (2547). "การพัฒนาอย่างบูรณาการและยั่งยืน โดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง เพื่อความร่วมมือเป็นสุขทุกหมู่บ้าน ทุกตำบลและทุกจังหวัด" [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 23(1), 5-14.

ปราณี วงษ์เทศ. (2534). *พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป.

ปรีชา กาญจนคม. (2544). *แบบประเพณีการฝังศพคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์และสมัยประวัติศาสตร์ตอนต้นในประเทศไทย* [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *วารสารศิลปากร*, 44(2), 54-61.

ผาสุข อินทรารุช. (มปป.). *การฝังศพในไหของชุมชนโบราณลุ่มแม่น้ำมูล-ชี*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พรทิพย์ พันธุ์ขวงค์. (2537). "พระสงฆ์กับการรักษาโรคเอดส์กรณีสำนักสงฆ์เขาสนามแจง: แสงเทียนนูปสุดท้าย. ปลุกชีวิตอับแสงคนเอดส์ แต่เป็นเทียนดวงใหม่ที่ส่องสว่างให้สังคม..." [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 13(1), 33-42.

พรรณี ฉัตรพลรักษ์. (2524). *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจ้าพระยา

- พระญาณธชะ (แลตีสยามตอ). (2546). “ปรมัตถทีปนี”. ในอภิธัมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี.
กรุงเทพฯ: ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท.
- พระคุณฐี เมธังกูโร. (2544). ความตายในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ. กรุงเทพฯ: เครือข่ายชาวพุทธ
เพื่อพระพุทธศาสนาและสังคม.
- พระคุณฐี เมธังกูโร. (2548). มรณัสสติกา เพื่อพิจารณาความตาย. กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสาร จำกัด.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต). (2548). พลังกรรมและการเกิดใหม่. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พริน.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช,ป.ธ.9). (2545). คำว่าดี 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช,ป.ธ.9). (2545). คำว่าดี 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลี้ยงเชียง.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถร). (2532). พุทธประวัติที่คนศึกษา. ชลบุรี: มูลนิธิหอธรรมราชบัณฑิต.
- พระธรรมธีรราชหมานูณี. (โฆตก ญาณสิทธิ). (2531). หลักปฏิบัติสมณะ-วิปัสสนากัมมัฏฐาน. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พุทธธรรม ฉบับขยายความ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2543). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปลัดวิสุทธิ์ คุตตชโย. (2547). คู่มือการศึกษาพระอภิธรรม ชั้นจุฬอภิศรรมิกตรี. กรุงเทพฯ:
มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2546). คัมภีร์วิสุทธิมรรค ฉบับ 100 ปี สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหา
เถระ). กรุงเทพฯ: วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์.
- พระมหาประวัติ คงคปถุญ. (2532). ตายแล้ววิญญาณไปไหน. กรุงเทพฯ: อำนวยการพิมพ์.
- พระมหาพิรเดช ฐิตเตโช. (2545). “การฟังสวดพระอภิธรรมในพิธีงานศพ: ศึกษาเฉพาะกรณีพิธีงาน
ศพในกรุงเทพมหานคร”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาธโร (หิรัญชาติ), (2547). “มนต์ที่เกี่ยวกับความตายในพระพุทธศาสนา: การศึกษา
เชิงวิเคราะห์”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม:
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมปอง มุทีโต. (2542). คัมภีร์อภิธานวรรณนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2535). *กรรม การเวียนว่ายตายเกิด*. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์ธรรมสภา.

พระเมธีธรรมภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). (2536). *กรรมและการเกิดใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:

มูลนิธิพุทธธรรม.

พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวโรโส ป.ธ. 9). (2536). *สัททวารวิเสสวคคหะ*. กรุงเทพฯ: ประดิพัทธ์การพิมพ์.

พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมาจารย์. (2538). *ปรมัตตโชติกะ ปฏิจจสมุปบาทที่ปณี*. พระนครศรีอยุธยา:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมาจารย์. (2539). *ปรมัตตโชติกะ มหาอภิธัมมัตถสังคหฎีกา ปริจเฉทที่ 5*.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธี.

พระสัทธัมมโชติกะ ธรรมาจารย์. (2539). *สมถกรรมฐานที่ปณี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ทิพย์วิสุทธี.

พระสีลาจารย์เถร. (2547). *อภิธัมมุตถสงคหที่ปณี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน.

พระสมุญจลสมาธิเถร. (2542). *อภิธัมมุตถวิภาวินี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน.

พระโสภณ คณาภรณ์ (ระแบบ จิตญาโณ). (2532). *ชีวิตนี้ใครลิขิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์พรคำการพิมพ์.

พระอนุชิต ปทุมวณฺโณ (หวังวนวัฒน์). (2549). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความตายในศาสนา

ดั้งเดิมของเผ่าม้ง”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). นครปฐม:

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

พระอนุรุทธาจารย์. (2546). “อภิธัมมัตถสังคหะ” ในอภิธัมมัตถสังคหะ และปรมัตตที่ปณี. กรุงเทพฯ:

ไทยรายวัน กราฟฟิค เพลท.

พระอนุรุทธาจารย์. (2546). *อภิธัมมุตถสงคห*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์วิญญาน.

พระอาจารย์มานพ อุปสโม. (2548). *ตีสันทักกับความตาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดีเอ็มจี.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). (2538). *พจนานุกรมบาลี-ไทย*. กรุงเทพฯ: บริษัทประยูรวงศ์พริน

ติ้ง จำกัด.

พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). (2534). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย*. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระอุปติสสเถระ. (2541). *วิมุตติมรรค*. กรุงเทพฯ: องค์การเผยแผ่วัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร.

พลตมาจารย์วิบูลย์คณะ รัตนรังษี. (2530). *เกร็ดความรู้เรื่องชีวิตมนุษย์ในวัฏจักร*. กรุงเทพฯ:

โอเดียนสโตร์.

พัชรียา ไชยลังกา. (2534). “ศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเกี่ยวกับความตายของผู้มีสุขภาพดีและ

ผู้ป่วยเรื้อรัง”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

- พิฆาต เพ็ชรอินทร์. (2524). "ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความตาย ในหลักคำสอนของพุทธศาสนาและ คริสตศาสนาที่มีผลต่อพฤติกรรมของศาสนิกชนของทั้ง 2 ศาสนา ในจังหวัดนครนายก".
 (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พุทธทาสภิกขุ. (2539). *ตายก่อนตาย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). *วิธีชนะความตาย*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). *ความตาย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- ภัทรพร สิริกาญจน. (2530). "สาระสำคัญของความตาย" ใน *มรณสติ พุทธวิธีต้อนรับความตาย*.
 กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2506). *พระไตรปิฎก ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). *ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2534). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ:
 โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาบาลี*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหา
 จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มานอชนม์ ชุมสาย. (2492). *ตายแล้วไปไหน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โชคชัยเทเวศร์.
- มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย. (2548). *พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย 91 เล่ม*. กรุงเทพฯ:
 โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2531). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525*. (พิมพ์ครั้งที่ 4).
 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์.
- เรื่องเดช ปันเขื่อนขัตติย์. (2536). "ทัศนะการพัฒนาชนบทอย่างมีคุณภาพ" [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์].
ภาษาและวัฒนธรรม, 2(2), 30-34.

ลดารัตน์ สาณินันท์. (2545). “ภาวะธรรมทัศน์ในวัยสูงอายุ และการเตรียมตัวเกี่ยวกับความตายของผู้สูงอายุ”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วนิดา ศรีวรกุล. (2537). “การพัฒนารูปแบบงานบริการผู้ป่วยวาระสุดท้ายใกล้ตาย”.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2542). การฝังศพครั้งที่สองที่ทุ่งกุลาร้องไห้ [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์].

วารสารเมืองโบราณ, 29(2), 26-36.

วศิน อินทสระ. (2548). *หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด*. (พิมพ์ครั้งที่ 18). กรุงเทพฯ: ธรรมดาการพิมพ์.

วีรยุทธ นาคเจริญ. (2545). “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมที่ใช้เทคนิควิธีศพแบบล้านนา”.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ศิระนันท์ รัตนสมจิตร์. (2547). “เชิงม้ง: ความหมายพิธีกรรมและความเปลี่ยนแปลง”.

(วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.

ส. ศิวรักษ์. (มปป.). *เตรียมตัวตายอย่างมีสติ ฉบับขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ศูนย์ไทยธิเบต.

ส. ศิวรักษ์. (2536). *เตรียมตัวตายอย่างมีสติ*. กรุงเทพฯ: พิมพ์อำเภอ.

สมเด็จพระญาณสังวร. (2531). *ความตายในมรณัสสติ พุทธวิธีต้อนรับความตาย*. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์เลียงเชียง.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส. (2537). *ปฐมสมโพธิ (ฉบับบาลี)*.

กรุงเทพฯ: บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2529). *สารานุกรมพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ:

มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2538). *พุทธประวัติ เล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 17).

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ). (2546). *45 พรรษาของพระพุทธเจ้า*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระสังฆราชเจ้ากรมหลวงวชิรญาณวงศ์. (2527). *ธรรมานุกรม*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ. (2530). *มรณสติในมรณสติ*. กรุงเทพฯ: กลุ่มศึกษาและปฏิบัติธรรม.

สมปราษฎ์ อัมมะพันธ์. (2536). *ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดี*. กรุงเทพฯ: โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮ้า.

สันต์ หัตถิรัตน์. (2521). *การดูแลผู้ป่วยหมดหวัง*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

- ลำลี รักสุทธิ. (2544). *ฮีตสิบสอง คองสิบสี่*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา.
- สิริจิตต์ ปันเงิน. (2542). “ความตายในทัศนะของกามูส”. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สิวลี ศิริโล. (2534). *จริยศาสตร์สำหรับพยาบาล*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.
- สุกัญญา เบนเนต. (2543). พิธีกรรมการฝังศพของวัฒนธรรมทุ่งกุลาร้องไห้ [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *วารสารเมืองโบราณ*, 29(2), 37-45.
- สุชญา ศิริธัญกร และคณะ. (2550). “การวิเคราะห์คัมภีร์พระพุทธศาสนา: ความตายกับมรณัสสติ”. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2539). *พระไตรปิฎกสำหรับประชาชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รัชชี. (2537). *ปรัชญาอินเดีย: ประวัติและลัทธิ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รัชชี. (2543). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุเมธ เมธาวิทยกุล, ผศ. (2532). *สังกัปปพิธีกรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- สุรพล นาถะพินิจ. (2542). *พัฒนาการของวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย สังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สุรียา รัตนกุล. (2531). “วัฒนธรรมและการสื่อสาร” [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 7(1), 1-14.
- เสฐียร พันธรัชชี. (2506). *ศาสนาเปรียบเทียบ*. กรุงเทพฯ: ศาสนาประทีป.
- เสถียร โกเศศ. (2531). *การตาย ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- เสถียร โกเศศ. (2539). *ประเพณีเนื่องในการตาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- เสถียร โกเศศ-นาคะประทีป. (2507). *ลัทธิของเพื่อน ฉบับสมบูรณ์*. พระนครศรีอยุธยา: ก้าวหน้า.
- แสง จันทรงาม. (2547). *เกร็ดธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ดาว.
- แสง จันทรงาม. (2513). *ประทีปธรรม*. กรุงเทพฯ: บรรณาการ.
- โสฬส ศิริไสย์. (2544). “ทำอย่างไรจึงจะตายดี: มุมมองทางวัฒนธรรมและความตายในภาคปฏิบัติ”. [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์]. *ภาษาและวัฒนธรรม*, 20(1), 85-89.
- หลวงปริญญา โยควิบูลย์. (2510). *คนเราตายแล้วเกิดอีกหรือไม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: สัมมาชีวิตศิลป์-มูลนิธิในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระสังฆราช.
- อวยชัย ตั้งเตรียมใจ. (2546). “การศึกษาพิธีกรรมประเพณีงานศพของชาวไทยเขิน ตำบลทรายมูล อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่”. (ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

- Anker, R & Knowowles, J.C. (1980). An Empirical Analysis of Mortality Differential in Kenya at the Macro and Micro level. *Population and Development Review*. 6(1), 165-185,
- Bangkok Post. (2006). "Maori claims world's longest place name", 1 September.
- Broad, C. D. Religion. (1953). *Philosophy and Psychical Research*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Bukowitz R.W. & Williams L.R. (1999). *The Knowledge Management fieldbook*. Great Britain: Pearson Education.
- Byre, W.J. (1965). "The two culture in Administration". *Public Administration* (Sydney). 24 September, P.215.
- Committee of Population and Demography. (1981). *Collecting data for the Estimation of Fertility and Mortality*. Washington D.C.: National Academy Press.
- Creswell, J. W. (2003). *Research Design Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods*. London: V.I. Dawsons of Pall Mall.
- Fine Arts, Department. (2004). *Thailand 2004 The origins of the civilization of Angkor. Vol.1, The excavation of Ban Lum Khao, Bangkok*.
- Frazer, James G. (1913). *The Belief in Immortality and the Worship of the Dead*. London: V.I. Dawsons of Pall Mall.
- Gennep, Arnold van. (1961). *The rites of passage*. translated by Monika B. Vizedom and Gabrielle L. caffe. Chicago: University of Chicago Press.
- Hanks, Lucien. (1975). *The Thai Social Order as Entourage Circle*. Change and Persistence in Thai Society, eds, William Skinner and Thomas Kirsch.Itkaca, N.Y: Cornell University Press.
- Metcalf, Peter and Richard Huntington., (1999). *Celebrations of death: the anthropology of mortuary ritual*. Cambridge, U.K.: Cambridge University Press.
- Trompenaars, F. & Hampden-turner, C. (1998). *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Global Business*. (2nd ed.). New York: McGraw-Hill.
- United Nations. (1979). *World population Trends and Prospects by Country 1950-2000*. New York: Summary Report of Assessment.
- Van Gennep. (1960). *The Rites of Passage*. Chicago: University of Chicago press.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์ และรายชื่อกลุ่มตัวอย่างและภูมิสำเนา

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

จิตเกษม ทองนาค อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดประเสริญสุขทาวาส, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2562.

นิคม ภูพันธ์ ครูโรงเรียนวัดสารอด, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2562.

นิตยา วิทยาภรณ์ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดสารอด, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 กรกฎาคม 2562.

พระครูปลัดนายกรวัฒน์ เจ้าอาวาสวัดสน, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสน แขวงราชบุรีบูรณะ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2562.

พระครูปลัดพรหมจรรย์วัฒน์ เจ้าอาวาสวัดประเสริญสุขทาวาส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดประเสริญสุขทาวาส แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2562.

พระครูปลัดอดิศักดิ์ วชิรปณฺโญ, ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบุรีบูรณะ, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสารอด เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2562.

พระครูสถิตกิจจานุกการ เจ้าอาวาสวัดบางปะกอก, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบางปะกอก แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม 2562.

พระครูสุนทรธีราภรณ์วัฒน์ เจ้าอาวาสวัดเกียรติประดิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเกียรติประดิษฐ์ แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2563.

พระครูอาทรวิหารานวัตร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสารอด, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสารอด แขวงราชบุรีบูรณะ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2562.

พระปลัดจำเนียร กิตติสารโธ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดราชบุรีบูรณะ, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดราชบุรีบูรณะ แขวงบางปะกอก เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2562.

พระปลัดวัชระ กนต์สีโล เจ้าอาวาสวัดแจรงร้อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดแจรงร้อน แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2562.

พระมหาสมจิต โอทาทวณฺโณ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสารอด, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดสารอด ถนนสุขสวัสดิ์ แขวงราษฎร์บูรณะ เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม 2562.

พระมหาสมศักดิ์ ทนตจิตโต เจ้าอาวาสวัดราษฎร์บูรณะ, เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, พระศรีธีรพงศ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดราษฎร์บูรณะ แขวงบางปะกอก เขตราษฎร์บูรณะ กรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม 2562.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาคผนวก ข

เครื่องมือในการวิจัย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสำรวจภาคสนาม

ชื่อชุมชน.....แขวง.....
 เขต.....จังหวัด.....

1. สภาพทั่วไปและข้อมูลเบื้องต้น

1.1 อาณาเขตติดต่อ (พื้นที่ของหมู่บ้านแต่ละด้านติดกับที่ใดบ้าง)

ทิศเหนือ.....

ทิศใต้.....

ทิศตะวันออก.....

ทิศตะวันตก.....

1.2 ข้อมูลประชากร

1.2.1 หมู่บ้านที่มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น.....ครัวเรือน

แยกเป็นครัวเรือนตามทะเบียนราษฎร์.....ครัวเรือน

ครัวเรือนที่มีประชากรอยู่จริง.....ครัวเรือน

1.2.2 จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่จริง.....ครัวเรือน

แยกเป็นเพศชาย.....คน เพศหญิง.....คน

1.2 ด้านการประกอบอาชีพ (ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอะไรบ้าง รายได้เฉลี่ยของครัวเรือนเป็นเท่าใด)

.....

.....

.....

.....

1.4 ด้านการศึกษา (ประชากรในชุมชนส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับใด)

.....

.....

.....

1.5 ด้านความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี

ศาสนาที่นับถือ.....

จำนวนศาสนสถานในชุมชน..... แห่ง ได้แก่ .....

จำนวนผู้เผยแผ่ศาสนา.....

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบัน

1.6 ด้านภาษาที่ใช้.....

1.7 ด้านชาติพันธุ์ของประชากร.....

1.8 ด้านสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน

1.8.1 การคมนาคมเป็นอย่างไร

1.8.2 มีโทรศัพท์ (ประจำบ้าน/มือถือ) ที่ครัวเรือน

1.8.3 มีการบริการสาธารณะ (โรงพยาบาล/โรงเรียน/ศูนย์บริการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศาสนาประชาคม สนามเด็กเล่น โทรศัพท์สาธารณะ ฯลฯ) หรือไม่

2. ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร

3. ประเพณีงานศพของชุมชน

3.1. ชุมชนนี้มีประเพณีงานศพอย่างไร

.....

.....

.....

3.2. เกณฑ์มาตรฐานประเพณีงานศพด้านค่าใช้จ่ายของชุมชนนี้เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง

○ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ○ ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....น. สถานที่.....

ผู้ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

1. เพศ ○ชาย   ○หญิง
2. อายุ.....ปี
3. ระดับการศึกษา.....
4. อาชีพ.....
5. ศาสนาที่นับถือ.....

ส่วนที่ 2 ความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านเศรษฐกิจ

1. ลักษณะและรูปแบบการจัดงานศพมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

2. รายได้ รายจ่าย หนี้สิน การออม

เมื่อจัดงานศพแต่ละครั้ง ส่งผลต่อรูปแบบรายได้ การได้มาของรายได้ รูปแบบการใช้จ่าย ภาวะหนี้สิน และรูปแบบการการออมหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

3. การปรับตัวทางเศรษฐกิจ

เมื่อจัดงานศพแต่ละครั้ง มีการปรับตัวทางเศรษฐกิจหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

ส่วนที่ 3 ความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านสังคมก่อนและหลังจากการเปลี่ยนแปลง

1. โครงสร้างครอบครัว

การจัดงานศพ ส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงของรูปแบบครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว (การพูดคุย/ทำกิจกรรมร่วมกัน) บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. คุณภาพชีวิต

การจัดงานศพแต่ละครั้ง ส่งผลต่อการบริโภค เครื่องอำนวยความสะดวก การศึกษา การดูแลสุขภาพ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. ความสัมพันธ์ในชุมชน

การจัดงานศพ ส่งผลต่อความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับชาวบ้าน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมของชุมชน เกิดปัญหาในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

4. กลุ่มหรือองค์กรในชุมชน

การจัดงานศพ ส่งผลต่อรูปแบบการร่วมกลุ่มหรือองค์กร ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มและระหว่างกลุ่มหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ 4 ความเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมก่อนและหลังจากการจัดงานศพ

1. ศาสนา ความเชื่อ พิธีกรรม

การจัดงานศพ ส่งผลให้บทบาทของวัด ผู้นำทางศาสนา ความเชื่อของชุมชน การถ่ายทอดความเชื่อ การไปวัดทำบุญของชาวบ้าน เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

2. ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประเพณีงานศพ ส่งผลให้การจัดงานบุญประเพณีวัฒนธรรมความสำคัญของชุมชนที่มีมาแต่เดิม หรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. รูปแบบการจัดงานศพควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

แบบสัมภาษณ์ชนิดไม่มีโครงสร้าง

○ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ○ ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)   ○ บุคคลทั่วไป

วันที่สัมภาษณ์.....เวลา.....น. สถานที่.....

ผู้ให้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล

- ให้ผู้สัมภาษณ์บอกชื่อ ที่อยู่ ภูมิลำเนา
- บอกรายละเอียดเกี่ยวกับครอบครัว
- ให้เล่าเรื่องของชุมชนตนเอง ประวัติความเป็นมา กฎเกณฑ์ของชุมชน

ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ส่วนที่ 2 สอบถามถึงความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านเศรษฐกิจ

- ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านเศรษฐกิจ

ส่วนที่ 3 สอบถามถึงความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านสังคม

- ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านสังคมก่อน

ส่วนที่ 4 สอบถามถึงความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านวัฒนธรรม

- ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้เล่าถึงความเปลี่ยนแปลงประเพณีงานศพด้านวัฒนธรรม

แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม

1. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
2. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
3. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
4. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
5. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
6. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
7. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
8. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
9. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)
10. ชื่อ.....นามสกุล.....อายุ.....ปี
 ผู้ให้ข้อมูลหลัก (KI)   ผู้ที่ได้รับผลกระทบ (CI)

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในดัชนีฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาภาษาบาลี และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ยกเว้นมงคลตถทีปนี ที่ใช้ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย เรียงตามลำดับคัมภีร์ดังนี้

พระไตรปิฎก

- วิ.มหา. = วินัยปิฎก มหาวิภังค์
 วิ.ภิกขุณี. = วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์
 วิ.ม. = วินัยปิฎก มหาวรรค
 วิ.จ. = วินัยปิฎก จุฬวรรค
 วิ.ป. = วินัยปิฎก ปริวารวรรค
 ที.สี. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
 ที.ม. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค
 ที.ปา. = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค
 ม.ม. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์
 ม.ม. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์
 ม.อุ. = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก์
 ส.นิ. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค
 ส.สพ. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สฬายตนวรรค
 ส.ม. = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย มหาวรรค
 อง. เอกก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต
 อง. ติก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
 อง. จตุกก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต
 อง. ฉกก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต
 อง. สตตก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สัตตกนิบาต
 อง. อฏฐก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต
 อง. ทสก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต
 อง. เอกาทสก. = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย เอกาทสกนิบาต

ขุ.ข.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ
ขุ.ธ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท
ขุ.อุ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อุทาน
ขุ.อิติ.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ
ขุ.ม.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ
ขุ.จู.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จูฬนิเทศ
ขุ.ป.	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภีทามรรค
อภิ.ปุ.	=	อภิธัมมปิฎก ปุคคัลบัญญัติ
วิสุทฺธิ.	=	วิสุทฺธิมคคปกรณ์
มงคล.	=	มงคลสูตรที่ปนี

อรรถกถาพระไตรปิฎก

กงขา.อ.	=	กงขาวิตรณอรรถกถา
ขุ.ข.อ.	=	ขุททกนิกาย ปรมตฺถโชติกา ขุททกปาฐอรรถกถา
ขุ.ธ.อ.	=	ขุททกนิกาย ธรรมบทอรรถกถา
ที.สี.อ.	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี สีลขณธวคฺคอรรถกถา
ที.ม.อ.	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี มหาวคฺคอรรถกถา
ที.ปา.อ.	=	ทีฆนิกาย สุมงฺคฺลวิลาสินี ปาฎิกวคฺคอรรถกถา
ม.ม.อ.	=	มชฺฉิมนิกาย ปปลฺจสุทฺถนํ มชฺฉิมปณฺณาสกอรรถกถา
อง.ทฺก.อ.	=	องคฺตฺตรนิกาย มโนรทฺปฺรณํ ทฺกาทินิปาทอรรถกถา
อง.ตฺก.อ.	=	องคฺตฺตรนิกาย มโนรทฺปฺรณํ ทฺกาทินิปาทอรรถกถา
อง.จตุก.อ.	=	องคฺตฺตรนิกาย มโนรทฺปฺรณํ ทฺกาทินิปาทอรรถกถา
อง.สตุก.อ.	=	องคฺตฺตรนิกาย มโนรทฺปฺรณํ ปปลฺจกาทินิปาทอรรถกถา
อง.นวก.อ.	=	องคฺตฺตรนิกาย มโนรทฺปฺรณํ ปปลฺจกาทินิปาทอรรถกถา

การใช้หมายเลขย่อและเครื่องหมาย

การใช้หมายเลขอ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาบาลี และภาษาไทย จะแจ้งตัวเลขตามหลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์เป็น 3 ส่วน บอกล่ม ข้อ และหน้าตามลำดับ เช่น วิ.มหา. 1/44/32 หมายถึงวินัยปิฎก มหาวิภังค์ เล่ม 1 ข้อ 44 หน้า 32 ที.ปา. 11/318/307 หมายถึงสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค เล่ม 11 ข้อ 318 หน้า 307 อภ.ปุ. 36/36/155 หมายถึงอภิธรรมปิฎก ปุคคลบัญญัติ เล่ม 36 ข้อ 36 หน้า 155

การใช้หมายเลขอ้างอิงรรถกถา ฎีกา ภาษาบาลี ก็แจ้งตัวเลขตามหลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์เป็น 3 ส่วน บอกล่ม ข้อ หน้า เหมือนกัน ในกรณีทีหนังสือไม่จัดลำดับเป็นเล่ม หรือข้อไว้ก็จะใส่เครื่องหมายไว้ เช่น วิ.อ. 3/116/92 หมายถึงวินัยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ปาราชิกกณฺฑ-สัมมาทิเสสาทิ-มหาวคฺคาทิกุฎฐกถา เล่มที่ 3 ข้อ 116 หน้า 92 สารตถ.ฎีกา 1/-/254 หมายถึงสารตถทีปนี วินัยปิฎกฎีกา เล่ม 1 ข้อ ไม่มีปรากฏในหนังสือ หน้า 254

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

การเผยแพร่ผลงานวิจัย

พระศรีธีรพงศ์ (อุดม สารบรรณ), รังสรรค์ สิงห์เลิศ และระพีพันธ์ ศิริสัมพันธ์. (2563). ประเพณีงานศพ: การศึกษารูปแบบที่เหมาะสมทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจในการจัดพิธีกรรมของชาวพุทธ เขตราชบุรีบูรณะ กรุงเทพมหานคร. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 19(1), 145-157.

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ สกุล	พรศรีธีรพงศ์ นามเดิม อุดม ฉายา สารเมธี นามสกุล สารบรรณ
วัน เดือน ปี เกิด	10 พฤศจิกายน พ.ศ. 2511
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดทองนพคุณ คณะ 2 แขวงคลองสาน เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร 10600
สถานที่ทำงาน	สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน
ตำแหน่ง	เลขานุการเจ้าคณะภาค 11
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2535	การศึกษาเปรียญธรรม 9 ประโยค (ป.ธ. 9) สำนักเรียนวัดทองนพคุณ กรุงเทพมหานคร
พ.ศ. 2542	ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศษ.บ.) มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2546	ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. 2564	ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม